

Toril Høimyr

Sosial kapital på biblioteket?

**En undersøkelse av bruken
av to lokalbibliotek i Oslo**

Masteroppgave i bibliotek- og informasjonsvitenskap

Høgskolen i Oslo, Avdeling for journalistikk, bibliotek -og informasjonsfag

Sammendrag

I denne oppgaven presenteres funn fra en observasjonsstudie av lokalbibliotekene på Furuset og Røa i Oslo. Oppgaven har to problemstillinger:

1. Den første tar sikte på å kartlegge bibliotekbruk i to ulike bydeler i Oslo. Denne delen av oppgaven følger opp Storbyundersøkelsen, som med støtte fra ABM utvikling kartla bruken av hovedbibliotekene i landets fem største byer.
2. Den andre problemstillingen tar sikte på å belyse hvordan biblioteket brukes som møteplass og sosialt rom.

Metoden som er brukt i studien er observasjon og intervju. Både observasjoner og intervjuer er utført etter et standardisert skjema, og datamaterialet er behandlet kvantitativt..

Oppgaven presenterer teori og forskning omkring sosial kapital, og betydningen av universelle velferdsinstitusjoner og møteplasser for danning av tillit mellom mennesker. Undersøkelser som belyser bibliotekets rolle som mulig bidragsyter til sosial kapital blir gjennomgått.

Observasjonsundersøkelsen viser at bibliotek i to svært ulike lokalmiljøer på en del områder fungerer ganske ulikt. De to bydelene representerer på mange måter ytterpunkt når det gjelder demografi og sosioøkonomiske forhold. Men på ett punkt er bydelen like, det er når det gjelder aldersmessig sammensetning av befolkningen. Det er derfor interessant å se at Furuset filial brukes av en stor andel barn og unge mens Røa filial i mye større grad brukes av voksne og eldre. Furuset benyttes også i sterkere grad som oppholdssted og til skolearbeid, mens en større andel på Røa låner bøker og annet materiell. Befolkningen i Furuset-området har en stor andel ikke-vestlige innvandrere mens Røa-området stort sett har etnisk norske beboere. Det er rimelig å tenke seg at forskjellene i bibliotekbruk har sammenheng med dette. Forskjellene har sannsynligvis også med bibliotekenes plassering å gjøre. Furuset filial er plassert i et boligområde med blokker og gangveier, mens Røa filial ligger i en annen type boområde der boligene ikke ligger så tett.

Personer med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn er godt representert på Furuset filial i forhold til sin andel av befolkningen. Denne gruppa besøker dessuten biblioteket hyppigst. Dette funnet støttes av en ny undersøkelse fra Statistisk Sentralbyrå som viser at ikke-vestlige innvandrere bruker biblioteket mer intensivt enn resten av befolkningen.

Det gikk fram av Storbyundersøkelsen at barn og unge med innvandrerbakgrunn i større grad enn andre bruker biblioteket som sosial møteplass. I denne filialundersøkelsen går det også fram at disse i større grad enn de norske brukte biblioteket som sted for skolearbeid..

Resultatene viste også at biblioteket brukes på en variert måte. En del bruker biblioteket til ulike formål i løpet av det samme besøket, mens mange bruker biblioteket på ulike måter ved ulike besøk. Dette er viktig kunnskap i forbindelse med diskusjonen om hva slags lokale bibliotektenester som trengs i tida framover. Et bibliotektilbud som dreier seg om utlevering av bøker fra ”kiosk”, vil på langt nær dekke det behovet filialer dekker i dag.

De som ikke låner er dessuten de som oppsøker biblioteket hyppigst.

De med ikke-vestlig bakgrunn i aldersgruppene over 18 år er i større grad sammen med andre på biblioteket enn de med norsk bakgrunn.

De fleste typene av møter i biblioteket er knytta til bruken av bibliotekets tjenester. Bruken av den universelle institusjonen, bibliotek, der alle skal oppleve seg som likeverdige, og de ulike formene for sosiale møter er vevd inn i hverandre.

Det er rimelig å anta at biblioteket bidrar til sosial kapital gjennom å utjevne forskjeller, gjennom å bidra til utdanning, gjennom å gi tilgang til ulike kulturuttrykk og språk og ved å være en lavintensiv arena der mennesker med ulik bakgrunn blir synlige for hverandre.

Forord

Interessen for oppgavens tema fikk jeg da Robert Putnam ble invitert av PLACE-prosjektet for å snakke om sosial kapital på Høgskolen i Oslo våren 2006. Året etter deltok jeg i arbeidet med Storbyundersøkelsen, som kartla bibliotekbruk i landets fem største byer. I denne oppgaven har jeg forsøkt å kombinere de to innfallsvinklene ved å bruke teori om sosial kapital på en kartleggingsundersøkelse av to lokalbibliotek i Oslo.

Jeg vil rette en takk til PLACE-prosjektet for økonomisk støtte til gjennomføring av observasjonsundersøkelsene. Jeg vil også få takke veilederne mine, Ragnar Audunson og Svanhild Aabø for inspirerende, tålmodig og klarsynt hjelp underveis! Det har også vært stimulerende å få være deltaker i PLACE-gruppa på Høgskolen.

Hjelpsomme kollegaer på Deichmanske bibliotek har velvillig deltatt som observatører i undersøkelsen. Medarbeiderne på Furuset filial fortjener en særlig takk for tålmodighet med meg som i perioder har hatt mesteparten av oppmerksomheten min retta mot denne oppgaven.

Takk også for oppmuntrende ord fra familie og venner!

Oslo 15.12.09

Toril Høimyr

Innhold

1. Innledning.....	7
1.1 Forskningsspørsmål.....	7
1.2 Avgrensing	8
2 Sosial kapital	9
2.1 Bakgrunn	9
2.2 Teori om og forskning på sosial kapital.....	10
2.3 Styrken ved begrepet ”sosial kapital”	11
2.4 Hva er det som generer sosial kapital?.....	12
2.5 I hvilken retning peker årsakspila?	14
2.6 Om sosial kapital i Norge og andre land	14
2.7 Nye utfordringer, det multikulturelle samfunnet	15
2. 8 Påvirkes den sosial kapitalen i Norge negativt av at vi er blitt et flerkulturelt samfunn?	16
3 Om biblioteket og egenskaper ved biblioteket som kan bidra til skaping av sosial kapital.	17
3.1 Biblioteket som lavintensiv arena	18
3.2 Betydningen av møteplassens struktur	19
3.3 ”Høflig uoppmerksomhet” på lavintensive arenaer	19

3.3 Ulike forbindelser mellom mennesker i det offentlige rom	21
3.4 Andre perspektiver på det offentlige rom. Tredjesteder	22
4. Tidligere forskning om bibliotek, møteplasser og sosial kapital	22
4.1 Undersøkelser	22
4.2 Undersøkelser som ser på integrering	24
4.3 PLACE.....	25
4.4 Observasjonsundersøkelser	26
4.5 Hva forteller undersøkelsene om bibliotekets rolle for danning av sosial kapital.	26
5 Metode	27
5.1 Om kvantitative og kvalitative tilnærminger	27
5.2 Om observasjon som metode	28
5.3 Utvalget	29
5.5 Feilmarginer	30
5.6 Validitet og reliabilitet	31
5.7 Gjennomføringen av observasjonene	32
5.8 Observasjonsskjemaet og intervju spørsmålene.	33
6 Presentasjon av resultater	33
6.1 Gangen i presentasjonen	34
6.2 Demografiske og sosioøkonomiske forhold i de to bydelene filialene ligger i.	34
6.3 Lokalbibliotekene, Furuset og Røa	36
6.4 Sammensetningen av besøksgruppene.....	36
6.4.1 Språklig bakgrunn	36
6.4.2 Alder.....	38
6.4.3 Kjønn	39
6.4.4 Hovedaktivitet til daglig	40
6.4.5 Oppsummert om brukergrupper.....	40
6.5 Bruksmønstre	41
6.5.1Hvor ofte er de besøkende på biblioteket?	41
6.5.2 Hvor lenge varte bibliotekbesøket?.....	42

6.6 Hva gjør brukerne på biblioteket?	43
6.6.1 Forskjeller mellom bibliotekene.....	43
6.6.2 Bibliotekbruk etter språklig bakgrunn	45
6.6.3 Bibliotekbruk etter kjønn	47
6.6.4 Gjøre mål etter alder	49
7 Om biblioteket som møteplass og sosialt rom	49
7.1 Om møter.....	50
7.2 Hvor stor andel er sammen med andre?	51
7.3 Hva slags møter?	52
7.3.1 Lavintensive møter	52
7.3.2 Høyintensive møter	53
7.4 Sosial bruk etter alder, språkbakgrunn og kjønn	53
7.4.1 Sosial bruk etter alder.	
7.4.2 Sosial bruk etter språkbakgrunn.....	54
7.4.4 Sosial bruk etter kjønn	55
7.4.4 Betydningen av aktivitet i fritida:	56
7.5 Hva gjør de sammen	56
8 DISKUSJON.....	57
8.1 En kort presentasjon av resultatene for hvert av bibliotekene.	57
8.2 Hvem bruker bibliotekene?	58
8.2.1 Språkbakgrunn	58
8.2.2 Alder.....	59
8.3 Forskjeller i bruk.....	60
8.3.2 Forskjeller i bruk etter alder og språkbakgrunn	63
8.3.3 Forskjeller i bruk etter kjønn	Feil! Bokmerke er ikke definert.
8.4 Biblioteket som møteplass og sosialt rom?	63
9 Konklusjon	65
Litteraturliste	
Vedlegg 1 Tabeller	

1. Innledning

I denne oppgaven presenteres funn fra en observasjonsstudie av lokalbibliotekene på Furuset og Røa i Oslo. Oppgaven har to problemstillinger:

1. Den første tar sikte på å kartlegge bibliotekbruk i to ulike bydeler i Oslo. Denne delen av oppgaven følger opp Storbyundersøkelsen, som med støtte fra ABM- utvikling kartla bruken av hovedbibliotekene i landets fem største byer.

2. Den andre problemstillingen tar sikte på å belyse hvordan biblioteket brukes som møteplass og sosialt rom.

Utgangspunktet for undersøkelsen er en interesse for bibliotekets muligheter til å bidra til samfunnets sosiale kapital. Oppgaven er tilknyttet forskningsprosjektet PLACE, som har som målsetting å utforske hvordan biblioteket som institusjon og møteplass kan bidra til å styrke den sosiale kapitalen i samfunnet.

Metoden som er brukt i studien er observasjon og intervju. Både observasjoner og intervjuer ble utført etter et standardisert skjema, og datamaterialet er behandlet kvantitativt..

Oppgaven innledes med en gjennomgang av teori og forskning omkring sosial kapital, og betydningen av universelle velferdsinstitusjoner og møteplasser for danning av tillit mellom mennesker. I kapittel 3 ser jeg på hvilken relevans biblioteket har i denne sammenheng, og i kapittel 4 gjennomgår forskning som belyser bibliotekets rolle som mulig bidragsyter til sosial kapital. Kapittel 5 beskriver metoden som er brukt i undersøkelsen, og diskuterer utfordringer som knytter seg til denne typen observasjonsstudier. I kapittel 6 og 7 presenterer jeg selve undersøkelsen på de to filialene. Denne innledes med en oversikt over demografien i bydelene der filialene ligger. Jeg ser så på likheter og forskjeller mellom bibliotekenes brukergrupper og deres måte å bruke biblioteket på. Videre ser jeg på hvordan bibliotekene brukes som møteplass og som sosialt rom. Jeg gjør noen sammenligninger med Hovedbiblioteket underveis i framstillingen. I kapittel 8 diskuterer jeg resultatene. I kapittel 9 kommer en konklusjon der jeg trekker ut viktige resultater og ser funnene i sammenheng med bygging av sosial kapital.

1.1 Forskningsspørsmål

Høsten 2007 ble det gjennomført en større observasjonsundersøkelse i hovedbibliotekene i landets 5 største byer. Hovedbibliotekene i Bergen, Stavanger, Trondheim, Kristiansand og Oslo deltok. Denne undersøkelsen omtaler jeg videre i oppgaven som "Storbyundersøkelsen". Formålet var å skaffe oversikt over brukeratferden utover det å låne bøker og andre medier. Fokus var på biblioteket som læringsarena og møtested. I denne undersøkelsen gikk det bl.a. fram at det var færre besøkende ved Oslos hovedbibliotek enn ved de andre byenes hovedbibliotek, til tross for at Oslo har langt flere innbyggere enn de andre byene.. En sannsynlig forklaring på dette er at Oslo har et

relativt godt utbygd filialnett, og at storparten av brukerne benytter sitt lokale bibliotek. I de andre byene er "biblioteket" for folk flest synonymt med hovedbiblioteket, mens det i Oslo langt på vei er filialene som har denne rollen. Jeg syntes derfor det var interessant å gjøre en lignende observasjonsundersøkelse på to lokalbibliotek i Oslo. Undersøkelsen jeg har gjort er utvidet på noen punkt i forhold til Storbyundersøkelsen. Intervjuene gir noe mer bakgrunnsinformasjon om de observerte personene og det er flere spørsmål om bruksmønstre og om eventuelle møter i biblioteket..

Jeg valgte å undersøke lokalbibliotekene Røa og Furuset fordi dette er bydeler som er svært forskjellige når det gjelder befolknings sammensetning og sosioøkonomiske forhold. Vestre Aker, som Røa filial ligger i, er en "hvit" middelklassebydel med høyt utdannings- og inntektsnivå. Furuset filial ligger i Bydel Alna, som er en utpreget flerkulturell bydel med betydelig lavere inntekts- og utdanningsnivå og mange levekårsproblemer. De to bydelene representerer på mange områder ytterpunkter, men når det gjelder *aldersmessig* sammensetning er de ganske like.

Forskningsspørsmålene med underspørsmål er formulert som følger:

a. Hvem besøker bibliotekene og hva gjør de besøkende der?

Finner en forskjeller mellom de to filialene, og mellom disse og Hovedbiblioteket?
Hva slags forskjeller finner en i bibliotekbruk etter språklig bakgrunn, alder og kjønn?

b. På hvilken måte og i hvilken grad tas biblioteket i bruk som møteplass?

Er det forskjeller mellom bibliotekene når det gjelder samvær og møter mellom de besøkende?
Hva slags forskjeller finner en i sosial bruk av biblioteket etter språklig bakgrunn, alder og kjønn.

Teori og forskning om sosial kapital er bakteppet for undersøkelsen. Jeg forsøker å se resultatene av studien i sammenheng med andre undersøkelser om bibliotekets betydning for samfunnsintegrasjon og sosial tillit. Jeg har et særlig fokus på gruppa med ikke-vestlig bakgrunn fordi denne gruppa i utgangspunktet har lavere nivå av sosial kapital enn den delen av befolkningen som har norsk bakgrunn. En vet dessuten at det flerkulturelle samfunnet innebærer viktige utfordringer for tilliten og fellesskapet i samfunnet.

1.2 Avgrensing

Det er *hverdagbruken* av biblioteket som er tema i denne oppgaven. Jeg ser på biblioteket som et offentlig rom, i betydningen et fysisk rom, som er åpent og tilgjengelig for alle.

Jeg går ikke nærmere inn på de ulike tilbudene biblioteket organiserer i forbindelse med forfatterbesøk, dataopplæring, slektsforskning, lesesirkler, litteraturformidling til barn, jentegrupper osv. Dette er viktige aktiviteter, sett i sammenheng med sosial kapital, og denne typen møter er behandlet av bl.a. Ljørdal og Eikedal. (Ljørdal 2005, Eikedal 2007)

Biblioteket som offentlig rom i Habermas' betydning diskuteres heller ikke i denne oppgaven. Biblioteket bidrar til et opplyst demokrati og en fri debatt ved at ulike ytringer gjøres tilgjengelig for publikum gjennom materiale som stilles til disposisjon fysisk eller digitalt. Det er vesentlig for fellesskapsfølelsen i et samfunn at den enkelte eksponeres for verdier og synspunkt forskjellig fra ens egne. Denne dimensjonen ved biblioteket kommer jeg som sagt ikke inn på.

2 Sosial kapital

2.1 Bakgrunn

Bibliotekene i Norge har til sammen cirka 22 millioner besøk årlig. Fra Storbyundersøkelsen (ABM-utvikling 2008) vet vi at under halvparten av besøkene dreier seg om lån. Ved de andre besøkene blir biblioteket brukt på andre måter. Gjøremålene er mangfoldige: noen leser aviser, andre bruker internettmaskiner, en del studerer mens andre sitter med gruppearbeid. Mange ser i bibliotekets bok- og mediehyller, og noen sitter bare og prater sammen. En god del er i kontakt med personalet. Folk oppholder seg i biblioteket fra ett minutt opp til flere timer. Ca. halvparten av befolkningen har vært innom et bibliotek i løpet av et år. Fra statistiske undersøkelser vet vi at brukerne av biblioteket kommer fra alle grupper og lag i befolkningen.

Det er grunn til å spørre hvilken rolle det spiller i en større sammenheng at mennesker fra alle grupper og i ulike generasjoner omgås og blir synlige for hverandre på biblioteket? Og hva betyr det for et samfunn at det har åpne institusjoner som bibliotek, der alle kan forvente å få de samme tjenestene og den samme behandlingen, uavhengig av økonomi og sosial status?

Disse spørsmålene kan knyttes til forskningsfeltet ”sosial kapital” som har vært et sentralt forskningsfelt internasjonalt siden begynnelsen av 90-tallet. I de seinere åra har også bibliotekmiljøene begynt å se på bibliotekets rolle i denne sammenheng. Hva er det som binder et samfunn sammen? På hvilken måte dannes den sosiale smøreoljen som letter samhandlingen mellom mennesker og gjør samfunnet til en helhet? Dette er de store spørsmålene forskningen om sosial kapital søker å finne svar på.

Problemstillingen har fått økt aktualitet i ei tid prega av raske endringer. Gamle mønstre brytes opp, familiestrukturer, arbeidsliv og bomønstre endres. Et sentralt utviklingstrekk er framveksten av det multikulturelle samfunnet. Innvandring gjør samfunnet mer heterogent, og er den største utfordringen en står overfor i dag når det gjelder å vedlikeholde og skape tillit og fellesskap.

Begrepet ”sosial kapital” kan forstås på ulike måter. Felles for de fleste tilnærmingene er at sosial kapital bygges gjennom tillit, felles normer og verdier og sosiale nettverk prega av gjensidighet. Nivået av sosial kapital i et samfunn måles gjerne ved hjelp av spørsmål om folk generelt har tillit til andre mennesker, også mennesker de ikke kjenner personlig. I tillegg brukes bl.a.graden av tillit til ulike samfunnsinstitusjoner som målestokk.

Sosial kapital har blitt et sentralt tema i samfunnsforskningen fordi det viser seg at områder med høy sosial kapital har en bedre situasjon på en lange rekke felt enn områder med lavere sosial kapital. Det gjelder bl.a. innenfor utdanning, helse og kriminalitet, g det gjelder økonomisk vekst og demokrati. Dette er bakgrunnen for at også internasjonale organisasjoner som OECD, Verdensbanken og FNs utviklingsprogram har vært opptatt av å sette søkelys på sosial kapital som en av forutsetningene for økonomisk og sosial utvikling. Når det er høy grad av tillit, samhörighet og trygghet mellom mennesker, lettes samhandling og oppgaver i samfunnet er lettere å få utført. Tillit gjør at kontrakter blir enklere å inngå, transaksjonskostnadene minsker. Et håndtrykk kan erstatte byråkrati og jurister. (Hvinden 2005)

Sosial kapital finnes som bånd mellom mennesker som er like hverandre på viktige områder og som broer mellom mennesker som tilhører forskjellige grupper i samfunnet. Det er først og fremst kapital av brotypen det er for lite av når samholdet i samfunnet svekkes. Hvordan den brobyggende kapitalen dannes er hovedspørsmålet innen forskningen om sosial kapital. Det er to hovedretninger innen denne forskningen. Den ene ser samhandling ansikt

til ansikt som hovedkilden til sosial kapital, den andre ser universelle velferdsordninger og velfungerende samfunnsinstitusjoner som avgjørende.

Det er internasjonalt stor interesse for å finne ut hvordan beholdningen av sosial kapital kan styrkes. Biblioteket er interessant å studere i denne sammenhengen, både som universell tjenesteyter og som et sted der mennesker møtes. Det er ikke forsket mye på bibliotekets rolle i et slikt perspektiv, men *noen* undersøkelser er gjort i løpet av de siste åra. Jeg vil seinere referere noen av disse .

2.2 Teori om og forskning på sosial kapital

Begrepet, sosial kapital, kan føres tilbake til arbeidene til sosiologer som franske Pierre Bourdieu og amerikanske James Coleman. Begrepet slo for alvor gjennom med den amerikanske statsviteren, Robert Putnam. Forskerne har gitt begrepet noe forskjellig innhold.

Bourdieu la vekt på sosial kapital som en **individuell ressurs**. Den enkelte kan gjennom strategiske handlinger skape seg kontakter og nettverk som gir uttelling i sosial posisjon. Sosial kapital er resultat av bevisste investeringer for å fremme egne interesser.

Coleman og Putnam ser på sosial kapital som en **kollektiv ressurs** som enkeltindivider kan nyte godt av. Sosial kapital dannes ikke som resultat av bevisste handlinger, men er en utilsikta følge av sosial samhandling. Også personer som ikke direkte tar del i samhandlingen, nyter godt av den kollektive ressursen som skapes. F.eks. vil de som ikke deltar i nabolagsaktiviteter også ha glede av et trygt nabolag der folk stort sett stoler på hverandre.

Colemans tilnærming til sosial kapital-begrepet er knytta til en rekke undersøkelser han gjorde om utdanning og utdanningsresultater i USA. Han fant at forskjeller i lokalmiljøene rundt skolene langt på vei kunne forklare forskjeller i skolerresultater. Hva slags verdier og normer som gjaldt i nabolaget var svært avgjørende for prestasjonene til elevene. Barn med vanskelig økonomisk og sosial bakgrunn, fikk bedre skolerresultater når de bodde i nabolag der verdier og normer var i samsvar med skolens forventninger. Normene i miljøet var en kollektiv ressurs, en sosial kapital som kom alle til gode. Det kunne langt på vei oppveie for en i skolesammenheng ugunstig sosial bakgrunn.

Robert Putnam er i dag den internasjonalt ledende forskeren på sosial kapital. Han definerer sosial kapital som: ”trekk ved sosial organisasjon som tillit, normer og nettverk som kan forbedre samfunnets effektivitet ved å lette samordnet handling”. Den sosiale kapitalen er ikke et resultat av bevisste investeringer, men er et biprodukt av dagligdags sosial aktivitet.

Definisjonen inneholder et kulturelt og et strukturelt element. Det kulturelle dreier seg om gjensidig tillit og felles normer, det strukturelle har med de ulike nettverkene som generer tillit å gjøre.

Putnam blei internasjonalt kjent med boka, ”Making Democracy Work: Civic traditions in Modern Italy. (1993) Her undersøkte han hvorfor de demokratiske institusjonene fungerte så ulikt i Italias 20 regioner. Skillet gikk mellom de nordlige og de sørlige regionene. Han fant at mengden av og styrken i lokale nettverk var avgjørende for etableringen av effektive politiske institusjoner. Jo mer folk var organisert i foreninger som sportsklubber og sangkor, jo bedre fungerte demokratiet. Han sluttet at et effektivt demokrati, forutsetter et velfungerende sivilt samfunn. En kultur av gjensidig mistillit og frykt hindrer reformer og fornyelse. Også forskjellene i økonomisk vekst hadde sammenheng med nivået av tillit og sosiale nettverk, ifølge Putnam. (Putnam 1993)

Seinere har Putnam studert forekomsten av sosial kapital i USA, målt gjennom andel av befolkningen som deltar i ulike formelle og uformelle nettverk. Denne forskingen er presentert i ”Bowling alone.” Tittelen viser til at flere enn noengang bowler i USA, men de bowler ikke lenger i klubber, men enkeltvis. Putnam finner at den sosiale

kapitalen har gått dramatisk ned i løpet av de par siste generasjonene, fra slutten av 60-tallet fram til i dag. Han finner nedgang i deltakelse på alle områder av sosiale felleskap, det gjelder politiske og religiøse organisasjoner, fagforeninger, frivillige organisasjoner av mange slag og uformelle sosiale nettverk som middagsselskaper.

Dette er alvorlig, fordi tilgang til sosial kapital er avgjørende for hvordan det går den enkelte på sentrale livsområder som utdanning, økonomi, helse, opplevd lykke og samfunnsengasjement. Det er dessuten alvorlig fordi det svekker grunnlaget for demokratiet. Å styrke den sosiale kapitalen i et samfunn er derfor helt sentralt både for det enkelte individ og for samfunnet som helhet.

Sosial kapital finnes som nevnt i to hovedformer, det som Putnam kaller båndkapital og brokapital. Båndkapitalen er den som binder folk som ligner hverandre sammen i nære relasjoner. Gruppene er ofte vendt innover og har klare grenser mot andre. Det kan være familie, vennegrupper, etniske miljøer osv. Dette er en grunnleggende form for sosial kapital. Den gir mening og trygghet for den enkelte.

Den brobyggende kapitalen er den som binder mennesker fra ulike grupper sammen. Det er ulike syn på hvordan denne kapitalen dannes. Putnam legger vekt på at det er nødvendig med nettverk og møteplasser der mennesker med ulik bakgrunn møtes, slik som frivillige organisasjoner. Begge typer sosiale bånd er nødvendige for at samfunnet skal fungere. Båndkapitalen gir menneskene den tryggheten som er nødvendig for å etablere kontakt med andre. Brokapitalen danner forbindelser på tvers og skaper samfunn. Det er brokapital som mangler når det generelle tillitsnivået i samfunnet er lavt.

Amerikanske undersøkelser viser at det er høy positiv korrelasjon mellom bånd- og brokapital. De som har mange nære bånd tenderer også til å ha mer kontakt med personer som står dem fjernere og er forskjellige fra dem (Halpern 2005: 21). Putnam la i sitt foredrag i Oslo (HIO 19.5.06) vekt på at brokapital forutsetter båndkapital. En må være trygg i sin egen kultur for å kunne møte og akseptere andres kulturer. Han brukte det å bære hijab som et eksempel. En som får anledning til å uttrykke sin identitet og kultur gjennom hijaben, et uttrykk for båndkapital, og kjenner seg akseptert for det, vil antakelig lettere integreres inn i en vestlig kultur via brokapital. Denne tenkingen kan overføres til biblioteket. Når innvandrere finner omgivelser og materiale de kjenner seg igjen i, språklig og kulturelt, vil det kunne bidra til at de føler seg akseptert, og dermed får et bedre utgangspunkt for å tilegne seg kunnskaper om norsk språk og kultur.

Sosial kapital som bånd kan ha negative sider. Gjennom sterkt samhold innenfor en gruppe, kan en bygge opp barrierer mot andre. Det kan for eksempel være sterke bånd innenfor ulike folkegrupper, men desto sterkere spenningsforhold mellom dem. Båndkapital innenfor enkelte miljøet kan også fastholde folk i marginaliserte posisjoner. F.eks. kan undersøkelser tyde på at fattige har like mye sosial kontakt som ikke-fattige, men at kontakten ofte er med andre i samme posisjon som seg sjøl. Dermed kan egenskapene til et nettverk av denne typen bidra til å sementere en uheldig livssituasjon. Det er sosial kapital av brotypen, kontakter i andre miljøer, som vil være viktig for f.eks. å få jobb

Det er langt vanskeligere å skape brokapital enn å skape båndkapital. De nettverkene en i livet naturlig inngår i, vil ofte være med folk som er like en sjøl på vesentlige måter. Det vil derfor være nødvendig å *konstruere* møteplasser og aktiviteter der kontakt mellom mennesker fra ulike grupper kan finne sted. Prosjektet Place har utviklet begrepet "lavintensive møteplasser" som betegner møteplasser som legger til rette for møter på tvers av interesser, verdier, kulturell og etnisk bakgrunn. Jeg vil seinere i oppgaven gå nærmere inn på hva som ligger i dette begrepet og bibliotekets rolle i denne sammenhengen.

2.3 Styrken ved begrepet "sosial kapital"

Spørsmål om hva som binder et samfunn sammen er velkjent fra tidligere samfunnsteori og samfunnsforskning, og begrepet sosial kapital er i "slekt" med andre måter å nærme seg disse problemstillingene på. Sosiologen,

Tönnies, utviklet begrepene *Gemeinschaft* og *Gesellschaft*, for å skille mellom sosiale system som holdes sammen av tette nære band, og system som tilhører den kjølige, markedsstyrte delen av samfunnet. Dürkheim så hvordan individuelle handlinger, som selvmord, hadde sammenheng med tettheten i sosiale nettverk og styrken i sosiale bånd. Sosial integrasjon har alltid vært et sentralt tema i sosiologien. Betegnelsene "bånd" og "broer" har mye til felles med sosiologen, Granovetters, skille mellom "strong ties" og "weak ties". Han fant at de svake bånd, nettverket av "kjente" og ulike kontakter var helt sentrale for å få tilgang til viktig informasjon og gode jobber. (Granovetter 1985)

Det foregår en diskusjon i forskningsmiljøene om det i det hele tatt gir mening å operere med et begrep som oppfattes så flertydig som sosial kapital. En styrke ved begrepet er at en gjennom dette får et redskap til å operasjonalisere, gjøre målbart, vesentlige egenskaper ved et samfunn eller ved grupper. Ved hjelp av mål som generalisert tillit eller tillit til institusjoner blir det også mulig å se på sammenhengen mellom nivået av sosial kapital og andre faktorer. På den måten kan en systematisk utforske hvordan beholdningen av sosial kapital kan økes.

Noe av det fruktbare i sosial kapital-perspektivet, kan dessuten sies å være at det gir nye innfallsvinkler til problemstillingene rundt sosial integrasjon og demokrati. Tidligere kjente faktorer føres sammen på en måte som gir et mer helhetlig perspektiv på feltet. Det innebærer en erkjennelse av at sosial kapital er en viktig del av samfunnets infrastruktur. Det setter fokus på betydningen av sosiale fellesskap i ei tid da individualisme og markedstenking lenge har vært dominerende.

2.4 Hva er det som generer sosial kapital?

Det er to hovedperspektiv på hva som skaper sosial kapital:

- Det såkalt samfunnsorienterte perspektivet legger vekt på ansikt til ansikt-kontakt gjennom formelle og uformelle lokale nettverk, som frivillige organisasjoner, nabolagstreff, jobb, tilfeldige møter o.l. Her er det aktørene som er sentrale, de skaper den sosiale kapitalen som et biprodukt av sine handlinger.
- Det institusjonelle perspektivet legger vekt på ordninger på samfunnsnivå. Helt sentralt står universelle velferdsordninger og offentlige institusjoner som oppleves som gode og rettferdige av innbyggerne. I dette perspektivet er det strukturene som har overordna betydning.

Innenfor den samfunnsorienterte delen av forskningen på sosial kapital, har en vært opptatt av å se på frivillige organisasjoners betydning for dannelse av sosial kapital. Putnam legger stor vekt på nettverkene de frivillige organisasjonene utgjør. Her møtes ulike mennesker, og foreningene har ofte åpne dører mot omverdenen. Medlemmer av *en* organisasjon vil dessuten ofte være med i flere foreninger, og på den måten skape forbindelser mellom ulike grupper. Han mener dessuten at strukturen på nettverkene har betydning for generering av tillit. Sosial kapital bygges lettest i horisontale nettverk, uten over- og underordning, der føler folk seg på like fot og etablerer forhold på grunnlag av gjensidighet og tillit. Gjennom hverdags erfaringer og informasjon som flyter i nettverkene utvikles tilliten. Ifølge Putnam er det lokale frivillige organisasjoner og nettverk som har en struktur som er best egna til å bygge denne sosiale kapitalen.

Det institusjonelle perspektivet på sosial kapital legger vekt på hvordan institusjonelle forhold og ikke minst universalistiske velferdsordninger legger grunnlaget for generalisert tillit. Hvis en sammenligner land som alle er stabile og åpne demokratier, finner en betydelige variasjoner i den sosiale kapitalen. En viktig faktor som kan forklare denne variasjon er sosial ulikhet. Gjennomgående ser en at stor ulikhet er svært ødeleggende både for tillit, nettverk og sivilt engasjement. Samfunnsinstitusjoner som bidrar til å redusere sosial ulikhet har derfor stor

betydning i denne sammenhengen. En annen viktig faktor er befolkningens utdanningsnivå. Det er nær sammenheng mellom beholdningen av sosial kapital og utdanningsnivå. For at tillitsnivået skal heves gjennom utdanning, er det et viktig poeng at tilgang til utdanning er et universelt gode. (Rothstein og Uslaner, 2005, etter Vårheim 2007) Land, som de skandinaviske, med høy grad av likhet og dessuten universalistiske velferdsordninger scorer høyest på alle mål på sosial kapital.

På hvilken *måte* kan ulike typer velferdsregimer bidra til å forklare nivået av sosial kapital? Et sentralt skille går mellom stater som i hovedsak har behovsprøvde ordninger og de som i hovedsak har universelle ordninger. (Esping-Andersen 1990) "Liberale" velferdsstater, som f.eks. USA og Australia, er kjennetegnet av stor grad av behovsprøvde, svært beskjedne ytelser. Ytelsene er beregna på de dårligst stilte, og det å motta dem er ofte forbundet med skam. Middelklasse og overklasse sikrer seg via det private markedet. Disse ordningene bidrar til at middelklassen blir mindre motivert for å bidra skattemessig til de offentlige budsjettene. Avstanden mellom samfunnsgruppene som økonomisk og sosialt står nederst og resten av befolkningen blir større, og grunnlaget for tillit og fellesskap svekkes.

De skandinaviske landene er det andre ytterpunktet av velferdsregimer. Her er det universalistiske ytelser som dominerer. Det vil si at alle automatisk har rett på barnetrygd, uføretrygd, alderspensjon, arbeidsløshetsstrygd osv. Og ytelsene er såpass høye, eller er inntektsavhengige, slik at de fleste inntektsgrupper får ytelser tilpassa sin vante levestandard. Når alle får noe igjen, øker alles motivasjon for å bidra til fellesskapet gjennom skatt. Og det er ikke noe ydmykende i å få barnetrygd når det er noe alle får. Grunnlaget for fellesskapsfølelse styrkes. For utvikling av tillit er det dessuten nødvendig at samfunnsinstitusjonene oppfattes som effektive, at tjenestene er gode og at folk opplever at de blir rettferdig behandlet.

Nyere forskning tyder på at det *institusjonelle* perspektivet har størst betydning når det gjelder å forklare ulike nivåer av generell tillit i et samfunn. Undersøkelser fra de siste åra svekker hypotesen om at deltakelse i frivillige organisasjoner øker den sosiale kapitalen. Det viser seg at de som blir medlem i disse organisasjonene allerede i utgangspunktet har mye sosial kapital. Det er heller båndkapitalen, samholdet mellom medlemmene i nettverket som styrkes, ifølge denne forskningen. (Vårheim, A., Audunson, R. & Aabø, S. 2008) Derimot kan medlemskap, aktivt eller passivt i de store formelle organisasjoner ha betydning på den måten at de knytter medlemmene til det politiske systemet. Slik sett kan organisasjonsmedlemskap ha betydning i et institusjonelt perspektiv. De frivillige organisasjonene er sivilsamfunnets institusjoner. De er en del av samfunnets demokratiske infrastruktur, som gjør det mulig for medlemmene å påvirke beslutninger gjennom kollektive anstrengelser. Et aktuelt norsk eksempel på dette er Bygningsarbeiderforbundet som arbeider mot sosial dumping og allmenngjøring av tariffavtaler. Polske arbeidere blir sterkt oppfordret til å bli medlemmer i fagforeningene. Dette har antakelig stor betydning for følelsen av samhold mellom norske og polske bygningsarbeidere, selv om de færreste går på møter, men er passive medlemmer. Ansikt til ansikt-kontaktener ikke nødvendig for å oppnå et slikt samhold.

Interessen innenfor samfunnsperspektivet har i det seinere dreid mer i retning av å studere andre arenaer for brobyggende kontakt enn frivillige organisasjoner. En har vært opptatt av å se på den uformelle kontakten mellom mennesker gjennom ulike typer møter i hverdagen, som i nabolag, på jobben, i busskø, eller for eksempel i bibliotek.

De ulike retningene innenfor sosial kapital-forskningen står ikke nødvendigvis i motsetning til hverandre. Sosiologen, Halpern, (2005) opererer med tre nivåer for danning av sosial kapital, makronivå, mellomnivå og mikronivå. Det er grunn til å anta at både offentlig politikk som legger til rette for fellesskap og solidaritet, sivilsamfunnets organisasjoner og styrking av ulike typer ansikt til ansikt-nettverk på lokalt nivå, har betydning for å bygge opp og vedlikeholde sosial kapital.

2.5 I hvilken retning peker årsakspila?

Det er vanskelig å slå fast *hva slags* sammenheng som finnes mellom generalisert tillit og de ulike mulige forklaringsfaktorene. Hva er årsak og hva er virkning? Er det slik at tillit skapes gjennom universelle institusjoner og kontakt ansikt til ansikt, eller er det tvert imot slik at samfunn der det allerede er mye tillit skaper universelle velferdsinstitusjoner og mange uformelle møteplasser?

Vi vet at land med de største bevilgningene til folkebibliotek, er de landene som har høyest nivå av sosial kapital. (Vårheim, A., Steinmo, S. & Ide, E. 2008). Er det slik at gode folkebibliotek bidrar sterkt til sosial kapital, eller er det nettopp samfunn med gode velferdsordninger og mye tillit mellom mennesker som prioriterer demokratiske åpne institusjoner som folkebibliotek? Det er rimelig å anta at dette ikke er enten/eller-spørsmål, men eksempler på gode sirkler i samfunnet. Ulike tillitsskapende elementer forsterker hverandre.

2.6 Om sosial kapital i Norge og andre land

De skandinaviske landene skiller seg ut fra andre nasjoner ved å ha et høyt nivå av sosial kapital. Nivået av sosial kapital måles vanligvis hjelp av spørsmål om folk stoler på andre mennesker, også mennesker de ikke kjenner personlig. Høye nivå av generalisert tillit er sjeldent. I de internasjonale verdiundersøkelsene fra år 2001 der innbyggere i 82 land deltok, var det bare 27% som svarte at de trodde de stort sett kunne stole på andre mennesker. (Uslaner 2006) . I Danmark, Sverige og Norge var det ca. 65% som svarte ja på dette spørsmålet. Det var også en relativt høy andel, om enn lavere, som hadde tillit til ulike samfunnsinstitusjoner.

Tverrnasjonale undersøkelser tyder også på at det er svært forskjellig *utvikling* i ulike land når det gjelder beholdningen av sosial kapital (Halpern 2005) Gjennomgående ser en en nedgang i tradisjonell sosial kapital gjennom medlemskap i kirkesamfunn og politiske partier og en overgang til en mer indiividualistisk livsstil. Putnam har som nevnt dokumentert en stor nedgang i sosial kapital i USA, og det samme er tilfelle i Storbritannia og Australia. I Skandinavia og Nederland er det tegn som tyder på at den sosiale kapitalen øker, mens andre europeiske land er i en mellomposisjon.

Rothstein (2001:15, gjengitt etter Halpern 2005: 223) belyser disse forskjellene i sosial kapital ved å beskrive de ulike formene for individualisme som har vokst fra i ulike land. Han tolker endringene i land som de skandinaviske som et skift fra kollektiv massebevegelse til ”organisert individualisme” Den økende tendensen til individualisme blir her knytta til en kjerne av felles verdier og økende toleranse for forskjeller.. Det blir mulig å uttrykke sin individualitet innenfor en livsstil som opprettholder forbindelsene mellom folk. Han mener derfor det er mulig med høye nivå av generalisert tillit også i samfunn med relativt selvopptatte individualister. Rothstein kaller det solidarisk individualisme. I motsetning til dette mener han at individualismen i USA fått en mer privatisert og materialistisk form, som kanskje kan betegnes som ”egoistisk individualisme”. (Halpern 2005: 241-242)

Et av uttrykkene for sosial kapital i Skandinavia er nye former for uformelt sosialt liv. I Sverige er det for eksempel en betydelig økning i andelen som sier de er sammen med venner hver uke. (Halpern 2005: 218). En lignende utvikling er det grunn til å regne med at skjer i Norge. Mange er mer på kafeer og andre utesteder enn tidligere. En har dessuten kontakt med venner og meningsfeller gjennom internett og mobiltelefoner.

Norge ligger på verdenstoppen når det gjelder deltagelse i lokalsamfunnet, og skiller seg ut fra de fleste andre land ved at en stor andel av befolkningen er engasjert i ulike frivillige organisasjoner. I 2004 oppga 84% av befolkningen at de var medlem i minst en organisasjon. En stor andel er også aktiv i en eller flere frivillige organisasjoner. (St.meld. nr. 39 (2006-2007))

Dette er trekk som peker i retning av at det finnes mye sosial kapital i Norge. Samtidig står også vårt land overfor nye utviklingstrekk som kan innebære en utfordring for den sosiale kapitalen i samfunnet.

2.7 Nye utfordringer; det flerkulturelle samfunnet

Norge er blitt et flerkulturelt samfunn, og det skaper utfordringer når det gjelder å bevare tillit og fellesskap. Det finnes tegn på mistillit mellom deler av befolkningen og de som har innvandrerbakgrunn, og en har sett en oppblomstring av innvandringsskeptiske partier og bevegelser her i landet og i resten av Europa.

Forskning på sosial kapital og etnisk mangfold, peker klart i retning av at etnisk heterogene samfunn fører til lavere nivå av sosial kapital. (Vårheim 2007b, Putnam 2007). Det er viktig å få kunnskap om hvordan en slik utvikling kan motvirkes. Et sentralt spørsmål er hvilke faktorer som styrker tilliten og fellesskapet mellom folkegrupper og hvilke som virker i motsatt retning. Her er det mange ubesvarte spørsmål.

En del av forskningen peker i retning av at inkluderingen fungerer best når innvandrergupper får anledning til å ha tett samkvem og utvikle båndkapital seg imellom. Halpern viser til undersøkelser som tyder på at sosial og etnisk heterogenitet i et område fører til lavere nivå av sosial kapital, ikke bare mellom gruppene men innenfor hver enkelt av dem. Derimot kan "beskyttede" enklaver for ulike etniske grupper, der en kan omgås "sine egne", fører til mer båndkapital, og er et bedre utgangspunkt for å utforske verden rundt seg og skape broer til mennesker som er annerledes enn seg. I Canada, der ulike etniske grupper ofte lever i ulike nabolag og får anledning til å opprettholde opprinnelige kulturtrekk, ser det også ut til at intergreringen går godt (Kjeldstadli 2009)

Det finnes også forskning som peker i retning av at det er *konteksten* som avgjør i hvilken grad den sosiale kapitalen påvirkes negativt av etnisk mangfold. Hvis folkegrupper lever nær hverandre, men segregert og med minimal kontakt, blir nivået av generell tillit lavere. (Vårheim 2006). I slike tilfeller vil ofte samhørigheten innenfor hver gruppe øke, mens sosial kapital av brotypen, som er en kritisk faktor for å holde et samfunn sammen, blir svekket. Det er gjort undersøkelser som tyder på at dersom folk fra ulike etniske grupper lever og samhandler i samme nabolag, senkes ikke tillitsnivået. (Uslaner 2006) Det er når gruppene lever atskilt fra hverandre med minimal kontakt, at mistenksomhet og frykt oppstår og den sosiale kapitalen reduseres, ifølge Uslaner.

Uslaners konklusjoner kan synes noe optimistiske. Putnam viser i en artikkel fra 2007 (Putnam 2007) til en omfattende undersøkelse som viser at heterogenitet, uansett kontekst, fører til mindre tillit, mindre sosial kapital både mellom etniske grupper og innenfor hver enkelt av dem. Heterogenitet fører ikke først og fremst til fiendtlighet mellom grupper, sier han, men anomi, en slags normløshet, mangel på trygge grenser, og sosial isolasjon. Slike områder karakteriseres av en tendens til tilbaketrekning fra kollektivt liv, mistillit til naboer, mindre frivillig arbeid, færre nære venner osv. Putnam legger stor vekt på at samfunnet berikes ved at det er sammensatt av ulike etniske grupper, men at det tar tid å realisere det potensialet som ligger i dette.

For å oppnå et nødvendig minimum av fellesskap er det, ifølge han, nødvendig med en politikk overfor innvandrere som på den ene siden vektlegger en anerkjennelse av egen bakgrunn/etnisitet samtidig som alle føres inn i det store sammensatte samfunnet med en felles identitet, et nytt utvidet "vi". Vi trenger en diskusjon om dette større "vi", en ramme som inkluderer mangfoldet i samfunnet samtidig som vi har et felles verdigrunnlag i ytringsfrihet, demokrati, menneskeretter og likestilling.

Helt vesentlig for å komme fram til denne felles identiteten, og for å styrke den sosiale kapitalen, er muligheter for meningsfull interaksjon på tvers av etniske skillelinjer. Ulike offentlige tilbud som skoler, idrettsplasser og samfunns/kulturhus er viktige i denne sammenhengen. Biblioteket er av Putnam tidligere omtalt som et egnet sted for å oppnå kontakt mellom ulike grupper..

Denne gjennomgangen viser at forskningen peker i noe ulike retninger når det gjelder hvordan heterogenitet påvirker tillit og sosial kapital. Forskerne på feltet er likevel enige om at det er nødvendig med arenaer som gir muligheter for kontakt på tvers, slik at tillit mellom folkegrupper og enkeltindivider kan utvikles. Et sentralt spørsmål i denne sammenhengen er *hvordan* tillit til personer en ikke kjenner blir overført til mennesker en ikke kjenner personlig. Det er rimelig å anta at det å se ”de andre” i åpne områder som for eksempel bibliotek, har en betydning. Hvis en ser at de ukjente oppfører seg ok, virker ”ufarlige” og greie, vil det kunne bidra til å bygge opp tillit.

2. 8 Påvirkes den sosiale kapitalen i Norge negativt av at vi er blitt et flerkulturelt samfunn?

Hva vet vi om situasjonen i Norge når det gjelder sosial kapital i det flerkulturelle samfunnet? En eventuell nedgang i sosial kapital kan for det første dreie seg om mistillit mellom den norske befolkningen og grupper med innvandrerbakgrunn eller mellom ulike minoritetsgrupper. For det andre kan det dreie seg om at innvandrerne sjøl har mindre sosial kapital fordi de ofte kommer fra land der tillitsnivået er lavt.

Holdninger i den norske befolkningen

Det er vanskelig å finne undersøkelser som direkte forteller noe om i hvilken grad det økende antallet innvandrere påvirker tillitsnivået i majoritetsbefolkningen, men Statistisk sentralbyrås undersøkelser om holdninger til innvandrere er interessante i denne sammenhengen. (Blom 2008) 67% sier seg enig i påstanden om at ”innvandrere flest beriker det kulturelle livet i Norge”. Det viser seg at de som har kontakt med innvandrere er mer positivt innstilt enn de som ikke har slik kontakt. 74% av de voksne innbyggere hadde hatt kontakt med innvandrere. Langt de fleste, 48% av de spurte, hadde hatt kontakt på jobb. 26% hadde vært i kontakt med innvandrere gjennom nabolaget. Av de som hadde personlig kontakt med innvandrere var det 72% som hadde positive erfaringer.

De som har mest kontakt med innvandrere er de som er mest positivt innstilt. Jo flere arenaer kontakten utspilles på, jo større er velviljen. Det er ifølge Nova-forskere slik at jo flere innvandrere som bor i kommunen, eller i bydelen i Oslo, desto mer positive er holdningene i den etnisk norske befolkningen til innvandrere. (Hellevik, Bay & Hellevik 2007) Dette er resultater som peker i en annen retning enn surveyen Putnam viser til, der de som bodde i etnisk heterogene samfunn samfunn var minst positive til andre etniske grupper.

Utdanningsnivå er den enkeltfaktoren som har mest å si for holdningen til innvandrere. Høyt utdannede har systematisk mer positive holdninger enn de med lavere utdanning. I Oslo er det de med lavest utdanning som i størst grad bor i de områdene hvor det bor mange innvandrere. Her vil lav utdanning trekke i retning av negative holdninger, mens nabolagskontakt med innvandrere *kan* trekke i positiv retning.. Den høye andelen som stemmer Fremskrittspartiet i disse bydelene, kan tyde på at mange av innbyggerne her er skeptiske til innvandring.

Sosial kapital i innvandrergrupper

Innvandrerne kommer, som nevnt, som oftest fra land der tilliten til institusjoner og andre mennesker generelt er lavere enn i Norge. Innvandrerne er i tillegg rykket bort fra miljøer de kjenner og skal etablere seg i et ukjent land. Sosiologen, Jon Rogstad, har gjort undersøkelser som viser at nivået av generalisert tillit er lavere i innvandrergrupper enn i den norske befolkningen. Innvandrere har mindre av den brobyggende sosiale kapitalen. (Rogstad 2007 gjengitt etter St.meld. 39 (2006-2007) 7.5.3) Samtidig tyder danske undersøkelser på at innvandrere tar til seg mye av den danske tilliten etter at de er kommet til landet. Disse undersøkelsene viser at innvandrerenes tillit til samfunnet, og til mennesker både fra egen og andres kulturer, er større enn den er blant

befolkningen i opprinnelseslandet. (Svendsen & Svendsen 2006) Det ser altså ut til at tillit er noe som kan læres dersom en er i kontakt med tillitsfulle kulturer.

I en annen artikkel med utgangspunkt i danske forhold diskuteres i hvilken grad sosial kapital overføres fra en generasjon til den neste, slik at f.eks. innvandreres barn gjennom tidlig sosialisering vil være påvirket av den sosiale kapitalen fra foreldrene og foreldrenes hjemland. (Togeby 2007) Hvilke faktorer i miljøet kan påvirke og styrke denne kapitalen? I en undersøkelse der en studerte barn av innvandrere, fant en at språkferdigheter og utdanning er de faktorene som har den sterkeste sammenheng med nivået av generalisert tillit. Denne sammenhengen finner en også for danske ungdommer. Årsakene kan være flere. Forskeren peker på tre: en vellykket gjennomført utdanning gir selvtillit og en følelse av suksess, gjennom utdannelsen formidles verdier som styrker tilliten til det danske samfunnet, dessuten gir utdanning tilgang til nye og mer omfattende nettverk. Flere internasjonale undersøkelser finner en nær sammenheng mellom utdanning og generalisert tillit. Togeby stiller derfor spørsmål ved hvorfor ikke utdanningens betydning har større plass i forskningen om sosial kapital.

Denne gjennomgangen av ulike undersøkelser tyder på at mulighetene for å vedlikeholde den sosiale kapitalen i det norske flerkulturelle samfunnet er stor. Det finnes krefter som trekker i retning av styrking av tillit og fellesskap, andre utviklingstrekk kan innebære en svekkelse. Det er viktig å se på hva som kan gjøres for å styrke de tillitsskapende elementene. Forskning tyder på at tillit kan "læres" og at språklæring og utdanning er viktig for den sosiale kapitalen på individuelt nivå. Dessuten viser undersøkelsene til Statistisk sentralbyrå at direkte kontakt mellom innvandrere og nordmenn styrker tilliten.

3 Om biblioteket og egenskaper ved biblioteket som kan bidra til skaping av sosial kapital.

Ut fra et institusjonelt perspektiv er det avgjørende grepet for å øke tilliten i samfunnet å legge til rette for universelle tjenester og institusjoner som minsker forskjellene mellom folk. Samtidig er det viktig at det finnes arenaer der mennesker kan møtes på tvers av ulike bakgrunn.

Som universell institusjon bidrar biblioteket til å utjevne forskjeller gjennom å bidra til at alle får gratis tilgang til kunnskap og kultur i fysisk og digital form. Dette er samtidig viktig i utdanningssammenheng. Som universell institusjon utgjør biblioteket dessuten en velegnet ramme for møter mellom mennesker. Sosialpsykologisk teori legger vekt på at folk må møtes som likeverdige for at kontaktskall fore til økt tillit. Møter i seg sjøl øker ikke nødvendigvis tilliten mennesker imellom, konteksten er avgjørende. Forutsetningene er "equal group status within the situation, common goals; inter-group cooperation; and the support of authorities, law, or custom" (Allport 1954, gjengitt etter Pettigrew 1998) Biblioteket er en av de få institusjoner som oppfyller flere av disse kriteriene.

Bibliotekbrukere har i utgangspunktet lik status i situasjonen. Tilbudet er gratis, slik at økonomien ikke skal bety noe for tilbudet en får. En kan oppholde seg fritt i biblioteket uavhengig av hvem en er, hvilket ærend en har eller om en har noe 'ærend' overhode. Bibliotekfeltets ideologi er at alle besøkende skal gis god og likeverdig behandling. Forutsetningen om lik status samsvarer godt med Putnams vektlegging av at nettverk bør være horisontale for at tillit skal utvikles i ansikt til ansikt-relasjoner.

Når det gjelder forutsetningen om felles mål og samarbeid, tenkes det på at fordommer reduseres gjennom aktiv samhandling. Et eksempel kan være å spille fotball sammen. Biblioteket tilbyr et fellesskap av en litt annen type. En har ikke et felles mål, selv om mange brukere opplever et visst fellesskap med andre besøkende gjennom bevisstheten om at de alle er interessert i bibliotekets og det som finnes der. Aktiv samhandling på tvers av

ulikhet finnes i begrenset grad, gjennom lesesirkler, datakurs og lignende. Denne typen samhandling er ikke et typisk trekk ved biblioteket. Det kan på den ene siden være en svakhet når det gjelder å knytte folk sammen. På den annen side åpner det for at helt ulike mennesker kan omgås hverandre på biblioteket.

Pettigrew legger også vekt på at det ikke skal være konkurranse mellom deltakerne i samhandlingen. På biblioteket er alt i utgangspunktet tilgjengelig for alle. Bibliotekinstitusjonen og atferden en forventer der, har dessuten støtte gjennom "authorities, law, or custom".

Pettigrew har et tillegg til Allports fire kriterier, det er at kontaktsituasjonen må ha et "friendship potential". Dette vennskapspotensialet er til stede i biblioteket, både gjennom den daglige småpraten som kan oppstå, og gjennom aktiviteter som for eksempel lesesirkler eller spillkvelder. En av jentene jeg intervjuet på Furuset fortalte: "Jeg satt i sofaen, så kom en annen jente dit. Vi snakka litt, så ble vi venner.."

Før vi ser nærmere på biblioteket som sosialt rom, vil jeg oppsummere egenskaper ved biblioteket som er viktige i sammenheng med utvikling av sosial kapital:

- Det bidrar til utjevning av ulikhet ved å gi lik tilgang til kultur og kunnskap
- Det bidrar til utdanning
- Det er et sosialt rom der mennesker med ulik bakgrunn kan omgås på likefot

3.1 Biblioteket som lavintensiv arena

Det er altså mye som peker i retning av at biblioteket har egenskaper som gjør det egnet som arena der tillit mellom mennesker kan utvikles. Biblioteket særkjennes av å være en såkalt lavintensiv møteplass, og er i kraft av det egne som møteplass for mennesker med helt ulik sosial og kulturell bakgrunn. (Audunson 2005)

Hva ligger i begrepene høy-intensive og lav-intensive møteplasser? De høyintensive arenaene er bygd opp omkring felles verdier og interesser. Her kan en få utløp for sine engasjement og hovedinteresser. Det varierer fra person til person hva som er høyintensivt område, det kan være jobb og karriere, politikk, sangkoret, osv. På de lavintensive arenaene blir en eksponert for folk som er annerledes enn seg, for andre verdier og interesser. Audunson (2005) sier

Det er ikke å vente at f.eks. eldre pakistanske kvinner, norske gutter i tenåra, og BI-studenter skal være på de samme høyintensive arenaene. I et samfunn som i økende grad består av et mangfold av ulike grupper, øker behovet for steder der vi kan bli synlige for hverandre på tvers av de arenaene hvor vi vanligvis er. Det er på de høyintensive arenaene vi tilbringer mesteparten av vårt sosiale liv, det er her vi treffer likesinnede og skaper tilhørighet, identitet og mening. Også i vårt uformelle sosiale liv, når vi er på kafeer, treffer venner osv. vil vi stort sett være sammen med folk som er like oss sjøl.

For samhørigheten i et samfunn er det derfor avgjørende også å ha de lavintensive arenaene der vi møter hverandres forskjellighet. Biblioteket er en av de få åpne stedene av denne typen som finnes. Her ferdes unge og gamle, venstresradikale og konservative, folk av alle nasjonaliteter og religioner. Om folk ikke direkte samhandler, så utfører de sine ærend ved siden av hverandre, blir synlige for hverandre, eksponeres for bøker, aviser, språk, verdier som de ellers kanskje ikke ville blitt oppmerksom på. For at brokapital, generalisert tillit mellom mennesker skal dannes, er det nødvendig at det legges til rette for denne typen lavintensive møteplasser.

Skillet mellom høy- og lavintensive møtesteder er ikke entydig. Et område, som for eksempel arbeidsplassen, kan være høyintensiv arena for noen, mens andre på den samme arbeidsplassen har sitt hovedengasjement andre

steder. Mange sosiale fellesskap har dessuten potensial til å bygge sosial kapital både av bånd og brotypen. På en arbeidsplass der arbeidstakerne har ulike livssyn og ulike interesser utenfor jobben, vil den enkelte kunne få økt forståelse og innsikt i de andres holdninger og miljøer, og på den måten øke beholdningen av brokapital eller generell tillit. Samtidig vil det daglig tette samarbeidet gi et godt sosialt miljø som kan styrke fellesskapet og båndkapitalen mellom disse kollegaene.

I mange typer sosiale sammenhenger er det slik at en er like etter noen dimensjoner og ulike etter andre. Om en deltar i et idrettslag, og er levende opptatt av idrett, kan en være svært ulike når det gjelder politisk engasjement, religiøs tilknytning osv. Gjennom en lesesirkel i biblioteket kan en komme i kontakt med andre som er svært interessert i litteratur, men som er ulike når det gjelder yrkesbakgrunn og verdier ellers. Ulike sosiale fellesskap er nestet inn i hverandre. Analytisk er det viktig å skille mellom de to formene for sosial kapital, og finne de arenaene som best legger til rette for danning av brokapital.

3.2 Betydningen av møteplassens struktur

Måten en møteplass er strukturert på har betydning for hva slags møter som foregår der. Det er klagjørende å skille analytisk mellom begrepene *møteplasser* og *møter*. ”En møteplass kan vi definere som en fysisk eller virtuell struktur der møter kan finne sted – et menneskeskapt sted i rommet, Møter er den faktiske interaksjonen mellom mennesker som foregår på disse arenaene” (Audunson 2009, upublisert) Samtidig eksisterer ikke disse størrelsene uavhengig av hverandre. Møteplassen eksisterer i kraft av at mennesker faktisk møtes der. Møtene kan bl.a. defineres etter graden av samhandling. Samhandlingen kan bestå av samtaler, av at en gjør noe sammen eller at en gjør noe parallelt, som for eksempel å sitte ved siden av hverandre på en lesesal eller ved datamaskiner på biblioteket. I det åpne offentlige rom er den vanligste formen for sosial interaksjon at en er oppmerksom på hverandre uten å være i direkte kontakt.

Et kjennetegn ved arenaer som er, eller kan tas i bruk som, lavintensive møteplasser, er at de i liten grad er formelt strukturerte. Den løse strukturen gjør ulike former for aktivitet og møter mulig. En park er ett eksempel på et slikt sted, biblioteket er et annet. Folk kan bruke bibliotekrommet på mange ulike måter, alene eller sammen med andre. De kan gjerne bruke det på forskjellige måter i løpet av ett besøk. En kan først sitte og slappe av med en avis, så møte kjente for å gjøre en skoleoppgave, etterpå bruke internett og kanskje låne en film til slutt. I denne sammenhengen er det viktig poeng at en løst strukturert møteplass har rom både for høy- og lavintensive møter. Bibliotek og steder som parker og kafeer er eksempler på slike møteplasser. Felles for dem er at ulike mennesker og grupper oppholder seg på samme område og blir synlige for hverandre.

De lavintensive møtene er ofte en effekt av andre primæraktiviteter. En går på biblioteket for å låne bøker eller lese aviser, men treffer andre der, en er i parken for å grille med venner, men eksponeres samtidig for et mangfold av mennesker.

3.3 ”Høflig uoppmerksomhet” på lavintensive arenaer

Skillet mellom høy- og lavintensive arenaer har mye til felles med Strauss’ sitt skille mellom ”location” og ”locale”. (Strauss 1961, gjengitt etter Lofland 1998) Den amerikanske sosiologen Lofland tar utgangspunkt i denne inndelingen, når hun beskriver betydningen av det offentlige rommet og den sosiale og samfunnsmessige betydningen av det som forgår der. Lofland mener våre opphold og vår atferd i det offentlige rommet er en undervurdert kilde til kontakt og følelse av fellesskap. Hennes perspektiv på ”rommet” vi lever i er interessant for studiet av biblioteket som lavintensiv arena.

Hun deler byens ”rom” i tre sfærer, den private sfæren, nærmiljøsfæren og den offentlige sfæren. Det er relasjonene i rommet som avgjør hva slags sfære det er snakk om. Det private rommet preges av tette band mellom familie og nære venner. Nærmiljørommet består av nabolag, arbeidskollegaer og bekjente, mens det

offentlige rommet domineres av relasjoner mellom fremmede, eller mennesker som kjenner hverandre som kategorier, for eksempel som ekspeditør/kunde, bibliotekar/låner. Det er flytende grenser mellom disse formene for sosiale territorier, og rommene kan tas i bruk på ulike måter.

Lofland bruker som nevnt, Strauss' skille mellom to typer offentlige rom. "Locations" er offentlige rom, gater, byområder, kafeer osv. som brukes av mennesker som er ganske like hverandre. "Locale" er områder som er preget av et mangfold av mennesker med ulike identiteter, interesser og verdier. Begrepet "locale" har mange likhetstrekk med begrepet om lavintensive møteplasser, og fanger inn flere av egenskapene ved biblioteket som offentlig rom.

Lofland identifiserer fem normer for, og trekk ved atferd i det offentlige rommet. Det første går ut på at vi umerkelig tilpasser våre bevegelser til hverandre. Vi holder døra åpen lenge nok til at den som kommer bak også kommer inn, vi planlegger automatisk våre skritt slik at vi ikke støter på hverandre.

Det andre er det Goffmann kaller "civil inattention", som kan oversettes med "dannet uoppmerksomhet." Vi ser på hverandre akkurat lenge nok til at vi har vist at vi har sett og godtatt at den andre personen er der. Men vi trekker oppmerksomheten raskt tilbake for å vise at vi ikke prøver å få nærmere kontakt. Denne typen dannet uoppmerksomhet gjør det mulig å være sammen, for eksempel i bibliotekrommet, på en behagelig måte, uten å snakke sammen eller ha noe direkte med hverandre å gjøre. Dette er en væremåte som er lett gjenkjennelig fra biblioteket, der ukjente mennesker for eksempel sitter ved siden av hverandre i avisavdelingen. Lofland undertreker at denne typen uoppmerksomhet står i kontrast til Simmels oppfatning av bymennesket. Simmel tolker uoppmerksomheten som et forsøk på å stenge av for, beskytte seg mot, mange og flyktige inntrykk. Dannet uoppmerksomhet er en fullt ut sosial atferd, der en er responderer på omgivelsene, sier Lofland. Et eksempel som kan illustrere dette har jeg hentet fra Ljødals intervjuer med brukere på bibliotek i Oslo " Biblioteker er et møtested hvor du kan møte mennesker uten nødvendigvis å konversere. Du kan være sammen med mennesker som du føler har samme interesse som deg, bare ved å gå inn i et bibliotek... jeg føler alltid når jeg kommer inn i biblioteket at jeg opplever fellesskap med noen..." (Ljødal 2004)

Det tredje aspektet ved atferden er at folk i det offentlige rom er publikum for det som foregår der, for hverandres atferd. Prinsippet om dannet uoppmerksomhet er ikke til hinder for det, ifølge Lofland. Det fjerde er en begrenset form for hjelpsomhet. Vi spør hverandre om veien, hva klokka er, og i biblioteket f.eks om jeg kan få lese avisa etter deg. Svaret er ofte fulgt av et høflig smil. Det femte prinsippet er at en skal opptre dannet overfor det som er annerledes. Dette er ifølge Lofland en del av den urbane væremåten. Friheten ved å bo i byen er å være fritatt for andres dommer. Men dette dreier seg mer om likegyldighet til forskjellighet en anerkjennelse av det, mener hun.

Lofland sier at det å være sammen med andre i det offentlige rommet etter disse prinsippene innebærer at en godtar personene som en del av "menneskefamilien" og anerkjenner rettene deres som medborgere på tross av at dette er fremmede som er forskjellige fra en sjøl, og som en kan hende ikke ville likt hvis en ble personlig kjent. (Lofland 1998, s.40) Jeg synes dette er svært interessante tanker som kaster lys over hvilke mikromekanismer som er aktive for at sosial kapital skal kunne dannes i det offentlige rom.

De skisserte prinsippene for atferd *styrer* ikke atferden i det offentlige rommet mekanisk, men de utgjør en slags normativ ramme for individenes tolking av situasjonen. Handlingene og atferden vil konstrueres ut fra en oppfatning av situasjon, person, sted osv. Det er en del situasjoner som "nuller ut" de prinsippene som vanligvis gjelder for atferd i det offentlige rommet. Det kan være sider ved situasjonen eller person som åpner for kontakt, som når en treffer landsmenn i utlandet, henvender seg til barn og lignende. Det kan være en åpenhet ved selve området, slik som barer, gaterom under karneval eller et bibliotek. Det kan også være et tredje element, slik som et barn, en hund, en fare som skaper en forbindelse mellom mennesker. I biblioteket er det naturlig at det oppstår samtaler i forbindelse med bøker mens folk går og kikker i hyllene.

3.3 Ulike forbindelser mellom mennesker i det offentlige rom

Den vanligste formen for relasjoner mellom fremmede er ”flytende”, der en bruker prinsippene beskrevet overfor og stort sett omgås hverandre på en smidig og høflig måte. Når det gjelder forholdet mellom mennesker som kjenner hverandre som kategorier, kan det beskrives som ”rutiniserte relasjoner”, der en legger vekt på det standardiserte ved samhandlingen. Forholdet mellom bibliotekansatt/bruker er et eksempel på denne type relasjon.

Det er interessant at slike relasjoner ofte kan gå over i andre former for forbindelser. Lofland kaller det kvasi-primære relasjoner når ulike sider ved situasjonen, som beskrevet overfor, skaper nærmere kontakt mellom fremmede. Kontakten kan vare fra noen minutter til noen timer. Det kan være prat mellom hundeeiere som møtes, samtaler mellom togpassasjerer eller samtaler om nyheter mellom avislesere i biblioteket.

En annen type forbindelse er den Lofland kaller ”intim-sekundær”. Det er sekundærrelasjoner som er preget av en varme og intimitet som vanligvis er forbundet med primærrelasjoner. Disse relasjonene kan vare over lang tid. Mennesker som bruker den samme kafeen i år etter år, folk som tar den samme bussen til jobb daglig osv. kan utvikle slike forbindelser til hverandre. På en bibliotekfilial i Oslo kunne vi se hvordan noen pensjonister hver formiddag satt og snakka sammen over avisene.

Rutiniserte relasjoner kan over tid lett gå over til å bli ”intim-sekundære”. Forholdet mellom frisør og kunde er et eksempel. Forholdet mellom bibliotekansatte og brukere er et annet. I intervjuer med brukere på Majorstuen og Torshov filialer, går det fram at brukerne legger stor vekt på at personalet er imøtekommende, åpne og velvillige. Den personlige ”vrien” kan være viktig for møtene. ”Noen kommer direkte fra legen med en diagnose – trenger litt trøst og noen å fortelle det til, samtidig med hjelp til leksikalske oppslag”, forteller en av bibliotekarene. (Ljødal 2004)

Det offentlige rommet er preget av relasjonell flyt, relasjonene karakteriseres ved evnen til å endre seg. I et offentlig rom som er et ”locale”, preget av mangfold, vil det sosiale samspillet ofte ha elementer av alle de ulike relasjonstypene beskrevet over. Lofland antar at lokaler der *ulike* former for relasjoner eksisterer er de mest komfortable stedene for nykommere.

Hun sier ”Like so much about public realm, the part that the relational web plays in creating pleasure or discomfort for the realm’s inhabitants is well beyond the boundaries of what we know”. Hun går så nærmere inn på hva slags gleder folk kan finne ved å være alene sammen med andre i det offentlige rom. Det behagelige kan bestå i å være omgitt av summingen av stemmer. Det kan være en grunn til at mange oppsøker kaffebarer eller kafeer for å være alene. En kan rett og slett trives med å kikke på folk og høre på hva de snakker om. En kan føle seg vel ved å oppfatte seg som del av et kollektiv selv om er alene. Dette er et tydelig trekk også ved måten biblioteket kan oppleves på. En kvinne, flyktning fra Afghanistan forteller om sitt forhold til biblioteket: ”Sometimes it feels like everything is dark and quiet. Then I come to the library and see people sitting there talking together. That gives me a good feeling” (Sophie 2009). En kan også oppleve at en har noe til felles med de andre som besøker biblioteket fordi en regner med at alle interessert i det som finnes der.

Lofland viser også til betydningen av estetikken i det offentlige rom. Folk kan nyte vakre omgivelser, som tilbyr noe annet enn det de kan oppleve hjemme. Dette er en viktig grunn til at en legger vekt på å skape vakre biblioteksrom, slik at oppholdet tilføres en ekstra dimensjon. Gode offentlige rom bidrar også til å gi folk en følelse av at de er verdsatt.

Når en ser det sosiale livet på biblioteket gjennom Loflands briller, trer de ulike samværsformene tydeligere fram. Antakelsen av at disse formene for atferd og kontakt mellom folk er en kilde til følelse av fellesskap i en større sammenheng styrkes. Denne formen for samvær, det å være ”alene sammen med andre”, er svært sentral nå en

vurderer bibliotekets potensiale som bidragsyter til sosial kapital. Denne dimensjonen er ikke registrert i form av data i undersøkelsen jeg har gjennomført. Men gjennom beskrivelser fra kvalitative undersøkelser i biblioteket gjenkjennes mange av de trekkene Lofland beskriver. (Ljødal 2006, Eikeland 2007) Gjennom observasjonene i biblioteket fikk vi dessuten en intuitiv opplevelse av denne atferden.

3.4 Andre perspektiver på det offentlige rom. Tredjesteder

En annen som har fått stor betydning for vårt syn på det offentlige rom er den amerikanske sosiologen, Richard Sennett, Han skrev i 1974 boka "The fall of public man". Her beskriver han det han oppfatter som forfallet i samtidas offentlige liv. Det offentlige liv har blitt invadert av et intimitetstyranni, og vi har trukket oss tilbake fra de offentlige arenaene som samfunnsmennesker. I moderne byer konstrueres ikke rom som fungerer som levende møteplasser, men som passasjer fra privatrom til privatrom. (Sennett 1992 etter Audunson 2009, utgitt)

Sosiologen Ray Oldenburg beskriver mangelen på det han kaller tredjesteder i USA. Han sier at folk i økende grad slapper av, underholdes og er sammen med andre i sine private hjem. Vi ser en tilbaketrekning fra samfunnet og en forvitring av sivilsamfunnet. Vi trenger gode, uformelle steder som hverken er jobb eller hjem, men som gir rom for at folk kan være sammen på en lett og uforpliktende måte. Betydningen av Oldenburgs tredjesteder har fått stor oppmerksomhet i tenkingen om og planleggingen av møtesteder. (Oldenburg 1999)

Kjennetegnene ved tredjestedene slik Oldenburg definerer dem er: De er på nøytral grunn, ingen trenger å være vertskap. Det er lavterskelsted, en kan komme og gå som en vil. De er en forutsetning for at en skal kunne ha kontakt med de mange en ønsker å treffe, men ikke blande for mye inn i sitt private liv. Folk er jevnbyrdige, statusforskjeller legges vekk. Uformell, livlig samtale er den viktigste aktiviteten. En kan være trygg på å treffe kjente der. Nykommere tas imot og inkluderes av en fast kjerne av besøkende. Som fysisk struktur holder tredjesteder en lav profil. Stedene skal ha en enkel og hjemlig fysisk utforming. Stemningen er lett og "playful". Det skal føles som et "hjem utenfor hjemmet" på den måten at samværet der gir psykisk velvære og støtte. Oldenburg inkluderer ikke bibliotekene blant sine eksempler på tredjesteder.

Begrepet "tredjesteder" har likevel vært en viktig referanseramme når en har skullet kategorisere biblioteket som en møteplass. Biblioteket har åpenbart flere kjennetegn til felles med et tredjested. Det er et sted mellom jobb og hjem som legger til rette for samvær mellom mennesker. Det er et nøytralt sted uten noe vertskap en må forholde seg til. En kan komme og gå som en vil, og en møtes på like fot. Samtidig er det en del viktige forskjeller mellom biblioteket og tredjestedene. F.eks er samtale ikke det mest framtrædende trekket ved biblioteket. Stemningen kan nok være lett, men folk jobber også ofte alvorlig med noe de er opptatt av. De kan holde på med jobb- eller utdanningsrelaterte aktiviteter, som i Oldenburgs terminologi knyttes til andresteder. Det er heller ikke et sted hvor en bare treffer venner, det er også et sted en kan besøke sammen med barn og annen familie, og slik ha elementer av et "førsted". Mange bibliotek legger dessuten vekt på vakker, og av og til imponerende design, selvom filialer i lokalsamfunn ofte har en mer hjemlig stil. Eikeland foreslår at biblioteket, med sine særtrekk kanskje kan kalles et fjerdested. (Eikeland 2007)

4. Tidligere forskning om bibliotek, møteplasser og sosial kapital

4.1 Undersøkelser

Selv om biblioteket som institusjon og fysisk rom ligger vel til rette for studiet av sosial kapital, finnes det som nevnt, lite forskning på feltet. Det er riktignok gjort en del undersøkelser om betydningen av biblioteket som møteplass, men dette er sjelden satt i sammenheng med utvikling av sosial kapital. Noen få undersøkelser er utført i de seinere åra, og jeg vil kort referere noe av den relevante litteraturen.

Putnam ser på bibliotekene som en viktig arena for skaping av sosial kapital. Han beskriver i sin bok. "Better together: Restoring the American Community" (2003) hvordan et bydelsbibliotek i Chicago revitaliserte er lokalsamfunn og fungerte som brobygger mellom mennesker fra helt ulike miljøer. Biblioteket ble bygd omtrent på grensen mellom to svært ulike områder, et hvitt middelklasseområde og et fattig område der det bodde mange afroamerikanere med lav inntekt. Skoler og offentlige bygninger var i forfall og det var mye kriminalitet. En valgte å plassere biblioteket midt imellom de to bydelene for å tiltrekke seg folk fra begge områder.

Biblioteket satte i gang en rekke aktiviteter der folk fra begge bydeler deltok. Litteraturgrupper, språkkurs, leksehjelp og opplæring i internett var noen av tilbudene. Putnam sier "people may go to the library looking mainly for information, but they find each other there". Han understreker dessuten hvordan biblioteket ofte fungerer som en trygg inngangsport til resten av samfunnet for nye immigranter.

Hillenbrand gjorde en studie av "Mount Barker Community Library" i Australia i 2004. (Hillenbrand 2005) Ved hjelp av kvalitative og kvantitative data ønsket hun å undersøke om biblioteket bidro til sosial inkludering og fellesskap i lokalsamfunnet. Hun intervjuet brukere om hvordan de benyttet biblioteket og hvilke egenskaper ved biblioteket som var viktige for dem. Det store flertallet oppga at de brukte biblioteket for å låne bøker, finne informasjon og bruke datamaskinene. Samtidig vektla mange (32%) at biblioteket var et sted hvor de kunne nyte ro og slappe av. 13% la vekt på at biblioteket var et sted å være og mange understreket betydningen av et serviceinnstilt personale.

80% hadde ofte eller av og til besøkt biblioteket sammen med andre, med familie, venner og bekjente eller skole/studiekamerater. Ca. 80% hadde snakket med noen i løpet av sine bibliotekbesøk. De fleste hadde snakket med personalet eller folk de kjente, og 23% hadde snakket med fremmede. Aldersgruppa 12-17 år var de mest sosiale, men også mange over 60 år kom i kontakt med andre på biblioteket. Siden sosial kapital øker gjennom relasjoner til og samhandling med andre, er disse trekkene ved bibliotekbruken, ifølge Hillenbrand, en indikator på at biblioteket utvikler sosial kapital.

Når Hillenbrand oppsummerer sine funn, legger hun vekt på at de alle fleste bibliotekbrukerne kommer til biblioteket pga materialet/informasjonen de finner der. Bibliotekets kjerneområder, definert som lån av materiale, informasjonstjenester og datamaskinbruk, er avgjørende for at folk kommer dit. De sosiale aspektene ved bibliotekbruken vektlegges av mange, men som biprodukter av kjernetjenestene.

I en studie av det nye Seattle Public Library undersøkte en oppfatninger om biblioteket ved å intervjuere brukere og folk som passerte bygningen. (Fisher et. al. 2007). Det ble stilt spørsmål som belyste bibliotekets rolle som fysisk rom, som sosialt rom og som et sted for informasjon. Ca. 75% opplyste at de av og til kom sammen med andre til biblioteket, mens 25% kom sammen med noen den aktuelle dagen. Det var altså et sosialt aspekt bare ved det å gå til biblioteket. I tillegg var det mange som oppga at de kom i kontakt med andre i løpet av besøket. En av respondentene sa om biblioteket: "It brings everybody together, you feel you are part of something". Flere svar av denne typen understreket den sosiale betydningen av biblioteket. Konklusjonen på undersøkelsen var at biblioteket hadde en identitetsskapende og integrerende rolle i storbyen. Forskerne mener biblioteket har en utfordring i å styrke denne funksjonen. Det kan best gjøres ved å legge til rette for at folk får kontakt med hverandre i tilknytning til bruken av bibliotekets ordinære tjenester.

På slutten av 90-tallet ble det gjort en interessant studie i Danmark, der en ved hjelp av kvalitative intervjuer søkte å finne svar på hva slags betydning biblioteket hadde i ulike menneskers dagligliv. (Jochumsen & Rasmussen 2000) En av konklusjonene var at biblioteket hadde en vesentlig betydning for de fleste av de intervjuede personene, ikke bare som et sted for informasjon, men som et sted å møtes og et sted å være. Biblioteket var for mange en integrert del av dagliglivet.

I 2002 ble det gjennomført en undersøkelse i New York, der en brukte begrepet sosial kapital for å forklare *geografisk* variasjon i bruk av folkebibliotek. (Gong et.al. 2008) Bibliotekbruk i 3 ulike nabolag i New York ble undersøkt, en ”hvit” middelklassebydel, en svært fattig bydel der det bodde svarte og spansktalende, og en tredje, etnisk svært variert bydel. En forsøkte så å se på hvilken effekt sosial kapital i nabolaget har på bibliotekbruk. Ville befolknings sammensetningen i bydelen som helhet påvirke den enkeltes bruk?

Forskerne fant at bydelen med middels nivå av sosial kapital scoret høyest når det gjaldt bruk av biblioteket. Dette søkte de å forklare med at denne bydelen hadde stort etnisk mangfold, de ulike gruppene bodde i stor grad nær hverandre og hadde gode muligheter til å samhandle. Det betydde at brokapitalen ble stor i dette nabolaget, og dette påvirket bibliotekbruken. Økt bibliotekbruk førte til ytterligere økning i den sosiale kapitalen. Det virket forsterkende at innbyggere med ulik etnisk bakgrunn omgikk hverandre på biblioteket. Dessuten ble tilknytningen til det amerikanske storsamfunnet styrket ved at mange deltok i bibliotekets språkkurs, leste aviser, brukte internett osv

En innvending jeg har mot denne undersøkelsen er at kvaliteten på bibliotekene ikke ble tatt i betraktning når en så etter årsaker til bruk /ikke-bruk. I bydelen med lavest nivå av sosial kapital var biblioteket dårlig og lå i et forfallent område, den rikeste bydelen hadde et godt bibliotek i en gammel bygning, mens bydelen som scoret høyest på bibliotekbruk hadde et nytt, moderne velutstyrt og aktivt bibliotek. Det er sannsynlig at utformingen av biblioteket i seg sjøl var det som betydde mest for bruken. En generell erfaring er at besøket øker når det bygges nye, gode bibliotek.

4.2 Undersøkelser om bibliotekets rolle for integrering

Det er gjort noen undersøkelser som tar for seg bibliotekets rolle når det gjelder integrering av innvandrere. Resultatene fra en kanadisk studie peker på at informasjonskompetanse er en forutsetning for å bli integrert i det nye samfunnet. Det er derfor viktig at biblioteket har tjenester og materiale rettet mot nykommernes ulike behov, slik som informasjon fra lokalsamfunnet og materiale for og om de ulike immigrantgruppene. Det går dessuten fram av undersøkelsen at biblioteket av de fleste oppleves som et trygt sted. Dette er vesentlig, fordi det legger grunnlaget for den tilliten som er nødvendig for å bli en del av det større fellesskapet. (Caidi, & Allard 2005)

En annen kanadisk studie undersøkte i hvilken grad folkebiblioteket i Montreal bidro til sosial integrasjon gjennom sine tjenester retta mot immigranter. En fant at biblioteket spilte en betydelig rolle på to måter, for det første i integreringsprosessen og for det andre gjennom å opprettholde bånd til opprinnelig kultur og språk. (Picco 2008) At dette er viktig, er i tråd med det Putnam sier om betydningen av å styrke innvandreres egen identitet samtidig som en føres inn i det felles samfunnet. (Putnam 2007)

I en dansk undersøkelse studerte en Holbæk bibliotek med utgangspunkt i spørsmålet om hvordan folkebibliotek i Danmark på en bedre måte kan bidra til integrering av innvandrere. (Elbeshausen & Skov 2004) Utgangspunktet var at mange innvandrere og etterkommere av innvandrere fortsatt er outsiders i det danske samfunnet. Biblioteket er en av de få offentlige kulturinstitusjonene som brukes mye av denne gruppa og har derfor en viktig rolle å spille. Forskerne understreker at integrering ikke skal innebære at minoritetene overtar majoritetens verdisystem, men at det etableres mange og varierte kontaktpunkt og møteplasser der de ulike etniske minoritetene og den danske majoritetsbefolkningen kan møtes. Biblioteket er et av disse møtepunktene. En konklusjon i undersøkelsen er at bibliotekene vil lykkes bedre som integreringsarena hvis en slutter å legge så stor vekt på kulturen fra innvandrernes hjemland som det er vanlig å gjøre. En bør heller fokusere på bibliotekenes universelle tjenester, også overfor innvandrergruppene, sier disse forskerne.

En rapport fra Svensk Bibliotekforening (Almerud 2008) viser at innvandrere bruker biblioteket mer enn personer med svensk bakgrunn. En større andel er bibliotekbrukere og biblioteket brukes oftere. Også

annengenerasjons innvandrere bruker biblioteket mer intensivt enn de som har svenskfødte foreldre. Rapporten referer bl.a en svensk undersøkelse av Maria Bjerninger og Lena Åkermann. Her er åtte innvandrerkvinner intervjuet. I intervjuene går det fram at biblioteket spiller en rolle for utdanning og for utvikling av språkkunnskaper og selvtillit. Biblioteket er dessuten blitt brukt til å fylle ut skjemaer, til å søke jobb, for å få kunnskap om lover og regler, og bibliotekets lokaler er brukt til foreningsmøter. Det understrekes at biblioteket bidrar til følelsen av å være en del av et fellesskap.

I den svenske rapporten understrekes også at det er viktig at det finnes bibliotek av ulike størrelse. I starten av integrasjonsprosessen oppsøker folk gjerne den lokale filialen, mens de etterhvert kanskje beveger seg til hovedbiblioteket for å få et større tilbud. Nedlegging av filialer er et problem med tanke på bibliotekets rolle som møteplass, hevdes det.

En dansk undersøkelse fra 2001, *Frirum til integration*, viste at de etniske minoritetenes andel av biblioteksbrukerne tilsvarte omtrent deres andel av befolkningen, men at gruppa brukte biblioteket mer intensivt og variert. Brukerne kom til biblioteket for å bruke Internett, lese aviser og studere. Nesten halvparten av brukerne med utenlandsk opphav sa at biblioteket betydde mye for positive opplevelser, læring av dansk språk og egen utdanning. 30% sier at biblioteket har betydd mye for deres kunnskap om det danske samfunnet. Mange barn og unge oppsøker biblioteket nesten hver dag og får på den måten også et nært forhold til personalet.

4.3 PLACE

I Norge er forskningsprosjektet PLACE i ferd med å utforske folkebibliotekets rolle som bidragsyter til sosial kapital. En er opptatt av bibliotekets rolle både som universell tjeneste og som møteplass. PLACE har tilknytning til Høgskolen i Oslo, Universitetet i Tromsø og Arkitekt- og designhøgskolen i Oslo. Prosjektet har bl.a. gjennomført en survey for å finne ut hvordan biblioteket brukes som møteplass i tre demografisk ulike bydeler i Oslo. I tillegg er Tromsø med i undersøkelsen. En definerte ulike typer møter og så på sammenhengen mellom møter, møteintensitet og ulike uavhengige variabler. Hypotesen var at demografisk sammensetning ville virke inn på måten biblioteket som møteplass ble brukt på. (Vårheim, Audunson & Aabø 2008)

Det første spørsmålet var *i hvilken grad* bibliotekene ble tatt i bruk som møteplasser. Hva slags møter var det som fant sted? Så mange som 40% oppga at de tilfeldigvis hadde støtt på venner og kjente i biblioteket, 33 % sa at de hadde kommet i kontakt med ukjente, mens 43% kunne huske å ha registrert ting ved mennesker som var forskjellig fra dem. Dette indikerer at biblioteket fungerer som en lavintensiv møteplass. 12 prosent hadde deltatt på møter i biblioteket, mens 18 prosent hadde brukt biblioteket til å sette seg inn i lokale saker eller samfunnsspørsmål de var opptatt av. Dette indikerer at biblioteket fungerer som en del av den offentlige sfære, der saker av offentlig interesse presenteres og diskuteres. 16% hadde brukt bibliotekets datamaskiner til sosiale formål, som epost og chatting, og 25% hadde orientert seg i aktiviteter og organisasjoner i lokalmiljøet gjennom biblioteket. Undersøkelsen viste at det finner sted mange slags møter på biblioteket, og at ulike typer møter glir over i hverandre.

En undersøkte så om det var forskjeller i bruk etter kjønn, etnisk bakgrunn, utdanningsnivå eller egenskaper ved bydelene? Det viste seg at innvandrere brukte biblioteket som møteplass i større grad enn majoritetsbefolkningen. En fant særlig en sammenheng mellom ikke-vestlig bakgrunn og bruk av biblioteket som "torg", dessuten som et sted der en møttes for å gjøre noe felles sammen med venner. Nå det gjaldt virtuelle møter, dvs bruk av datamaskiner til sosiale formål, var det faktorene alder, språkbakgrunn og til en viss grad husholdsinntekt som spilte en rolle. Dette indikerer at biblioteket har en viktig rolle å spille når det gjelder å gi lik tilgang til IKT.

Hovedbildet var at yngre mennesker under utdanning og innvandrere i større grad enn andre bruker biblioteket til sosiale formål. Men det som i *størst* grad påvirket bruken av biblioteket som møteplass var ikke demografiske,

men individuelle egenskaper som engasjement i lokalmiljøet. Denne typen trekk ved personene betydde mer for bruken av biblioteket som møteplass enn egenskaper som kjønn, etnisk bakgrunn og lignende

4.4 Observasjonsundersøkelser

Det er gjort noen få undersøkelser av bibliotekbruk ved hjelp av observasjon som forskningsmetode. Siden undersøkelsen jeg har foretatt er en observasjonsstudie, er det interessant å trekke inn disse.

I 1999 ble det gjort en undersøkelse av bibliotekbruk i to hovedbibliotek i to større kanadiske byer (Given & Leckie 2003) Studien var en del av et større prosjekt der en studerte hvilken rolle store sentrale bibliotek spilte i storbyenes offentlige kultur. Forskerne bak undersøkelsen ser folkebibliotek som en av de få autentiske offentlige rom tilbake i et byrom som i økende grad er blitt privatisert og kommersialisert. De peker på at overbygde shoppingssentra har blitt ”surrogat-offentlige rom”. Det er blitt vanskeligere å definere hva som egentlig er offentlige rom. Disse rommene kan kanskje best karakteriseres ved de aktivitetene som foregår der, sier Given og Leckie. For å finne ut hvordan hovedbiblioteket fungerte som offentlig rom, gjennomførte de en tredelt undersøkelse; en observasjonsundersøkelse, en survey blant brukerne og intervjuer med brukere og personale.. Undersøkelsen ga et bilde av svært varierte aktiviteter, både tradisjonelle bibliotekaktiviteter som lesing og skriving, men også livlig samtale og ulike former for sosialt liv. En fant også at biblioteket spilte en viktig rolle for integrering av innvandrere. Forskerne kalte metoden, ”sweeping the library”. Den foregikk på den måten at en tok ”sveip” gjennom lokalene og noterte seg hva folk gjorde og hvor de oppholdt seg.

En lignende metode ble brukt i forbindelse med kartlegging av brukeratferd i det nye Drammensbiblioteket. Metoden kalles tverrgående trafikkteiling Undersøkelsen av Drammensbiblioteket viste bl.a. at svært mye av tida på biblioteket ble brukt i grupper. (Høivik 2008)

Den første danske observasjonsundersøkelsen ble gjennomført i 2004. Her så en ved hjelp av observasjon på hvordan små og mellomstore bibliotek ble brukt. Et viktig funn var at bare ca. halvparten av brukerne lånte med seg materiell. (Kommunernes Landsforening 2004) Ved hovedbiblioteket i Århus ble det gjort en lignende undersøkelse, og her fant en bl.a. at 13% av de besøkende brukte biblioteket til sosialt samvær. (Møller 2005)

I den norske Storbyundersøkelsen (ABM-utvikling 2008) gikk det også fram at biblioteket er mye mer enn et sted for utlån av bøker og annet materiell. Under halvparten av de besøkende lånte eller leverte noe, og bruken av bibliotekets tilbud var variert og sammensatt. Ca. en fjerdedel var sammen med andre under besøket, og unge med minoritetsspråklig bakgrunn var de som i størst grad brukte biblioteket som en sosial arena.

4.5 Hva forteller undersøkelsene om bibliotekets rolle for danning av sosial kapital?

Denne gjennomgangen av teori og forskning, peker i retning av at biblioteket har en rolle å spille for danning av sosial kapital. Det går igjen i flere av undersøkelsene at brukerne legger vekt på at biblioteket er en åpen og tilgjengelig institusjon som kan brukes av alle. Biblioteket representerer tjenester folk oppfatter at de har behov for, tjenestene er gratis og mange opplever bibliotekpersonalet som hjelpsomme og imøtekommende. Dette betyr sannsynligvis at folk har tillit til biblioteket som samfunnsinstitusjon. For innvandrere ser en at biblioteket spiller en viktig rolle som inngangsport til samfunnet og som kontaktpunkt mellom ulike mennesker og grupper.

5 Metode

Metode dreier seg om innsamling, analyse og tolking av data. Det er en framgangsmåte for å finne svar på vitenskapelige spørsmål og problemstillinger. Metoden som brukes i en undersøkelse skal dokumenteres på en slik måte at kontroll, etterprøving og kritikk av resultatene er mulig.

Utgangspunktet for valg av metode er problemstillingen en ønsker å belyse. Målsettingen med denne undersøkelsen var å kartlegge bibliotekbrukere, hva de gjorde på biblioteket, hvilke tilbud de brukte og om de var sammen med andre. Jeg valgte å bruke observasjon som hovedmetode for å kartlegge atferden. Observasjon er en god metode når en ønsker kunnskap om atferd. Ved spørreundersøkelser er en avhengig av at respondentene husker sine handlinger, og at de ikke fristes til å gi svar de tror intervjueren vil ha. Når en observerer, registrerer en de faktiske handlingene, selv om det finnes tolkingsproblemer. En annen fordel ved observasjoner er at frafallsproblematikken reduseres.

Observasjon er en metode som vanligvis brukes i kvalitative undersøkelser. Her ble observasjonene brukt i et kvantitativt opplegg fordi målet var å få et mest mulig representativt bilde av bibliotekbruken i den undersøkte perioden.

I forbindelse med observasjonene ble det gjort korte intervjuer med de observerte personene. Intervjuet ga bakgrunnsinformasjon om personene, om deres møter med andre og formålet med besøket. Personene ble også spurt om når de sist hadde besøkt biblioteket. Etter at undersøkelsen var gjennomført sto jeg igjen med en del ubesvarte spørsmål, bl.a om hyppigheten av sosiale møter. Jeg stilte derfor noen spørsmål om dette til et nytt, mindre utvalg personer. Disse intervjuene refererer jeg til som ”tilleggsundersøkelsen” videre i oppgaven. Spørsmålene i begge intervjuoppleggene var standardiserte og hadde forhåndsbestemte svaralternativ.

Undersøkelsesopplegget var inspirert av Storbyundersøkelsen. (ABM 2008) Denne undersøkelsen ble gjennomført ved hovedbibliotekene i Oslo, Bergen, Stavanger, Trondheim og Kristiansand høsten 2007 ut fra et ønske om å få nærmere kunnskap om hva folk egentlig gjør på biblioteket. Her ble observasjon brukt som metode. Denne måten å undersøke bibliotekbruk synliggjorde mangfoldet i bruken på en ny måte. Statistisk Sentralbyrås undersøkelser viser for eksempel at ca. 95% av bibliotekbrukerne låner noe i løpet av et år. Observasjonsundersøkelsen viste at under halvparten av bibliotekbesøkene dreide seg om lån. Folk låner altså bøker på biblioteket, men mange gjør ikke det *hver* gang de er der.

5.1 Om kvantitative og kvalitative tilnærminger

Bruk av kvantitativ metode forutsetter at det finnes en objektiv sosial verden, som en har muligheter til å få kunnskap om gjennom sansene. En kvalitativ metode legger vekt på at verden er sosialt konstruert, og skapes og gjenskapes gjennom handlinger og samhandling mellom mennesker. I denne undersøkelsen er ikke denne todelingen så klar. Vi studerer hvordan biblioteket blir brukt gjennom å registrere enkelthandlinger og - møter kvantitativt, samtidig som vi ser hvordan disse handlingene og hendelsene nettopp konstituerer biblioteket som sosialt rom. Biblioteket blir det det *er* gjennom *måten* det blir brukt på.

Kvantitativ metode gir kunnskap om utbredelse og hyppighet av fenomen, om samvariasjon eller eventuelt kausal sammenheng mellom variabler. Vanligvis ser en på relativt få egenskaper ved mange enheter. I denne undersøkelsen ser jeg etter samvariasjon mellom bakgrunnsvariablene kjønn, alder, språkbakgrunn og aktiviteter eller møter i biblioteket. Samvariasjon betyr ikke at det nødvendigvis er noen årsakssammenheng mellom variablene, det kan være andre bakenforliggende eller mellomliggende variabler som er årsaken til den samvariasjonen en ser.

En kvalitativ tilnærming søker etter mening og dypere forståelse av et fenomen, en ser som regel på flere egenskaper ved få enheter. Kvantitative undersøkelser tar utgangspunkt i større representative utvalg. Resultatene skal i størst mulig grad være generaliserbare. Kvalitative opplegg brukes vanligvis på få case. I observasjonsundersøkelsen brukte vi en metode for systematisk tilfeldig utvelgning av bibliotekbesøkende for å kunne generalisere til alle besøkende i den aktuelle perioden.

I kvalitative undersøkelser har forskeren som regel en nærhet til det som studeres. Det gjør det mulig å få et innblikk i personens opplevelse av det en undersøker. Dataene består av tekst. I kvantitative undersøkelser har en vanligvis avstand. Spørsmålene er forhåndsdefinerte, slik at svarene kan sammenlignes og måles ved hjelp av tall. I vårt tilfelle hadde vi standardiserte observasjonskategorier og svaralternativ. Et fenomen belyses ofte best ved å ta i bruk både kvantitative og kvalitative teknikker. I denne undersøkelsen, var det for eksempel slik at vi kunne observere at en kvinne satt og leste på biblioteket. Begrensningen var at vi ikke fikk vite noe om hva hun leste og på hvilken måte lesinga inngikk meningsfylt i livet hennes. Andre, kvalitativt orienterte studier gjør intervjuer som gir bilder av brukernes *opplevelse* av bibliotekbesøket.

I et kvantitativt opplegg er det ikke mulig å justere spørsmål og skjemaer underveis i undersøkelsen. Kvalitative undersøkelser har mer fleksible opplegg, og kursen kan justeres underveis. Jeg opplevde et behov for nye intervju spørsmål i løpet av studien fordi jeg så at noen hendelser forekom sjeldnere enn jeg forventet. Siden jeg ikke kunne endre det opprinnelige opplegget valgte jeg å stille disse spørsmålene til et nytt mindre utvalg.

5.2 Om observasjon som metode

En skiller mellom ulike observatørroller, en kan være fullstendig observatør, deltakende observatør eller fullstendig deltaker. (Ringdal 2007: s.105) Som fullstendig observatør (eller ikke-deltakende observatør) observerer en utenfra uten å delta. Denne rollen brukes f.eks ved observasjon på offentlige steder som gater eller i forretninger. Vi var i utgangspunktet fullstendige observatører, men hadde trekk av å være deltakende observatører. Vi så våre ”objekter” i sine naturlige omgivelser og var sjøl en del av disse omgivelsene. Vi satt for eksempel og leste mens vi holdt øye med observasjonsobjektet. Vi gikk og kikket langs hyllene mens vi observerte. I noen tilfeller blei vi oppfatta som bibliotekpersonale og fikk spørsmål om medieplassering.

Det skilles også mellom åpen og skjult observasjon. Observasjon utenfra på offentlige steder foregår som oftest skjult. En slik framgangsmåte kan være problematisk forskningsetisk. I vårt tilfelle foregikk observasjonene i åpenhet på den måten at det var satt opp plakater ved inngangspartiet som fortalte at det foregikk en brukerundersøkelse i lokalene. Observatørene hadde dessuten skilt der det gikk fram at de arbeidet med en brukerundersøkelse.

En mulig negativ effekt ved observasjon som metode er det som kalles forskningseffekt. Dersom de observerte personene blir oppmerksom på at de blir observert kan en risikere at de oppfører seg annerledes enn de ellers ville gjort. Observatørene forsøkte derfor å bli mest mulig naturlig inn blant de besøkende, slik at vi ikke skulle påvirke naturlig atferd. Noen av observatørene var ansatte ved bibliotekene. Jeg forsøkte så langt det var praktisk mulig å unngå at de observerte ved det biblioteket de vanligvis arbeidet.

Fordi det var så enkelt å ikke skille seg ut, foregikk observasjonene i praksis delvis skjult. Dersom noen av de besøkende reagerte på at de blei observert, svarte vi åpent på spørsmål og var klare til å makulere observasjonsskjemaet dersom personen ikke ønsket å delta i undersøkelsen. Det var ingen som ba om at det skulle gjøres i løpet av undersøkelsen.

En kan skille mellom graden av standardisering i en observasjonsundersøkelse. Ved deltakende observasjon er som regel tilnærmingen åpen og utforskende og lite standardisert. I vårt tilfelle foregikk som nevnt observasjonene etter et helt standardisert skjema. Vi hadde på forhånd gruppert bestemte handlinger i kategorier. En så høy grad av standardisering er mindre vanlig i forbindelse med observasjoner, men er i de seinere år tatt i bruk ved observasjon utenfra av offentlige rom. (Ringdal 2007, s.104)

5.3 Utvalget

Bibliotek	Antall i utvalget		Faktiske besøkstall	
Furuset	364	51%	3396	54%
Røa	348	49%	2901	46%
	712	100%	6297	100%

Utvalget besto av totalt 712 observerte personer, 364 på Furuset og 348 på Røa. Utvalget besto av personer i alle aldersgrupper fra 4-5 år og oppover. I surveyundersøkelser blir vanligvis ikke barns bibliotekbruk synliggjort. Barn er en stor brukergruppe i biblioteket, og det er viktig å inkludere denne gruppa når vi ser på bibliotekbruk. Det var likevel få i utvalget som var så unge som 5 år.

11% av de som besøkte Furuset filial denne uka ble observert, og 12% ble observert på Røa. Det betyr at Røa filial er noe overrepresentert i utvalget. Jeg har ikke foretatt vekting.

Utvalget har noe ulik størrelse alt etter hvilken bakgrunnsvariabel en tar utgangspunkt i. Vi mangler informasjon om verdi på bakgrunnsvariablene alder og språkbakgrunn på en del av de observerte. Alle var ikke villige til å bli intervjuet, eller de forsvant så raskt at vi ikke rakk å spørre dem. I noen av disse tilfellene ble alder og språk anslått dersom vi hadde grunn til å være rimelig sikre. På Furuset er frafallet størst, vi har informasjon om språkbakgrunn for 82% av de observerte personene og alder for 91%. På Røa har vi språkbakgrunn på 96% av utvalget og alder på 97%. Det betyr at de besøkende på Røa veier noe tyngre når en ser på gjøremål og møter innenfor aldersgrupper, kjønn og språkgrupper samlet. Slike forhold løses gjerne statistisk ved hjelp av vekting, slik at datagrunnlaget står i forhold til størrelsen på populasjonene. Det er ikke gjort i denne undersøkelsen..

Det er sannsynlig at det er personer med ikke-norsk bakgrunn som i størst grad ikke har svart på Furuset. For å redusere problemet med frafall pga språkvansker var intervju spørsmålene oversatt til de mest brukte innvandrerspråkene, urdu, tyrkisk, vietnamesisk, filippinsk og somalisk. Det var likevel noen som ikke ønsket å svare pga språkbarrierer. Andre deler av frafallet kan være tilfeldig, observatørene har rett og slett glemt å krysse av for språk og alder.

Målet var at utvalget skulle være representativt for brukerne i den perioden undersøkelsen pågikk. Antall brukere og aktiviteter kan svinge noe etter årstider og bestemte hendelser, men den valgte perioden var erfaringsmessig som en gjennomsnittsuke på høsten i biblioteket. Det er sannsynlig at sammensetningen av brukere og gjøremål ikke ville vært betydelig annerledes om en hadde gjentatt undersøkelsen en annen uke. Det betyr at denne måten å undersøke bibliotekbruk på skulle gi et godt bilde av sammensetningen av de besøkende og deres gjøremål i hvert av bibliotekene..

Det er en del problemer knyttet til representativitet i denne typen undersøkelser. Noen har jeg allerede nevnt. Andre utfordringer var å avpasse antall observasjoner til antall besøkende i løpet av dagen og uka. Dersom et utvalg skal være representativt skal i prinsippet alle i populasjonen har lik sjanse til å komme med i utvalget. Populasjonen var i dette tilfellet alle de besøkende i løpet av uka. Antall besøkende på biblioteket varierer mye i løpet av dagen. Det betyr at med det samme antall observatører hele dagen ville sjansene til å komme med i utvalget være større for de som kom til biblioteket i de rolige periodene. Jeg forsøkte å kompensere for dette ved å tilpasse antall observatører til antall besøkende i løpet av dagen. I forkant av undersøkelsen ble antall besøkende over en periode registrert hver time i løpet av dagen, slik at jeg skulle fikk et bilde av fordelingen av besøkene. Fordelingen som kom fram på denne måten stemte med tidligere registreringer av besøksfrekvens. Med utgangspunkt i dette ble antall observatører fordelt over dagen.

Besøksstatistikk fra bibliotekene viser også at enkelte ukedager i gjennomsnitt har lavere besøk enn andre. Dette tok jeg også hensyn til ved å variere antall observatører på ulike ukedager. Det er likevel sannsynlig at besøkende i de roligste periodene, morgen og kveld, er blitt noe overrepresentert i utvalget. Siden det erfaringsmessig var noe færre besøkende på Røa enn på Furuset, var det også færrest observatører der

En annen utfordring var å sørge for at de som kommer i større grupper ble forholdsmessig representert.. Det gjaldt først og fremst barn som kom sammen med klasser og barnehagegrupper. I Storbyundersøkelsen ble bare ett barn i hver gruppe observert. Det ble i ettertid oppsummert at dette antakelig førte til at barn ble underrepresentert i utvalget. I filialundersøkelsen fulgte vi derfor to barn i hver gruppe hvis den var større enn på 12-14 personer. Ofte dreide det seg om klasser på 25 barn.

Det er viktig å være klar over at en med denne metoden, der en følger enkeltpersoner i løpet av en begrenset tidsperiode, ikke får et tverrsnitt av alle som er brukere av biblioteket. De som bruker biblioteket *ofte* blir overrepresentert i denne typen undersøkelser, og deres måte å bruke biblioteket på vil prege resultatene. For å illustrere dette poenget kan jeg nevne at mer enn halvparten av de observerte oppga at de hadde hatt sitt forrige besøk på biblioteket i løpet av den siste uka. I SSBs undersøkelse om bibliotekbruk (Buskoven 2006) oppga bare 6% at de hadde besøkt biblioteket 40 ganger eller mer i løpet av det siste året.

En annen konsekvens av å undersøke bibliotekbruk innenfor et kort tidsrom er at hendelser/aktiviteter som forekommer relativt sjelden vil bli lite synlige. Et eksempel er det å komme i kontakt med fremmede på biblioteket. I tverrsnittsundersøkelsen utført av PLACE-prosjektet svarte 33% at de kunne huske å ha kommet i kontakt med ukjente på biblioteket. I løpet av en ukes observasjoner var det bare ca. 1% som opplevde dette.

I tillegg til utvalget av observerte personer og intervjuobjekter, gjorde jeg som nevnt en mindre tilleggsundersøkelse. Dette utvalget besto av 100 personer på Røa og Furuset. Personene ble valgt ut tilfeldig, men ikke systematisk tilfeldig. Det var altså ikke et representativt utvalg.

5.4 Feilmarginer

I utvalgsundersøkelser vil det alltid knytte seg usikkerhet til i hvilken grad fordelingene en finner i utvalget vil gjelde for populasjonen en ønsker å si noe om. Feilmarginene vil avhenge av utvalgets størrelse og resultatene i utvalget. Jo mer prosenten som har en bestemt egenskap nærmer seg 50, altså jo mer heterogent utvalget er, desto større feilmargin må en regne med. (Hellevik 1991, s. 327) Ved nedbrytning på bakgrunnsvariabler øker feilmarginene fordi utvalget blir mindre. For å unngå for lite antall enheter i kategoriene jeg analyserte, måtte jeg være varsom med for sterk oppdeling av materialet.

Pga denne undersøkelsens utforming er det ujevnt antall besøkende i de ulike kategoriene, både når det gjelder alder, språk og kjønn. Når en sammenligner språkgrupper og kvinner og menn uten å dele inn i aldersgrupper, vil det derfor være vanskelig å tolke prosentdifferansene som framkommer. Vi vet fra andre undersøkelser at det er forskjeller mellom aldersgruppene når det gjelder bibliotekbruk..Forskjellene i materialet kan derfor skyldes ulik alderfordeling innen for hver gruppe snarere enn variablene språklig bakgrunn eller kjønn.

For å unngå å gjøre denne feilen, kan en sammenligne etter kjønn og språkbakgrunn innenfor den enkelte aldersgruppe.Problemet er at denne nedbrytingen av materialet fører til at antall enheter i hver gruppe blir så liten at feilmarginene i mange tilfelle blir svært store. Det betyr at tabellene jeg har laget må tolkes med stor forsiktighet. Store feilmarginer må sies å være en svakhet ved undersøkelsen.

Jeg har forsøkt å balansere ulike hensyn ved å lage tabeller på ulike måter og se flere prosentdifferanser i sammenheng. Der det er mulig, ser jeg også resultatene i sammenheng med tidligere forskning. Tilliten til funnene styrkes når tendensene jeg finner, stemmer overens med tidligere funn..

5.5 Validitet og reliabilitet

Validitet eller gyldighet dreier seg om hvorvidt en måler det en ønsker å måle ved hjelp av undersøkelsen. Reliabilitet handler om i hvilken grad dataene er pålitelige.

Det var viktig for validiteten i observasjonsundersøkelsen at de handlingene og møtene vi ønsket å kartlegge ble operasjonalisert på en slik måte at de faktisk ble registrert på observasjonsskjemaet. Noen av handlingene var det enkelt å kategorisere. Om folk lånte eller ikke lånte med seg noe kunne observeres. Om de satt og leste i en avis kunne også observeres. I andre tilfelle var det vanskeligere. Vi ønsket f.eks å få vite noe om hvor mange som brukte biblioteket som et arbeids- eller studiested. Variabelen ”studere/jobbe” ble operasjonalisert som å ” lese, skrive eller sitte med egen pc, alene eller sammen med andre” i mer enn 30 minutter. Vi kunne ikke være sikre på at personene opplevde at de arbeidet eller studerte, men ut fra erfaring med atferd på biblioteket mener jeg at kategorien grovt sett fanget opp det vi var ute etter.

Vi ønsket å få vite om personene hadde norsk bakgrunn, ikke-vestlig eller vestlig innvandrerbakgrunn. Den teoretiske definisjonen på innvandrere tilsvarte den Statistisk Sentralbyrå har brukt, at det var utenlandsfødte innvandrere eller barn født i Norge av innvandrerforeldre. Jeg ville operasjonalisere dette begrepet på en måte som gjorde det enkelt å svare for respondentene, som ble spurt i forbifarten på vei ut av lokalet. Jeg valgte derfor å spørre om hvilket språk personen snakket hjemme. Jeg regnet med at om personene sjøl eller foreldrene var utenlandsfødte var det stort sett morsmålet som ville bli snakket hjemme. Jeg fant også at dette var en måte å fange opp morsmål på som var brukt i andre undersøkelser. I de relativt få tilfellene det ble oppgitt å snakke både norsk og et annet språk hjemme, kategoriserte vi etter det ikke-norske språket, siden det var et signal om at personen tilhørte kategorien ”innvandrere” etter den teoretiske definisjonen.

Jeg hadde et ønske om å finne ut i hvilken grad det å oppholde seg på biblioteket sammen med andre hadde en betydning for den enkelte, selv om det ikke fant sted direkte kommunikasjon. PLACE-prosjektet operasjonaliserte denne dimensjonen ved møter i biblioteket ved å spørre respondentene om de hadde lagt merke til ting ved mennesker som var forskjellig fra dem. Jeg forsøkte ikke å fange inn dette elementet ved hjelp av spørsmål, men har tidligere i oppgaven belyst fenomenet ved hjelp av teori og forskning om relasjoner mellom fremmede i det offentlige rom.

Reliabiliteten avgjøres av om dataene er nøyaktig samlet inn og om den videre bearbeidningen av dataene er nøyaktig utført. Den ideelle måten å teste reliabilitet på er å utføre flere uavhengige målinger på det samme

fenomenet. Hvis en får tilnærmet samme resultat er dataene pålitelige. Dette vil en sjelden ha tid eller økonomi til å gjøre. Det er derfor svært viktig at en prøver å sikre så pålitelige data som mulig innenfor en enkelt undersøkelse. Et åpenbart problem i forhold til reliabilitet i observasjonsundersøkelsen var at det var 10 ulike personer som gjennomførte observasjonene. En utfordring var å få alle til å gjennomføre observasjonene på samme måte. Forsto alle ti observatører kategoriene i skjemaet likt? Handlingene til personene som ble observert kunne i en del tilfelle tolkes forskjellig. For eksempel kunne en kort replikkveksling forstås som kontakt mellom mennesker eller sees på som ubetydelig og ikke registreres. For å minimalisere problemet, gjennomgikk alle observatører den samme opplæringen på forhånd. Jeg, som både organiserte og deltok i observasjonene, tok opp tolkingsforskjeller som ble synlige underveis i undersøkelsen.

I noen tilfeller, der vi ikke fikk muligheten til å intervju de observerte personene, ble alderskategori anslått etter skjønn. Det er problemer med å fastslå alder på denne måten. Eldre observatører vil kunne ha en tendens til å oppfatte folk som yngre enn de er mens yngre observatører lett vil ha en tendens til å vurdere folk som eldre.

Et annet problem som knyttet seg til reliabilitet var at dataene på skjemaene ble lagt inn i SPSS av meg en tid etter at observasjonene var gjennomført. Det ville vært en fordel om observatørene sjøl hadde lagt dataene inn i et elektronisk verktøy etter hvert, rett etter at noen få observasjoner var gjort. Det var fort gjort for observatørene å gjøre småfeil på skjemaet, som å glemme å krysse av for en kategori. Slike feil kan enkelt rettes opp ved hvis en legger inn dataene mens en enda husker observasjonssituasjonen. På den annen side var det også fordeler ved at en person gikk gjennom alle skjemaene til slutt og kunne sørge for at inndateringen ble lik for alle.

5.6 Gjennomføringen av observasjonene

Observasjonene ble gjort av til sammen ti studenter og ansatte ved de to bibliotekene i perioden 30.oktober-5.november 2008. Jeg organiserte opplegget og deltok sjøl i observasjonene. Derfor omtaler jeg observatørene i framstillingen som ”vi”. Observasjonene foregikk i hele åpningstida til de to bibliotekene på ukas seks virkedager, fordelt på to uker. Antall observatører ble fordelt utover dagen i forhold til beregnet antall besøkende på ulike tidspunkt.

Et antall observatører fulgte den samme personen gjennom hele bibliotekbesøket og brukte et avkryssingsskjema for å registrere hva vedkommende gjorde og hvor lenge aktivitetene varte. Det ble ikke registrert personlige opplysninger som kunne gjøre det mulig å identifisere personen i ettertid.

For å få et tilfeldig utvalg, fulgte alle en bestemt framgangsmåte. Observatøren sto med utsikt til inngangen og fulgte den første personen som kom inn gjennom døra og fulgte denne personen gjennom besøket. En holdt seg på passe avstand, slik at en kunne følge med på hva personen gjorde, men var ikke så nær at personen skulle føle seg overvåket.

Observasjonen ble avsluttet med at en stoppet den aktuelle personen idet hun skulle forlate biblioteket og spurte om å få stille noen spørsmål. Spørsmålene ble i tillegg presentert med store bokstaver på kort, slik at det skulle være lett å forstå hva vi spurte om. Vi la vekt på at åpningsspørsmålet skulle oppleves som enkelt og greit å svare på. I de tilfellene vi ikke fikk gjennomført intervjuet anslo vi alder innenfor aldersgrupper. Om språket var norsk eller ikke-vestlig ble anslått bare i de tilfellene en hadde hørt personene snakke .

Da intervjuet var ferdig, gikk observatøren tilbake til inngangspartiet og fulgte så den første personen som kommer inn gjennom døra igjen.

En del besøkende oppholdt seg på biblioteket svært lenge. Hvis en person var på biblioteket lenger enn en halv time, tok vi kontakt med vedkommende. Vi fortalte at vi gjennomførte en brukerundersøkelse og i den forbindelse gjerne ville vite omtrent hvor lenge hun tenkte å være på biblioteket i dag, og hva hun hadde planlagt å gjøre. Vi stilte i tillegg intervju spørsmålene.

Vi fulgte en bestemt framgangsmåte når flere personer kom sammen. Hvis flere jevnaldrende kom sammen observerte vi den som gikk først inn. Kom en voksen og et barn sammen, fulgte vi den voksne hvis de gikk til voksenavdelingen først, barnet hvis de gikk til barneavdelingen først. Dersom en kom i organisert gruppe på mer enn 12-14, som barnehagegruppe, eller skoleklasse, fulgte vi to av barna. Dette var for å unngå at barn skulle bli underrepresentert i undersøkelsen

Vi stilte også spørsmål til barn dersom de var mer enn 7-8 år gamle. Jeg vurderte det slik at siden spørsmålene var så nøytrale som de var, så var det etisk forsvarlig å gjøre det. En slik vurdering ble også gjort i forbindelse med Storbyundersøkelsen.(ABM-utvikling 2008)

5.7 Observasjonsskjemaet og intervju spørsmålene.

Observasjonsskjemaet skulle fange opp de handlingene og møtene vi ønsket å få kunnskap om gjennom undersøkelsen. Intervjuene skulle gi bakgrunnsopplysninger om personene og gi mer informasjon om hva slags type møter de eventuelt hadde opplevd i biblioteket. Jeg utarbeidet også en veiledning som forklarte hvordan observasjonsskjemaet skulle brukes.

I observasjonsskjemaet var det flere kategorier som jeg valgte å ikke ta med i analysen.

Skjemaet skulle gi informasjon om følgende:

- Ukedag, tidspunkt for besøk og hvor lenge besøket varte.
- Om en kom alene eller sammen med andre. Her skilte vi mellom voksne og barn som kom sammen, organisert gruppe som kom sammen og flere jevnaldrende som kom sammen.
- Om en møtte andre i løpet av besøket.
- Hvilke soner i biblioteket en oppholdt seg i.
- Aktiviteter og hvor lenge en holdt på med hver aktivitet. Eksempel på aktiviteter er lån/levering, å henvende seg til personalet, kikke etter bøker eller filmer langs hyllene, lese og skrive, bruke datamaskiner, bruke egen pc, sitte eller gå omkring uten å bruke medier. Det ble notert om en gjorde aktiviteten alene eller sammen med andre.

Intervjuet hadde følgende spørsmål:

- I hvilken forbindelse var du på biblioteket i dag? Var det i forbindelse med fritid, skole/studier eller annet? Var du alene eller sammen med andre?
- De som hadde møtt andre i løpet av besøket fikk spørsmål om de hadde avtaalt å møte kjente, om de hadde møtt kjente tilfeldig, eller om de hadde kommet i kontakt med ukjente.
- Hvilket språk snakker du hjemme?
- Hva er alderen din?
- Deltar du i aktiviteter eller organisasjoner i lokalmiljøet?
- Hvor lenge er det siden du bar på biblioteket sist?
- Hva er din hovedaktivitet til daglig?

Vi la vekt på at åpningsspørsmålet skulle være utforma slik at respondentene skulle oppleve det som naturlig å få i forbindelse med et bibliotekbesøk.

Tilleggsundersøkelsen hadde disse spørsmålene:

- Kan du huske å ha møtt kjente på biblioteket tilfeldig?
Når skjedde det sist? Vil du si det skjer ofte eller sjelden?
- Kan du huske at du har kommet i snakk med ukjente på biblioteket?
Når skjedde det sist? I hvilke situasjoner?
- Hender det at du kommer til biblioteket sammen med noen?
- Hva har du gjort på biblioteket i dag+
Hender det at du gjør noe annet enn dt du gjorde i dag?
- Hvor ofte er du på biblioteket?
- Er du på biblioteket i forbindelse med fritid, jobb eller skole/utdanning i dag?
- Hva er alderen din?
- Hvilket språk snakker du hjemme?

6 Presentasjon av resultater

6.1 Gangen i presentasjonen

I denne delen av oppgaven presenteres resultatene fra observasjonsundersøkelsen.

Jeg definerer først noen av de kategoriene som brukes i undersøkelsen. Jeg gir først en oversikt over demografiske og sosioøkonomiske forhold i bydelene der bibliotekene ligger, videre gir jeg en kort omtale av de to filialene. Etterpå går jeg over til å presentere resultatene fra undersøkelsen. Underveis vil jeg trekke inn Storbyundersøkelsens resultater for Hovedbiblioteket, men fokus er på sammenligning av filialene, Røa og Furuset. Diskusjonen av resultatene gjøres i et eget kapittel.

En samlet oversikt over flere av resultatene i undersøkelsen er plassert i Vedlegg 1, tabell 1 og 2. Tabellene står ellers plassert på slutten av det avsnittet eller kapitlet de viser til. Resultatene for Hovedbiblioteket er henta fra Storbyundersøkelsen. (ABM 2008)

6.2 Demografiske og sosioøkonomiske forhold i de to bydelene filialene ligger i.

Bibliotekbruk varierer med alder, kjønn og andre demografiske kjennetegn. Et godt utgangspunkt for å sammenligne bibliotekene er derfor å se på sammensetningen av befolkningen i bibliotekenes virkeområder. Statistisk årbok for Oslo gir informasjon om befolkningen på bydelsnivå, og denne statistikken gir mye kunnskap om filialenes nedslagsfelt. Men bibliotekbruken følger ikke bydelsgrensene, de fleste bruker den avdelingen som er lettest tilgjengelig for dem. Det betyr at folk i en og samme bydel kan bruke ulike bibliotek, alt etter hvilket det er lettest å oppsøke. I en ytterkant av Bydel Alna er det for eksempel noen som bruker biblioteket på Lørenskog, og i en annen ytterkant er det en del som bruker Oppsal filial. Jeg har derfor supplert informasjonen på bydelsnivå med det jeg kunne finne av data om de mindre geografiske enhetene, delbydelene, som

bibliotekene ligger i. For både delbydel Furuset og Røa har jeg funnet opplysninger om aldersmessig sammensetning og innvandrerandel. For Furusets del finnes fyldigere data om befolkningssammensetning og leverkår i statistikkgrunnlaget for Groruddalssatsningen. (Oslo kommune, Utviklings- og kompetanseetaten 2008).

Røa filial ligger vest i Oslo i Bydel Vestre Aker, og Furuset filial er plassert i bydel Alna i nordøst. Disse bydelene representerer ytterpunkter når det gjelder en rekke demografiske og sosioøkonomiske forhold. Bydel Vestre Aker er en "hvit" middelklassebydel, der andelen ikke-vestlige innvandrere er på 8 %, mens Bydel Alna har 40% innbyggere med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn. (Oslo kommune. Utdannings- og kompetanseetaten 2009) I Bydel Alna ligger utdannings- og inntektsnivå godt under gjennomsnittet for byen, mens det ligger betydelig over i Vestre Aker. Også blant de med norsk bakgrunn er utdanningsnivået atskillig lavere i Bydel Alna enn i Vestre Aker. Utdanningsnivået hos ikke-vestlige innvandrere ligger lavere enn hos de norske i begge bydeler, men forskjellen mellom gruppene er størst i Vestre Aker. Andel uføretrygdede eller arbeidsløse ligger over Oslo-gjennomsnittet i Bydel Alna, mens andelen er lav i Bydel Vestre Aker. Vestre Aker scorer gjennomgående høyt på alle levekårsvariabler mens Bydel Alna har mange levekårsproblemer. Tabeller som viser demografiske og sosioøkonomiske data om bydelene, finnes i Vedlegg 1, tabell 3, 4 og 5.

På ett punkt er de to bydelene relativt like. Det er når det gjelder aldersmessig sammensetning. Andel barn og unge er omtrent den samme i begge bydeler, og det er bare et par prosent flere eldre over 60 år i Bydel Vestre Aker enn i Bydel Alna. Denne alderssammensetningen gjelder også delbydelene som bibliotekene ligger i. Andelen over 60 år er litt større i delbydel Røa enn i delbydel Furuset, mens andelen barn og unge i alderen 5-19 år i begge områder ligger på 19-20%. Dette gir et godt utgangspunkt for å se i hvilken grad ulik etnisk bakgrunn påvirker bibliotekbruk i ensartede aldersgrupper.

Innvandrerbefolkningen er ujevnt fordelt i Bydel Alna. Det bor mange i noen områder av bydelen og få i andre. I delbydel Furuset, der filialen ligger, er andelen med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn 57%, mens andelen bare er 10% på Haugerudtoppen, den sonen som ligger lengst unna filialen. (Vedlegg 1, tabell 6) Andelen barn med innvandrerbakgrunn er stor i de skolene som ligger nærmest biblioteket, og den nærmeste barne- og ungdomsskolen, Gran skole, har 92% minoritetsspråklige elever. (Statistisk årbok for Oslo 2008, tabell 8.13) I Bydel Vestre Aker er det *en* delbydel, Hovseter, som skiller seg ut med en andel ikke-vestlige innvandrere på 14%, mens andelen i de andre delene av bydelen ligger på 7-8%. Røa, der biblioteket ligger, har 7% ikke-vestlige innvandrere. Hovseter ligger ett stopp med T-banen fra Røa. (Vedlegg 1, tabell 7)

Hovedbiblioteket har i prinsippet hele kommunen som sitt nedslagsfelt, men mange av brukerne kommer fra nærområdene. Bydel St.Hanshaugen, der biblioteket ligger, har en stor andel innbyggere i alderen 20-39 år og relativt få barn og eldre. Hele 56% av innbyggerne er i alderen 20-39 år. I de to andre bydelene ligger denne andelen på 25-30%. Mange *har* høyere utdanning i Bydel St.Hanshaugen og en stor andel *er* under utdanning. Andelen ikke-vestlige innvandrere ligger på ca. 12%, betydelig under Oslogjennomsnittet som er 21%. (Vedlegg 1, tabell 8)

Tabell 6.1 Befolkning etter alder. Prosent

	Bydel Alna N=42619	Delbydel Furuset N=8556	Bydel Vestre Aker N=39613	Delbydel Røa N=8179
5-19 år	19	21	20	21

20-59 år	62	62	57	57
60 år og eldre	20	16	23	22
Til sammen	101	100	100	100

Kilde: Oslo kommune, Utdannings- og kompetanseetaten 2009. I denne tabellen er bare de som er eldre enn 5 år tatt med av hensyn til seinere sammenligning med andelen bibliotekbesøkende.

Tabell 6.2 Befolkning med ikke-vestlig bakgrunn. Prosent

	Bydel Alna N=46029	Delbydel Furuset N=9335	Bydel Vestre Aker N= 42756	Delbydel Røa N=8880
Ikke vestlige	40	57	8	7

Kilde: Oslo kommune, Utdannings- og kompetanseetaten 2009

6.3 Lokalbibliotekene, Furuset og Røa

Begge filialene er sentralt plassert, Furuset i et kjøpesenter, Røa i et mindre lokalt handlesenter. Begge bibliotek har barnehage, seniorsenter, lege og lignende tilbud rett i nærheten. Furuset ligger i ganske tett befolket blokkområde. Området er bilfritt, og det er en stor parkeringsplass i tilknytning til senteret. På Røa er bebyggelsen med variert, og filialen ligger nær boligområder med noe lokaltrafikk.

Furusets lokaler er fra 2001, mens Røa fikk utvidete og oppussede lokaler i 2008. Lokalene er omtrent like store, ca. 825 m². Antall åpne timer pr.uke er på samme nivå, og filialene har omtrent samme antall stillinger. Antall besøk lå i 2009 27% høyere på Furuset enn på Røa, mens Røa har 7% høyere utlån enn Furuset. Utlån og besøk økte med mer enn 20 % på Røa i året etter oppussingen. Observasjonsundersøkelsen foregikk på slutten av 2008, etter at oppussingen var ferdig.

6.4 Sammensetning av besøksgruppene

Hvordan er bibliotekenes besøksgrupper sammensatt med hensyn på språklig bakgrunn, alder og kjønn. Speiles befolkningssammensetningen i bydel og nærområder eller finner vi mønstre som bryter med dette?

6.4.1 Språklig bakgrunn

For å skille mellom besøkende med ulik etnisk/språklig bakgrunn, er språkene inndelt i norsk, vestlige og ikke-vestlige språk. De som har vestlig bakgrunn utgjør en svært liten andel av de besøkende på begge filialer, 5% på Røa og 3% på Furuse I den videre analysen har jeg valgt å forenkle ved å se på den ikke-vestlige og den norske gruppa. Sammenligning mellom disse er mest interessant i denne sammenhengen, fordi det er her en finner de største forskjellene i kulturbakgrunn og levekår.

Kategoriene følger Statistisk Sentralbyrås tidligere inndeling, der vestlige land defineres som de nordiske og vest-europeiske landene, USA, Canada og Australia/New Zealand. Ikke-vestlige land er alle andre land, også de nye

EU-landene i Øst-Europa. Den teoretiske definisjonen på innvandrere tilsvarer også den som Statistisk Sentralbyrå bruker, det er er utenlandsfødte innvandrere eller barn født i Norge av innvandrerforeldre.

Det er viktig å understreke at de som omtales som ikke-vestlige i denne undersøkelsen er langt fra en ensartet gruppe. De kommer fra mange ulike land, noen er nyankomne mens andre har bodd i Norge over lang tid eller er født her. En del har særlige behov med utgangspunkt i sin innvandrerbakgrunn, andre har det ikke. Noen har høyere utdanning, mens andre har et minimum av skolegang. Mange vil oppleve seg først og fremst om norske, og ikke ”ikke-vestlige.

For å variere språket i framstillingen, vil jeg i framstillingen av og til bruke betegnelser som ”språklige minoriteter ”eller ”innvandrere” om de som er definert som å ha ”ikke-vestlig innvandrerbakgrunn.-

I Storbyundersøkelsen gikk det fram at andelen med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn ved Hovedbiblioteket lå noe under andelen i kommunen som helhet. 15% av de besøkende tilhørte denne språkgruppa. Oslo skilte seg her ut fra de andre storbyene. Ved de andre hovedbibliotekene var brukere med ikke-vestlig språkbakgrunn klart overrepresentert. En forklaring på denne forskjellen, er at de filialene i Oslo som ligger i områder med mange innvandrere har relativt gode samlinger på innvandrerspråkene. I de andre storbyene er tilbudet på de aktuelle språkene stort sett samla på hovedbiblioteket (ABM-utvikling 2008)

På Furuset filial var det som forventet en stor andel brukere med ikke-vestlig bakgrunn. Det gjaldt 58% av de besøkende, mens denne gruppa utgjør 40% i bydelen. I området der Furuset filial ligger, er som nevnt andelen innvandrere atskillig høyere, 57 %, og andelen minoritetsspråklige barn på den nærmeste skolen er 92%. Andelen vestlige innvandrere i biblioteket lå på 3%, mens andelen i bydelen var 2%.

I aldersgruppene 5-30 år hadde 70-80% av de som besøkte Furuset filial minoritetsbakgrunn..(Tabell 6.4.) Blant de som var 60 år og eldre var andelen bare på 19%. Det er få eldre med innvandrerbakgrunn i befolkningen. Personer på 60 og mer utgjorde 18% av hele befolkningen i Bydel Alna, mens de utgjorde bare 6% av de med innvandrerbakgrunn. (Oslo kommune. Utviklings- og kompetanseetaten 2008c)

Røa filial hadde svært få besøkende med ikke-vestlig bakgrunn. Andelen var bare 2%, mens denne gruppa utgjør 8 % i Bydel Vestre Aker. I delbydelen der biblioteket ligger andelen som nevnt på 7%, mens den er 14% på Hovseter, bare ett T-banestopp unna. Andelen vestlige innvandrere var representert med 5%, samme andel som i bydelen.

Tabell 6.3 Befolkning i bydel og delbydel etter språkbakgrunn. Prosent.

Besøkende på bibliotekene etter språkbakgrunn. Prosent

	Norske	Ikke-vestlige	Vestlige
Bydel Alna *	60	37	2
Delbydel Furuset *	-	57	-
Besøkende Furuset filial **	40	58	3
Bydel Vestre Aker *	88	8	5
Delbydel Røa *	-	7	-
Besøkende Røa	93	2	5

filial**			
----------	--	--	--

* Oslo kommune UKE 2009

**Besøkende på filialene etter språkbakgrunn. Min undersøkelse

Tabell 6.4
Språkbakgrunn i ulike aldergrupper på Furuset filial.Prosent.

Furuset	5-18 år N=101	19-30 år N=46	31-45 år N=54	46-60 år N=42	61 år og eldre N=47	Total N=290
Norsk	17%	30%	46%	55%	79%	40%
Ikke-vestlig	81%	70%	50%	38%	19%	57%
Vestlig	2%	0	4%	,%	2%	3%
Total	100%	100%	100%	101%	100%	100%

6.4.2 Alder

Den mest slående forskjellen mellom de to bibliotekene, var at Furuset hadde en stor andel unge brukere mens Røa hadde en tilsvarende stor andel eldre brukere. Gjennomsnittsalder på Røa filial var 46 år mens den var 34 år på Furuset. Dette er overraskende siden bydelene har en relativt lik sammensetning aldersmessig.

Befolkningen under 19 år er på ca. 20% i begge delbydeler. Likevel er hele 32% av de besøkende 18 år eller yngre på Furuset, mens bare 14% av de besøkende på Røa er i denne aldersgruppa. Forskjellen avspeiles også i utlånet. Av det totale utlånet på hver av filialene utgjorde utlånet til gruppa 5-18 år 12% på Røa og 34% på Furuset. (Statistikk hentet fra Bibliofil). Denne aldersgruppa består i stor grad består av personer med innvandrerbakgrunn i Furusetområdet, mens den stort sett består av norske i Røaområdet. Dette gjenspeiles i besøket. 80% av de besøkende påFuruset filial i denne aldersgruppa hadde ikke-vestlig innvandrerbakgrunn. Forskjellene mellom filialene tyder på at barn og unge med innvandrerbakgrunn i større grad enn de norske bruker biblioteket.

Når det gjelder de på 60 år og eldre er det bare noen få prosentpoeng flere i delbydel Røa enn i delbydel Furuset, mens det er stor forskjell på andelen bibliotekbrukere. Andelen blant de besøkende er 30% på Røa og 15% på Furuset. Forskjellen er også merkbar på utlånsstatistikken. Utlånet til gruppa 61 år og eldre utgjorde 21% på Røa og 10% på Furuset. I vedlegg 1, tabell 9 og 10 er det mer detaljerte opplysninger om alderfordeling på filialene.

Når en sammenligner Hovedbiblioteket med filialene er det særlig to trekk en legger merke til. For det første utgjør aldersgruppa 19-30 år utgjør en betydelig større andel på Hovedbiblioteket enn på filialene. Hele 38 % er i denne alderen, mot bare 13% på filialene. I Bydel St.Hanshaugen, der Hovedbiblioteket ligger, utgjorde 20-29 åringene 30% av befolkningen, mens andelene i bydelene Alna og Vestre Aker lå på henholdsvis 11% og 14%. I Bydel St.Hanshaugen finner vi også den største andelen under utdanning.

For det andre er andelen barn og eldre mindre på Hovedbiblioteket enn på filialene. Dette speiler til dels at det bor færre barn og eldre i områdene rundt Hovedbiblioteket, dels at disse aldersgruppene i mindre grad er mobile, og derfor foretrekker å bruke sitt nærbibliotek. Forskjellen i andelen barn er riktignok noe mindre enn det som går

fram av undersøkelsene. I Storbyundersøkelsen observerte en bare ett barn pr. skoleklasse som var på besøk, mens vi i undersøkelsen av filialene fulgte to barn pr. skoleklasse, for å unngå underrepresentasjon.

Tabell 6.5 Alderssammensetning i bydel, delbydel 1.1.2009. Prosent

Alderssammensetning av de observerte personene på filialene. Prosent.

	Bydel Alna N=42619	Delbydel Furuset N=8556	Besøkende Furuset filial N=330	Bydel Vestre Aker N=39613	Delbydel Røa N=8179	Brukere Røa filial N=337
5-19 år	19	21	32	20	21	14
20-59 år	62	62	53	57	57	57
60 år og eldre	20	16	15	23	22)	30
Til sammen	101	100	100	100	100	101

Kilde : Oslo kommune Utviklings- og kompetanseetn 2009.

Aldergruppa under 5 år er ikke inkludert. Prosentberegningen tar utgangspunkt i befolkningen på 5 år og over.

Oppdelingen i aldersgrupper i befolkningsstatistikken avviker noe fra oppdelingen av brukerne på de to filialene. Det dreier seg bare om ett år i hver årsklasse, slik at unøyaktigheten her har minimal betydning. "18 år og yngre "sammenlignes med "5-19 år "osv

6.4.3 Kjønn

67 % av de besøkende var kvinner på Røa og 59% var kvinner på Furuset. Blant de under 30 år var andelen jenter og kvinner omtrent lik på de to bibliotekene, mens andelen kvinner på Røa var betydelig større blant de som var eldre.. På Hovedbiblioteket var det en liten overvekt av menn på 51%. Her skilte Hovedbiblioteket seg ut fra de andre bibliotekene i Storbyundersøkelsen, som alle hadde en overvekt av kvinner.

Kvinner og menn på de to filialene samlet fordelte seg relativt likt på ulike aldersgrupper, se tabell 6.7.

Tabell 6.6 Kvinneandel etter aldersgruppe og filial. Prosent

	5-18 år		19-30 år		31-45 år		46-60 år		61 år og eldre	
	Furuset N=104	Røa N=48	Furuset N=56	Røa N=34	Furuset N=73	Røa N=89	Furuset N=45	Røa N=66	Furuset N=49	Røa N=97
	63	62	70	68	52	71	64	70	47	61

Tabell. 6.7 Fordeling av kvinner og menn på aldersgrupper, Furuset filial og Røa filial samlet. Prosent

	Kvinne N=415	Mann N=246	Total N=661
5-18	23	23	23
19-30	15	11	14
31-45	24	25	25
46-60	18	15	17
61 +	20	26	22
Total	100)	100	100

6.4.4 Hovedaktivitet til daglig

De besøkende ble spurt om hva som var deres hovedaktivitet til daglig. Dette spørsmålet ble ikke stilt på Hovedbiblioteket. Andelen yrkesaktive var som ventet størst på Røa, mens det var flere hjemmearbeidende, trygdede og arbeidssøkende på Furuset enn på Røa. Andelen pensjonister var i tråd med alderssammensetningen høy på Røa filial og lav på Furuset.

Siden det var en større andel barn og unge på Furuset filial, var det en tilsvarende større andel studenter/skoleelever der. 38% oppga å være skoleelever eller studenter på Furuset, mens det gjaldt 21% på Røa.

Tabell 6.8 Besøkende etter hovedaktivitet til daglig. Prosent

	Yrkesaktiv	Arbeids- søkende	Hjemme- arbeidende	Pensjonist	Student/ Skoleelev	Barnehage- barn	Ikke svar	Til sammen
Furuset	29	4	9	13	38	5	2	100
Røa	39	2	6	30	21	1	0	99

6.4.5 Oppsummert om sammensetningen av brukergrupper

Det er en overvekt av barn og unge på Furuset, og av eldre på Røa. På Furuset er er personer med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn godt representert på biblioteket i forhold til sin andel av befolkningen, på Røa er denne andelen liten. Det er en større andel kvinner på Røa enn på Furuset. Dette gjelder i aldersgruppene over 30 år. Hovedbiblioteket har en stor andel besøkende i aldergruppa 19-30 år, mens andelen barn og eldre er mindre enn ved filialene. Det er en liten overvekt av menn på Hovedbiblioteket.

Tabell 6.9 Oversikt over besøksgruppene etter kjønn, språklig bakgrunn og alder. Prosent

Kvinner		Ikke vestlig		5-18 år		19-39 år		31-45 år		46-60 år		61 år og eldre	
Fu	Røa	Fu	Røa	Fu	Røa	Fu	Røa	Fu	Røa	Fu	Røa	Fu	Røa

59	66	58	2	32	15	17	9	22	25	14	20	15	32
----	----	----	---	----	----	----	---	----	----	----	----	----	----

Kvinner og menn er til sammen 100%

Ikke vestlige er prosentandel av alle besøkende på filialen

Aldersgruppene er prosentandeler av alle de besøkende på filialen.

6.5 Bruksmønstre

6.5.1 Hvor ofte er de besøkende på biblioteket?

Hvem bruker biblioteket ofte, hvem bruker det sjeldnere? For hvem er biblioteket et fast innslag i dagliglivet? For å få vite noe om dette, ble de besøkende på Furuset og Røa spurt om når de sist hadde vært på biblioteket. Siden dette spørsmålet ble stilt i forbindelse med et bibliotekbesøk fortalte det noe om hvor lang tid det gikk mellom hvert besøk. Dette spørsmålet ble ikke stilt på Hovedbiblioteket. Overraskende mange, 57%, oppga at de hadde vært på biblioteket i løpet av den siste uka. Det gjaldt flere på Furuset enn på Røa. Til sammen 87% oppga at de har vært på biblioteket i løpet av de siste 30 dagene.

Blant de med ikke-vestlig bakgrunn hadde 64% vært på biblioteket siste uke, blant de norske var tallet 51%. Dette stemmer med Statistisk Sentralbyrås undersøkelse som viser at brukerne i denne innvandrergruppa besøker biblioteket hyppigere enn brukerne i den norske befolkningen som helhet. (Vaage 2009) Det gjør også at denne gruppa utgjør en større del av de besøkende på biblioteket en gjennomsnittsdag enn de gjør av bibliotekbrukerne totalt.

Det er flere barn i den ikke-vestlige gruppa, jeg har derfor undersøkt om forskjellen i besøksfrekvens består når vi sammenligner innen for like aldersgrupper. Når utvalget deles i to grupper, over og under 19 år, er det fortsatt en betydelig større andel ikke-vestlige enn norske som oppgir å ha besøkt biblioteket i løpet av siste uke. De med norsk bakgrunn har i større grad besøkt biblioteket i løpet av siste åtte til tretti dagene. Dette avspeiler forskjeller i bruk, siden de norske i større grad låner bøker på biblioteket, mens de med innvandrerbakgrunn bruker et bredere spekter av tjenester. Dette kommer jeg tilbake i presentasjonen av hva de ulike gruppene *gjør* på på biblioteket.

Det er generelt barn og ungdom i alderen 5-18 år som brukte biblioteket hyppigst. I denne gruppa hadde tilsammen 63% vært på biblioteket i løpet av siste uke. Andelen var større på Furuset enn på Røa. Barn og ungdom med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn brukte biblioteket aller oftest. 76% hadde vært på biblioteket i løpet av siste uke, mens 52% av de med norsk bakgrunn hadde gjort dette. Besøkshyppigheten var noe lavere i aldersgruppene mellom 30 og 60 år. Andelen som hadde vært på biblioteket i løpet av siste uke økte igjen til 60% i aldergruppa på 61 år og eldre.

En større andel menn enn kvinner oppga å ha vært på biblioteket i løpet av de siste 7 dagene. Det har bl.a.sammenheng med at menn i større grad enn kvinner leser aviser på biblioteket. Flere kvinner har besøkt biblioteket i løpet av de siste 8-30 dagene, og det er nok fordi flere kvinner enn menn er lånerne.

Det er interessant å merke seg at de som ikke låner noe er de som er oftest besøker biblioteket. 64% i denne gruppa hadde vært på biblioteket i løpet av siste uke, mens det bare gjaldt halvparten av lånerne. Blant de som leser aviser og tidsskrift hadde hele 80% vært på biblioteket i løpet av siste uke. De som bruker datamaskiner er også ofte på biblioteket.

Resultatene tyder på at biblioteket er særlig viktig i dagliglivet til barn og unge, til eldre og til de med ikke-vestlig bakgrunn.

Tabell 6.10a Hvor lenge siden forrige bibliotekbesøk? Prosent

%	Furuset alle N=224	Røa alle N=252	Kvinner N=309	Menn N=162	Norske N=322	Ikke-vestlige N=120	Alle 5-18 år N=112	Alle 19-30 N=54	Alle 60+ N=121
0-7 dager siden	61	53	53	62	53	69	63	50	61
8-30 dager siden	26	37	34	26	34	20	29	31	29
1-11 mnd. siden	10	7	9	6	8	7	8	15	5
1 år eller lenger siden	4	4	3	6	4	3	1	4	2
Total	101	100	99	100		99	101	100	100

Tabell 6.10b Hvor lenge siden forrige bibliotekbesøk? Prosent

%	Norsk 5-18 år N=50	Ikke vestlig 5-18 år N=58	Norsk 19 år og eldre N=272	Ikke-vestlig 19 år og eldre N=61	Ikke-lånere	Lånere	Data-brukere	Avis-lesere
0-7 dager siden	52	76	54	61	64	51	75	84
8-30 dager siden	36	19	34	21	22	29	19	10
1-11 mnd. siden	10	5	8	10	10	6	6	5
1 år eller lenger siden	2	-	4	7	5	3	-	5
Total	100	100	100	100	99	99	100	99

6.5.2 Hvor lenge varte bibliotekbesøket?

Gjennomsnittlig oppholdstid var noe kortere på Røa enn på Furuset, men forskjellen var liten. Tallene for gjennomsnittsbesøk er ikke helt nøyaktige. En måtte spørre de som oppholdt seg på biblioteket svært lenge om hvor lang tid de regnet med å være der, og dermed ble disse tidsrommene anslått. Opphold under 3 kvarter er derimot nøyaktig beregnet. Et gjennomsnittsbesøk varte mellom 20 og 24 minutter.

Til sammen var 78% på biblioteket i under en halv time. 13% var der lenger enn 3 kvarter. 39% var på biblioteket i 5 minutter eller mindre.

De som lånte var kortere tid på biblioteket enn de som ikke lånte. 54% av lånerne var på biblioteket 1-5 minutter, og bare 3% av dem var der mer enn 3 kvarter. Av de som ikke lånte/levret var 22% der i 1-5 minutter, og 25% er der lenger enn 3 kvarter.

De som var sammen med noen oppholdt seg lenger enn de som var alene. 44% av de som var alene var på biblioteket i 5 minutter eller kortere, mens 25% av de som var sammen med noen var der i så kort tid. 10 % av de som var alene var på biblioteket lenger enn 3 kvarter, mens det gjaldt 22% av de som var sammen med noen.

Gjennomsnittlig oppholdstid var ganske lik mellom kvinner og menn, men en større andel menn var på biblioteket lenger enn en halv time. Når det gjelder aldersgrupper, var det gruppa 5-19 år som i størst grad var på biblioteket i over en halv time. Den lengste gjennomsnittlige oppholdstida hadde de som var mellom 19 og 30 år fordi mange på denne alderen brukte biblioteket som studiested. En god del i denne aldersgruppa var på biblioteket i mange timer. Blant de over 60 år var det også en stor andel som oppholdt seg på biblioteket.

Oppholdstida var i gjennomsnitt lengre i den ikke-vestlige gruppa enn i den norske. Det gjaldt også i aldergruppa 5-18 år.

På Hovedbiblioteket varte et gjennomsnittsbesøk i 42 minutter. En av årsakene til at besøkene i snitt varte lenger på Hovedbiblioteket, er sannsynligvis at det er flere studenter som bruker Hovedbiblioteket og at flere av dem jobber på biblioteket i mange timer. Dette biblioteket har dessuten et bredere tilbud enn filialene, en kan i løpet av det samme besøket være innom avdeling for musikk, voksenlitteratur, barnelitteratur og aviser/tidsskrift.

Tabell 6.11 Oppholdstid i biblioteket, i minutter. Andel med opphold 31 minutter og lenger. Prosent

	Gjennomsnitts oppholdstid	31 minutter og lengre
Furuset	24 min	-
Røa	20 min	-
Kvinner	21min	19%
Menn	23min	26%
5-18 år	24 min	30 %
19-30 år	39 min.	24 %
31-45 år	17 min	15%
46-59	14 minr	19%
60 og over	23 min.	28%
Norske	20 min	21%
Ikke-vestlige	27min	28%
Norske 5-18	22min	26%
Ikke-vestlig 5-18	25 min	33%

6.6Hva gjør brukerne på biblioteket?

6.6.1Forskjeller mellom bibliotekene

Et av funnene fra Storbyundersøkelsen var at omtrent halvparten av besøkene på biblioteket dreide seg om lån. Det gikk fram at biblioteket ble brukt til mange ulike aktiviteter, som studier, gruppearbeid, internettbruk, avislesing, til avslapning og sosialt samvær.

Låne:

På Hovedbiblioteket var det 56% som lånte eller leverte materiell. Når det gjaldt lån var det en betydelig forskjell mellom de to filialene. På Røa var det hele 62% som lånte eller leverte, mens det var bare 45% på Furuset. Forskjellen i låneaktivitet var størst blant de som var over 30 år. Omtrent 15% av de som lånte eller leverte på filialene, brukte i tillegg tjenester som ikke direkte hadde med lånet å gjøre. De brukte datamaskiner, leste aviser eller var sammen med andre. Det gjaldt 18% på Furuset og 13% på Røa.

Studere/arbeide:

Gruppen som brukte biblioteket til studier eller annet arbeid ble definert ved at de leste, skrev eller satt med egen pc i 31 minutter eller mer. På Furuset var det 8%, som brukte biblioteket på denne måten, mens det bare var 3% på Røa. Gjennomsnittlig oppholdstid for denne gruppen var på ca. 2 timer, og en god del var på biblioteket storparten av dagen. 15% av de som studerte lånte med seg noe, og en enda større andel fant fram materiell som de brukte på stedet. På Hovedbiblioteket var det 11% som brukte biblioteket til studier eller annet arbeid.

Lese/skrive

Denne kategorien omfatter alle lesing og skriving, både at en setter seg ned for å kikke i ei bok, og at en sitter og jobber og leser eller skriver over en lengre periode. Lesing av aviser og tidsskrift holdes utenfor. De som "studerer eller arbeider" er også inkludert i kategorien. 15% på Furuset og 11% på Røa leste og skrev.

Bruk av datamaskiner:

I denne kategorien er all bruk av datamaskiner inkludert. Under observasjonene skilte vi mellom bibliotekets internettmaskiner, søkemaskiner og egen pc. Den overveiende delen dreide seg om bruk av bibliotekst internettmaskiner, jeg har derfor samlet dette i *en* kategori.

12% brukte datamaskiner på Furuset, 8% gjorde det på Røa. 18% av databrukerne (på begge filialer samlet) lånte med seg noe, og 28% så etter materiale i bibliotekets hyller. Det er i denne gruppen en finner flest av dem som bruker tid uten medier, - til sosiale aktiviteter eller til å sitte for seg sjøl med mobiltelefon eller lignende. 21% av de besøkende brukte datamaskiner på Hovedbiblioteket. Hovedbiblioteket har et mye større antall datamaskiner tilgjengelig for publikum enn de to filialene har.

Å lese aviser og tidsskrift:

12% av de besøkende leste aviser og tidsskrift. Røa hadde litt flere avislesere enn Furuset, og det var flere eldre blant avisleserne der. Hele 60% av avis- og tidsskriftleserne på Røa er over 60 år. 12% av avisleserne låner eller leverer materiell og 6% bruker datamaskiner. Avis- og tidsskriftleserne utgjorde også 12% av brukerne på Hovedbiblioteket.

Uten medier:

14% av de besøkende på Furuset filial brukte noe av tida på biblioteket uten medier, dvs at de ikke brukte bøker, datamaskiner eller kikket i hyller. De satt og slappet av, sendte meldinger på mobiltelefonen, snakket med andre osv. På Røa var det 7% som brukte tid på denne måten. For de aller fleste inngikk denne typen aktivitet i et bibliotekbesøk der en lånte, leste, brukte datamaskiner osv. På Hovedbiblioteket var det 10% som brukte noe av tida på biblioteket uten medier.

Flere formål:

En god del bruker, som vi ser, biblioteket til flere formål i løpet av samme besøk. Mange bruker dessuten biblioteket på forskjellig måte ved ulike besøk. I tilleggssundersøkelsen jeg gjennomførte på de to filialene, oppga et stort flertall at de ofte eller av og til gjorde noe annet på biblioteket enn det de gjorde akkurat denne dagen.

.Tabell 6.12. Gjøre mål på biblioteket. Prosent.

	Låne/levere	Studere	Aviser/tidsskrift	Datamaskiner	Lese/skrive	Uten medier
Furuset N=364	45	8	11	12	15	14
Røa N=348	62	3	14	8	11	7

I hvilken sammenheng?

Oversikten over bygger på observasjoner. Jeg var også interessert i å få vite noe om i hvilken sammenheng biblioteket ble besøkt. De besøkende ble derfor spurt om de kom til biblioteket i forbindelse med fritid, skole eller jobb den aktuelle dagen. Det store flertallet, 89% oppga at de var på biblioteket i forbindelse med fritid. Da er både lån, bruk av epost, lesing av aviser, tidsskrift og ”annet” inkludert. 13% sa at de kom i forbindelse med skole/utdanning og 5% oppga at besøket var knytta til behov i jobben. Blant de som var i alderen 5-30 år var det ca. 1/3 som sa at de brukte biblioteket i forbindelse med skole- og utdanning. En del oppga dessuten at bibliotekbesøket hadde både med skole og fritid å gjøre.

På Furuset var det 17% som var på biblioteket i forbindelse med skole/utdanning mens det var 10% som oppga dette på Røa. Hvis vi ser på hver enkelt aldersgruppe, ser bildet slik ut: I aldersgruppa 5-18 år var det 22% på Furuset som oppga at de var på biblioteket i sammenheng med skole, mens det var 33% på Røa. Blant de mellom 19 og 30 år var det 46% på Furuset som sa at besøket hadde sammenheng med utdanning mens 24% oppga dette på Røa..

Tabell 6.13 I hvilken sammenheng ble biblioteket besøkt? Prosent

	Alle aldersgrupper			5-18 år			19-30 år			19år og eldre	
	Begge filialer N=520	Furuset N=257	Røa N=263	Furuset N=90	Røa N=42	Begge N=132	Furuset N=40	Røa N=25	Begge: N=65	Fu N=166	Røa N=221
Fritid	87	86	87	77	74	76	63	68	-	-	-
Skole	13	17	10	22	33	26	46	24	38	-	-
Jobb	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6	6

Prosentene summeres ikke til 100% fordi noen oppga flere formål med besøket.

Strek i rubrikken indikerer at prosentandelen ikke er regnet ut.

Bruker gruppa 19 år og eldre fordi det er den gruppa som er aktuell når det gjelder jobbsammenheng

6.6.2 Bibliotekbruk etter språklig bakgrunn

Når en sammenligner hele den norske med hele den ikke-vestlige gruppa, er det en del tydelige forskjeller. Blant de ikke-vestlige brukerne var det færre som lånte, mens betydelig flere studerte eller jobba, noe flere brukte datamaskiner og flere brukte tid på biblioteket uten medier.

Aldersfordelingen er svært forskjellig i den norske og den ikke-vestlige språkgruppa. Det er derfor mest interessant å sammenligne norske og ikke-vestlige i samme aldersgrupper for å undersøke om forskjellene har med alder snarere enn etnisk bakgrunn å gjøre.

Når det gjelder lån, var det små forskjeller mellom etnisk norske og de med innvandrere-bakgrunn blant de som er 30 år og yngre. Barn og unge i begge grupper lånte i omtrent samme grad. Blant de som var eldre var forskjellen mellom den norske og ikke-vestlige gruppa stor. Andel som leste aviser og tidsskrift var litt mindre blant de med innvandrerbakgrunn, men forskjellen var så liten at den er høyst usikker.

Blant de på 30 år og yngre var det en større andel ikke-vestlige besøkende som brukte datamaskiner enn de norske. Dette funnet støttes bl.a av en dansk undersøkelse, der det gikk fram at de etniske minoritetene i betydelig større grad enn de danske brukte internett på biblioteket. (Frirum til integration 2001)

Når det gjelder å bruke biblioteket til lekser, studier og lignende var det i aldersgruppa under 19 år en betydelig overvekt av barn og unge med innvandrerbakgrunn. (kategorien definert ved at en bruke mer enn 30 minutter på aktiviteten) 5% av de etnisk norske brukte biblioteket på denne måten, mens 14% av de med innvandrerbakgrunn gjorde det. Det var også en stor andel i den siste gruppa som så etter bøker i hyllene, og det tyder på at bibliotekets materiell i stor grad brukes i forbindelse med jobbing i biblioteket. Blant de som er 19 -30 år var andelen som studerte større blant norske enn blant de med ikke-vestlig bakgrunn.

De som har ikke-vestlig bakgrunn brukte i større grad biblioteket til sosialt samvær eller opphold alene, uten at det var direkte koplet til bruk av medier. Dette gjaldt i alle aldersgrupper, unntatt blant de mellom 19 og 30 år. I gruppa 18 år og yngre var det 23% av de med ikke-vestlig bakgrunn som brukte tid på denne måten, blant de med norsk bakgrunn var det 13%. Gruppa 61 år og eldre er har så få med ikke-vestlig bakgrunn at det ikke er mulig å si noe ut fra tallene i undersøkelsen.

Tabell 6.14 Gjøremaal etter språkbakgrunn og alder. Prosent

	5-18 år		19-30 år		31-60 år		61 år og eldre	
	Norske N=62	Ikke- vestlige N=84	Norske N=40	Ikke- vestlige N=34	Norske N=185	Ikke- vestlige 46	Norske N=138	Ikke- vestlige N=9
Låne/levere	55	50	45	41	70	41	54	(22)
Studere	5	14	23	18	2	4	1	(11)
Aviser/tidsskrift	3	0	3	6	12	11	28	(22)
datamaskiner	11	17	15	21	7	4	6	(0)
Lese	19	26	28	24	6	13	9	(11)
Uten medier	13	23	8	9	9	17	1	(23)
Andel på bibl. Siste uke	52	76	40	67	50	59	61	(40)

Prosentandelene for ikke-vestlige, 61 år og eldre er satt i parantes fordi antallet personer er lite.

6.6.3 Bibliotekbruk etter kjønn

En klar forskjell mellom kjønnene er at en mye større andel kvinner lånte bøker og andre medier, mens menn i høyere grad brukte biblioteket til å lese aviser og tidsskrift. Dessuten brukte menn i noe større grad datamaskiner. Disse forskjellene gjelder i alle aldersgrupper. Forskjellene mellom kjønnene er minst blant de yngste og størst blant de eldste.

Samla sett var det 59% av kvinnene som lånte mens 44% av mennene gjorde det. Men forskjellen varierer med alder. I aldersgruppa 10 år og yngre var det ingen forskjell på jenter og gutter når det gjaldt lån, nesten halvparten i begge grupper lånte eller leverte. Resultatet stemmer godt overens med utlånsstatistikken på begge filialer. I gruppa 8-9 år var det nesten like stor andel gutter som jenter som lånte.

Tabell 6.15 Jenter/gutter på filialene samlet som låner eller leverer i aldersgruppa 5-10 år. Prosent

Furuset og Røa	Låner	Låner ikke
Jenter 5-10 år N=40	48	52
Gutter 5-10 år N= 23	48	52

I aldersgruppa 11 -18 år var det flere jenter enn gutter som lånte, og bare 25% av mennene mellom 19 og 30 år lånte eller leverte, mens 47% av kvinnene gjorde det. I aldersgruppa 31-60 år var det igjen en stor andel menn som lånte, 54%.

Blant de eldste, på 60 år og mer, var kjønnsforskjellen i bibliotekbruk størst. 64% av kvinnene lånte mens bare 34 % av mennene gjorde det. Mennene var i stedet avis- og tidsskriftlesere, det gjaldt hele 44%. Kvinnene i denne aldersgruppa lånte omtrent like mye som de yngre, og bare 16% dem leste aviser og tidsskrift.

Det var en større andel kvinner enn menn som bruker biblioteket til oppgaver og studier i alderen 30 år og yngre. Blant de som var fra 19 til 30 år brukte 20% av kvinnene biblioteket på denne måten og 11% av mennene. Når det gjelder datamaskiner er det en større andel gutter enn jenter som brukte disse. Forskjellen i bruk var størst blant de som var 18 år og yngre. Her var det 23% av guttene som brukte datamaskin og bare 7% av jentene.

I aldersgruppa 18 år og yngre var det 23% av jentene som bruker noe av tida på biblioteket uten medier, som et sted "å være". Bare 12% av guttene brukte biblioteket på denne måten. Forskjellen kan ha sammenheng med at guttene i denne alderen, som nevnt, bruker datamaskiner mer enn jentene, ofte er flere sammen, slik at dette samtidig er en sosial aktivitet.

Kjønnsforskjellen i bibliotekbruk er alstå liten blant de yngste barna, men fra 10 år og oppover brukte mange gutter og menn biblioteket på en annen måte enn kvinner. Eldre menn leste mye aviser og tidsskrift og yngre gutter brukte ofte datamaskiner. Samtidig er det verdt å legge merke til at en stor andel menn i alderen 31-60 år lånte bøker og annet materiell. Jenter/kvinner lånte likevel i større grad enn menn, og brukte biblioteket som studiested og som "sted å være" i større grad enn guttene.

Tabell 6.16 Gjøremaal fordelt på kjønn. Begge filialer samlet. Prosent

%	Være sammen	Låne	Kikke langs hyller	Lese/skrive	Lese/skrive/ egen pc mer enn 30 min.	Lese avis/tidsskrift	Bruke datamaskin	Henv. Pers.	Uten medier
Kvinner N=444	29	59	44	13	6	8	7	28	11
Menn N=261	26	44	42	13	5	19	13	20	10

Tabell 6.17 Gjøremaal fordelt på kjønn og aldersgrupper. Begge filialer samlet. Prosent

	5-18 år		19-30 år		31-60 år		61 år og eldre	
	Kvinner N=96	Menn N=57	Kvinner N=62	Menn N=28	Kvinner N=181	Menn N=97	Kvinner N=86	Menn N=64
Låne	53	47	47	25	66	54	64	34
Arbeide/ studere	14	4	20	11	2	4	-	5
Avis	1	2	3	7	8	19	16	44
Data	7	23	16	14	4	11	5	6
Uten medier	23	12	8	7	9	10	2	5

6.6.4 Gjøremål etter alder

Personer i aldersgruppa 31-60 år lånte eller leverte i størst grad, og de i alderen 19-30 år gjorde det minst. Hvis en fininddeler aldersgruppene, ser en at det er de mellom 46 og 60 år som var de aller ivrigste lånerne. Gruppa 19 og 30 år var de som i størst grad leste og studerte på biblioteket. De over 60 år leste mest aviser og tidsskrift. Datamaskinene ble mest brukt blant de som var i aldersgruppa 19-30 år, men også en god del av dem som er 18 år og yngre. De under 19 år brukte i størst grad noe av tida på biblioteket uten medier, alene eller sammen med andre.

Tabell 6.18 Gjøremål i ulike aldersgrupper. Begge filialer samlet. Prosent

%	Låne/ levere	Se i hyller	Lese/ skrive	Lese/skrive/ egen pc mer enn 30 min.	Lese avis/ tidsskrift	Bruke datamaskin	Uten medier
18 år og yngre	51	53	22	10	1	14	19
19-30 år	40	30	22	17	4	21	8
31-60 år	61	43	8	3	12	8	9
61 år og eldre	52	43	10	2	28	5	3

7 Om biblioteket som møteplass og sosialt rom

Jeg har til nå sett på variasjon i bruk av biblioteket og bibliotekets ulike tjenester. I den følgende delen av oppgaven vil jeg gå nærmere inn på bibliotekets rolle som møteplass.

I første del av oppgaven viste jeg til teori som pekte i retning av at biblioteket kan bidra til danning av sosial kapital ved å være en arena som åpner for ulike typer møter mennesker imellom. Ifølge sosialpsykologisk forskning er det avgjørende at folk møtes som likeverdige for at kontakt skal føre til økt tillit. Som en univerealistisk institusjon gir biblioteket svært gode rammebetingelser for dette.

Biblioteket kjennetegnes ved å være en lavintensiv møteplass, det vil si at mennesker med helt ulik bakgrunn, interesser og verdier ferdes der og blir synlige for hverandre. Biblioteket er en arena med relativt løs struktur, noe som legger til rette for at *ulike* typer møter og aktiviteter kan foregå der.

7.1 Om møter

Før jeg referer resultatene fra undersøkelsen, vil jeg gå nærmere inn på de ulike typer ”møter” som jeg vil se de observerte møtene i sammenheng med. Møter varierer bl.a med grad av samhandling. Barn leker ved siden av hverandre, parallelt, før de begynner med rollelek. Møter mellom voksne kan ha noen av de samme trekkene. Folk foretrekker f.eks. ofte å studere eller å trene i et rom sammen med andre, selv om de ikke er i direkte kontakt med hverandre. En finner det stimulerende å gjøre ting parallelt. Det kan skape en følelse av fellesskap å være tilstede i et rom sammen med andre, og være diskret oppmerksom på hverandre ved hjelp av det som kan kalles ”høflig uoppmerksomhet”. (Lofland 1998) . Avislesing på biblioteket er et eksempel på det. Dette var jeg inne på i teorikapittelet. Andre møter innebærer intens kommunikasjon og samhandling, f.eks i et sangkor eller i en litteraturgruppe i biblioteket. Møter kan variere på en skala fra å være tilstede i samme rom/ gjøre parallelle aktiviteter uten kontakt med hverandre som det ene ytterpunktet, til direkte samhandling og kommunikasjon på det andre. En løst strukturert arena, som biblioteket, åpner for ulike typer møter. (Audunson 2009)

PLACE-prosjektet har definert et sett kategorier av møter. (Vårheim, Audunson & Aabø 2008) En type møter indikerer at biblioteket fungerer som en lavintensiv møteplass, et ”torg” der en tilfeldig treffer på naboer og kjente, kommer i kontakt med ukjente eller på ulike måter eksponeres for mennesker som er annerledes enn en sjøl. Parallele aktiviteter, eller det å befinne seg i samme rom og på den måten bli synlige for hverandre, er også aspekter ved denne typen ”møter”. Biblioteket er et sted for høyintensive møter når venner, klassekamerater eller kollegaer møter for å jobbe med felles interesser, knytta til jobb, skole eller fritid. Det er en arena for virtuelle møter gjennom bruk av epost, chat og lignende. Biblioteket er dessuten en del av det offentlige rom, i betydningen, offentlig sfære der kultur og politikk presenteres og diskuteres. Dette aspektet omfatter deltakelse på ulike typer møter i biblioteket og det å søke informasjon om samfunnsspørsmål og lokale saker. Biblioteket er også et sted for metamøter, der en kan finne informasjon om organisasjoner og aktiviteter i lokalsamfunnet.

Observasjonsundersøkelsene fanget opp *noen* av disse møtekategoriene. Møter som er knytta til torgfunksjonen ble fanget opp ved at vi registrerte tilfeldige og avtalte møter mellom personene vi observerte. Vi registrerte også kontakt mellom fremmede. Det samværet som består i at en er i det samme rom og er oppmerksom på hverandre er det vanskelig å operasjonalisere i en kvantitativ datainnsamling. I PLACE-surveyen søkte en å fange opp dette ved spørre respondentene om de hadde lagt merke til ting ved mennesker med en annen bakgrunn i forbindelse med bibliotekbesøkene. Dette ble ikke gjort i denne undersøkelsen..

De høyintensive møtene ble fanget opp ved at vi registrerte hvem som *gjorde* noe sammen. Vi registrerte også i hvilken grad de besøkende *kom* til biblioteket sammen med venner eller familie. Det er først og fremst båndkapitalen som styrkes ved denne typen møter. Men konteksten for møtene er viktig. Alle møtene foregår på en felles arena der ulike mennesker oppholder seg og blir synlige for hverandre.

Biblioteket som virtuelt møtested og som offentlig sfære er ikke undersøkt. Underveis i framstillingen vil jeg vise til tall fra PLACE-undersøkelsen.

7.2 Hvor stor andel er sammen med andre?

For å få et bilde av den sosiale siden ved bibliotekshverdagen, ser jeg først på hvor stor andel som totalt sett var sammen med noen i forbindelse med besøket. Jeg ser samlet på de som *kom* sammen med noen og de som *var i kontakt med andre* i løpet av oppholdet. Det er betydelige forskjeller mellom bibliotekene. 33% var sammen med noen på Furuset og 22% var det på Røa. På Hovedbiblioteket var 17% sammen med andre. En av grunnene til at forskjellen er så stor mellom Røa og Furuset er at det er en større andel barn på Furuset, og barn er sammen med andre i større grad enn voksne. Når andelen som var sammen var mindre på Hovedbiblioteket, har det bl.a. sammenheng med at de gruppene som oftest er sammen med andre i mindre grad var representert der, det gjelder, barn, kvinner og ikke-vestlige. Det er også rimelig å anta at en i mindre grad treffer kjente når en beveger seg utenfor sitt lokalmiljø.

De fleste av de som var sammen, *kom* sammen med noen til biblioteket, det gjaldt 18% av alle besøkende på Røa og 29% på Furuset. Her skilte vi mellom ulike kategorier: voksne og barn som kom sammen, jevnaldrende som kom sammen og de som kom i organisert gruppe, som skoleklasse eller barnehage. En tydelig forskjell mellom filialene var at mange barn på Furuset kom sammen med jevnaldrende, venner eller søsken, mens mange barn kom sammen med voksne på Røa. 25% blant de på 15 år og yngre kom sammen med jevnaldrende på Furuset, mens det gjaldt 14% på Røa. Bare 16% i denne aldersgruppa kom sammen med voksne på Furuset, mens det gjaldt 51% på Røa. Så godt som ingen av de helt yngste barna som kom til biblioteket uten foreldre på Røa, mens dette var mye vanligere på Furuset.

En del besøkende kom i organiserte grupper, som skoleklasser, barnehagegrupper eller seniorgrupper. Det gjaldt flere på Furuset enn på Røa og Hovedbiblioteket. Det kan være tilfeldigheter som gjorde at det var flere besøk av denne typen på Furuset akkurat den uka undersøkelsen pågikk.

8% møtte eller kom i kontakt med andre *i løpet av* oppholdet, andelen var den samme på begge filialer. I PLACE-surveyen var det en svært stor andel som oppga at de hadde møtt andre på biblioteket i ulike sammenhenger. Det betyr at mange ofte eller av og til treffer kjente på biblioteket, selv om det vanligvis ikke skjer ved hvert besøk.

I tillegg til kontakten brukerne imellom var det en god del som henvendte seg til personalet. Hvis en holder den rutinemessige kontakten knytta til utlån og innlevering utenfor, var ca. 25% i samtale med personalet. Det gjaldt ofte bestilling av bøker, men kunne også være sosial småprat i tilknytning til rutinehandlinger. I flere tidligere undersøkelser som er gjort om bibliotekbruk framheves kontakten med et serviceinnstilt og hyggelig personale som viktig for opplevelsen av besøket. (Ljødal 2006, Hillenbrand 2005)

Tabell 7.1 Komme sammen eller alene. Prosent

	Furuset N=364	Røa N=348
Flere sammen	14	7
Voksen og barn sammen	9	10
Gruppe	5	0,6
Alene	71	82
Tilsammen	100	100

Tabell 7.2 Møter. Prosent

%	Furuset N=364	Røa N=348
Er sammen under hele eller deler av besøket	33	22
Kommer sammen	29	18
Møter/kommer i kontakt med andre	8	8
Avtalt møte	6	4
Tilfeldig møte med kjente	3	2
Kontakt med ukjente	0,3	1,4

7.3 Hva slags møter?

7.3.1 Lavintensive møter

I hvilken grad fungerer biblioteket som et sted der en tilfeldigvis støter på kjente eller kommer i kontakt med ukjente? Observatørene kunne konstatere at personene som ble observert kom i kontakt med andre, men de kunne ikke være sikre på om disse støtte på folk tilfeldig, etter avtale eller om de kom i kontakt med ukjente. Vi spurte derfor de som hadde møtt noen i løpet av oppholdet, hva slags møte det dreide seg om.

3% av alle besøkende på Furuset og 2% på Røa oppga at de hadde støtt på kjente *tilfeldig*. 0,8% sa at de hadde kommet i kontakt med *ukjente* i løpet av besøket. Det gjaldt 0,3% på Furuset og 1,4 % på Røa. Ukjente kom f.eks i kontakt med hverandre ved bokhyllene idet de lette etter bøker å låne eller i forbindelse med bruk av datamaskinene. Disse tallene aviker lite fra de som kom fram i Storbyundersøkelsen. 6% av besøkende på Furuset og 4% på Røa hadde *avtalt* å møte kjente på biblioteket. (Se tabell 7.2)

I PLACE-undersøkelsen gikk det fram at 40% tilfeldigvis hadde møtt venner og naboer i biblioteket. I den multikulturelle bydelen Søndre Nordstrand som har mye til felles med Bydel Alna, gjaldt det 44% og i Vestre Aker 39% . Hele 33% av de spurte sa at de hadde kommet i kontakt med ukjente på biblioteket.

Med bakgrunn i svarene fra Place-surveyen, gjennomførte jeg, som beskrevet i metodekapittelet, en liten tilleggsundersøkelse på Furuset og Røa, Her stilte jeg 130 tilfeldig valgte personer spørsmål om møter i biblioteket. 66% på Furuset og 46% på Røa oppga at de kunne huske å ha truffet på kjente tilfeldig i biblioteket. Det var betydelig flere som sa at de *ofte* traff på kjente på Furuset enn på Røa. Ca. 50% sa at de hadde kommet i kontakt med ukjente på biblioteket. Jeg spurte om i hvilke situasjoner de opplevde slik kontakt, og mange oppga småprat over bokhyllene eller i forbindelse med behov for hjelp ved datamaskinene. De som sa at de ofte var på biblioteket traff langt hyppigere på kjente og kom oftere i kontakt med ukjente enn de som besøkte biblioteket sjelden.

Tallene for møter var enda høyere i denne tilleggsundersøkelsen enn de var i PLACE-surveyen. En av grunnene til det kan være at jeg spurte personer i alle aldersgrupper, mens surveyen henvendte seg til personer på 18 år og eldre. Siden barn statistisk sett er oftere på biblioteket enn voksne, har dette bidratt til at andelen som hadde opplevd sosiale møter ble høyere i min tilleggsundersøkelse.

Gjennom observasjonene kunne vi dessuten konstatere hvordan de besøkende gjorde sine aktiviteter parallelt med hverandre, ved datamaskinene, på leseplassene, langs reolene og i avisavdelingen. Den typen lavintensivt samvær, der ulike mennesker blir synlige for hverandre, kan som tidligere beskrevet, bidra til en følelse av felleskap, også i en større sammenheng. En kjenner igjen Loflands beskrivelser av atferd mellom fremmede i det offentlige rommet(Lofland 1998) Folk er ”høflig uoppmerksomme” og er bevisst på at de andre er tilstede, uten

nødvendigvis å innlede kontakt. Lofland mener denne typen forbindelser mellom mennesker et en undervurdert kilde til fellesskap.

7.3.2 Høyintensive møter

Når venner, skolekamerater eller kollegaer er sammen på biblioteket for å løse en felles oppgave eller for sosialt samvær, defineres det som høyintensive møter. Denne kategorien ble i denne undersøkelsen bestemt ved at den observerte er sammen med andre og leser, skriver og snakker, som f.eks ved gruppearbeid, ved annet sosialt samvær definert ved at en er sammen ”uten medier” eller ved at en er sammen ved datamaskinene. For denne typen møter mangler vi tall for Hovedbiblioteket.

Samlet er det 8% som er sammen på denne måten på de to filialene. Andelen er størst blant de under 19 år. Hvis en ser nærmere på de under 19 år, finner en forskjeller mellom Furuset og Røa. Når det gjelder å sitte sammen for å lese, skrive eller jobbe med noe, er forskjellen størst. 16% gjør dette i denne aldergruppa på Furuset, mens bare 6% gjør det på Røa. Dette dreide seg som regel om skolearbeid. De som jobba sammen var ofte lenge på biblioteket. 7% av alle besøkende på Furuset og 3% på Røa brukte biblioteket til sosialt samvær, definert ved at de var sammen *uten* å bruke medier.

I PLACE-surveyen oppga 23% av respondentene på Holmlia og 18% på Røa at de hadde møtt venner og kolleger for å gjøre noe felles i biblioteket. I tilleggsundersøkelsen jeg gjorde på Furuset og Røa var det en enda større andel som sa at de kunne huske å ha vært sammen med andre for å jobbe med noe felles i biblioteket. For de fleste dreide det seg om oppgaver knytta til skole og utdanning.

Jentene er i større grad enn guttene sammen ”uten medier”, dessuten er de sammen om skolearbeid. Guttene samvær er i større grad knytta til bruk av datamaskinene.

Tabell .7.3 Er sammen og snakker/leser/skriver/ ved datamaskiner/uten medier. Prosent

	Av alle		5-18 år		Av alle	5-18 år	15-18år	
	Furuset N=364	Røa N=348	Furuset N=106	Røa N=48			Begge filialer, samlet N=712	Begge filialer, samlet N=163
Uten medier	7	3	11	8	5	11	15	4
Lese/skrive	7	2	16	6	4	13	25	11
Sammen ved datamaskiner	3	1	5	4	2	5	1	11

7.4 Sosial bruk etter alder, språkbakgrunn og kjønn

7.4.1 Sosial bruk etter alder.

Det var yngre personer som i størst grad var sammen med andre på biblioteket. De kom oftest sammen med noen og de traff i størst grad andre i løpet av besøket. Blant de som var 14 år og yngre var det mer enn 70% som var sammen med noen. Når vi holder de som kommer sammen med klasse eller barnehage utenfor, var det hele 74% i denne aldersgruppa som var sammen med noen på Røa, mens det var 62% på Furuset. Forskjellen mellom filialene har sammenheng med at nesten 80% av barna under 11 år kom sammen med voksne på Røa. På Furuset

var det bare 20% i denne aldersgruppen som kom sammen med voksne til biblioteket. 25% av barna i denne aldersgruppa kom sammen med jevnaldrende, venner eller søsken, mens det gjaldt bare 9% på Røa. En større andel av barna kom også alene på Furuset

Andelen som var sammen med andre var 38% i aldersgruppa 15 – 18 år både på Furuset og Røa. Det var få personer i aldersgruppa, men mønsteret en ser stemmer overens med resultatene fra Storbyundersøkelsen, der 43% i denne gruppa var sammen med med andre på biblioteket. I gruppa 19-30 år var det færre som var sammen med noen, andelen var større på Furuset enn på Røa. I denne aldersgruppa kom mange til biblioteket for å studere og satt gjerne alene og leste. Blant de over 45 år var bare 11-12% sammen med andre.

Tabell 7.4 Sammen med andre i ulike aldersgrupper. Prosentandel.

Alder	14 år og yngre		15-18 år		19-30 år		31-45 år		46 år og eldre	
	Furuset N=77	Røa N=37	Furuset N=29	Røa N=11	Furuset N=55	Røa N=35	Furuset N=73	Røa N=93	Furuset N=47	Røa N=171
Sammen	70	76	38	38	22	17	29	24	16	10

Tabell 7.5 Komme sammen med voksen eller jevnaldrende.

Alder	5-10 år		5-14 år	
	Furuset N=40	Røa N=23	Furuset N=77	Røa N=37
Komme voksen og barn sammen	20	78	16	51
Komme sammen med jevnaldrende	25	9	26	14

7.4.2 Sosial bruk etter språkbakgrunn

Blant de som er 18 år og yngre er andelen som var sammen med andre på biblioteket ganske lik i begge språkgrupper. Barn med norsk bakgrunn kom i større grad sammen med voksne enn de med ikke-vestlig bakgrunn. For de med innvandrerbakgrunn var ble biblioteket brukt mer som en arena for samvær med jevnaldrende. 28% kom sammen med jevnaldrende og 17% møtte eller kom i kontakt med andre på biblioteket. Blant de med norsk bakgrunn, var det 19% som kom sammen med jevnaldrende og 10% som møtte andre på biblioteket.

Blant de som var over 18 år var det en større andel med ikke-vestlig bakgrunn som var sammen med andre på biblioteket enn de norske. Det er få personer i de eldste alderskategoriene for ikke-vestlige, så tallene er usikre, men tendensen er tydelig. Også i Storbyundersøkelsen, var andelen som var sammen med andre størst i den ikke-vestlige gruppa.

Tabell 7.6 Sammen med andre i alderskategorier. Prosent.

	5-18 år		19-30 år		31-45 år		46-60 år		61 år og eldre	
	Norsk N= 62	Ikke- vestlig N=83	Norsk N=40	Ikke- vestlig N=35	Norsk N=100	Ikke- vestlig N=30	Norsk N=82	Ikke- vestlig N=16	Norsk N=134	Ikke- vestlig N=9
Sammen med andre	63	63	23	29	29	43	9	19	10	(33)
Møte andre	10	17	5	11	3	13				
Komme med jevnaldrende	19	28	3	11	7	10				

7.4.3 Sosial bruk etter kjønn

Det var liten forskjell samla sett mellom kjønnene når det gjaldt å være sammen med andre på biblioteket. 29% av kvinnene var sammen med noen, mens 26% av mennene var det. Men det var variasjon mellom aldersgruppene. Blant de under 18 år og over 60 år var en noe større andel *menn* enn kvinner sammen med noen. Forskjellene er små. I de andre aldersgruppene var det betydelig flere *kvinner* enn menn som var sammen. I aldersgruppa 19-30 år er det 24% av kvinnene som er sammen, mens det er bare 13% av guttene.

Blant de som var mellom 31 og 45 år var det hele 32% kvinner mot bare 16% menn som var sammen med noen. Dette har bl.a. sammenheng med at kvinnene i denne aldersgruppa i større grad enn menn kom til biblioteket sammen med barn. 19% av kvinnene i denne alderen kom sammen med barn, mens bare 8% av mennene gjorde det. Hvis en ser på hver enkelt filial, var det 8-9% av mennene i denne alderen på begge filialer som kom sammen med barn, mens det var 15% av kvinnene på Røa og 26% av kvinnene på Furuset. (Se Vedlegg 1, tabell 11)

Tabell 7.8 Være sammen med andre på biblioteket, etter kjønn og alder. Prosentandel av henholdsvis menn og kvinner.

	5-18 år		19-30 år		31-45 år		46-60 år		61 år og eldre	
	Menn N=57	Kvinner N=95	Menn N=28	Kvinner N=62	Menn N=61	Kvinner N=101	Menn N=36	Kvinner N=75	Menn N=64	Kvinner N=82
Være sammen	67	62	14	24	15	33	8	11	16	10

	Kvinner 5-18		Kvinner 19-30		Kvinner 31-45		Kvinner 46-60		Kvinner 61 og eldre	
	Furuset N=65	R.øa N=30	Furuset N=39	R.øa N=23	Furuset N=38	R.øa N=63	Furuset N=29	R.øa N=46	Furuset N=23	R.øa N=59
Være	63	60	26	22	47	24	10	11	17	7

sammen										
--------	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

7.4.4 Betydningen av aktivitet i fritida:

I Place-surveyen gikk det fram at det som i *størst* grad påvirket bruken av biblioteket som møteplass var individuelle egenskaper som engasjement i lokalmiljøet. Da var også bruken av biblioteket som offentlig sfære og virtuell møteplass med som aspekt ved møteplassbegrepet. Vi spurte derfor de observerte personene på Røa og Furuset om de var aktive i lokalmiljøet eller var med i organisasjoner på fritida. Resultatene viste at de som var aktive ikke møtte andre i større grad enn de som ikke var aktive, men materialet var lite når det gjaldt å få fram en slik eventuell sammenheng..

7.5 Hva gjør de sammen?

Hva gjorde de som var sammen? Prosentandelene som oppgis i det følgende tar utgangspunkt bare i de som er sammen med noen. 47% av de som kom sammen lånte eller leverte materiell. 20% satt sammen og leste eller skrev, som oftest dreide det seg om skolearbeid. 8% jobbet sammen i 30 minutter eller mer, noen i flere timer. Over 20% brukte tid til sosialt samvær uten at det var knytta til bruk av medier. 11 % brukte datamaskiner sammen.

På Røa var 10% av de som var sammen eller kom i kontakt med andre, avis- og tidsskriftlesere. På Furuset var det bare 2%. På avisavdelingen på Røa var det mange pensjonister som kom til biblioteket daglig, og det gjorde det antakelig lettere å ta kontakt med hverandre.

De som er sammen oppholder seg i gjennomsnitt lenger tid på biblioteket enn de som er alene. 33% i denne gruppa er på biblioteket i mer enn en halv time. Blant de som er alene er det bare 17% som er der så lenge.

Tabell 7.9 Gjøre mål sammen og alene. Prosent

	Låne/ levere	Lese, skrive	Studere	Aviser Tidsskr.	Data	Uten medier	Henv. personal	Er 1-15 minutt
Sammen N=199	47		8	5	11	21	23	52
Alene N=513	55		5	15	8	6	26	71
Sammen Furuset N=121	45	22	10	2	12	23	-	51
Sammen Røa N=78	51	17	5	10	9	16	54	23

8 DISKUSJON

8.1 En kort presentasjon av resultatene for hvert av bibliotekene.

Jeg oppsummerer først kort hovedresultatene for hvert av bibliotekene. Hovedbiblioteket presenteres fylldigere fordi jeg i liten grad tar funnene derfra videre med i diskusjonen.

Furuset filial ligger i en flerkulturell bydel og et flertall av brukerne har ikke-vestlig innvandrerbakgrunn. (58%) En svært stor andel av brukerne er barn og unge.(32%) Kvinner er i overvekt med 59%. På dette biblioteket er andelen som låner i forbindelse med besøket mindre enn på Røa.(45%) Andelen som leser, skriver og arbeider er større her enn på Røa. (8%) Det er også flere som bruker tid uten medier(14%). En større andel enn på Røa er sammen med noen under besøket. (33%). Mindre barn kommer oftere enn på Røa alene eller i følge med jevnaldrende til biblioteket. Gjennomsnittlig oppholdstid er 24 minutter.

Røa filial ligger i en befolkningsmessig ganske homogen bydel. Svært få av brukerne har ikke-vestlig innvandrerbakgrunn. (2%) Til tross for at alderssammensetningen er ganske lik i de to bydelene, Alna og Vestre Aker, er andelen barn atskillig mindre på Røa enn på Furuset filial.(14%) Til gjengjeld er andelen eldre over 60 år betydelig større. Overvekten av kvinner er stor. 67%. Det er en stor andel som låner (62%), mens andelen som gjør lekser/studerer på biblioteket er mindre. De er en mindre andel som bruker tid uten medier enn på Furuset, (7%) og andelen som er sammen med noen er 22%. Mindre barn følges til biblioteket av voksne. Gjennomsnittlig oppholdstid er 20 minutter.

Hovedbiblioteket er et bibliotek for hele byen, men brukes i særlig grad av de som bor nær biblioteket. Storbyundersøkelsen viste at det var færre besøkende ved dette biblioteket enn ved hovedbibliotekene i Bergen, Stavanger, Kristiansand og Trondheim. En viktig del av forklaringen er sannsynligvis at Oslo har et godt utbygd filialnett, og at de fleste bibliotekbrukere besøker sin lokale filial. Andelen med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn på Oslos hovedbibliotek lå under andelen ikke-vestlige innvandrere i kommunen, mens denne gruppa var større enn andelen i befolkningen i de andre byene. Forskjellen har sannsynligvis noe å gjøre med at tilbudet på innvandrerspråkene var samla på hovedbiblioteket i de andre byene, mens bøker på innvandrerspråk finnes også på lokalbibliotekene i Oslo. Svenske og danske undersøkelser viser dessuten at mange innvandrere foretrekker sitt lokale bibliotek framfor hovedbiblioteket i den første fasen i det nye landet. (Almerud 2008)

Hovedbiblioteket er i større grad enn filialene et bibliotek for yngre voksne. Andelen i aldersgruppa 20-29 år stor. Dette har dels sammenheng med at det bor mange i denne aldergruppa i bydelen der biblioteket ligger, dels at det er mange studenter som foretrekker et stort bibliotek i denne aldergruppa. De som er 60 år og eldre er den gruppa som i minst grad er representert på Hovedbiblioteket. Barn utgjør også en relativt liten andel av de besøkende, men prosentandelen er høyere enn andelen som bor i bydelen. Barn er i størst grad avhengige av å ha bibliotektilbudet nært seg, for mange eldre er dette også viktig. Hovedbiblioteket har i motsetning til de to filialene en liten overvekt menn(51%). Disse funnene stemmer godt overens med en survey-undersøkelse fra 2007 (Audunson 2007) der det går fram at en relativt stor andel av Hovedbibliotekets brukere kjennetegnes av at de er menn, er relativt unge og bor i indre by. Det er en mindre andel som låner/leverer enn på Røa, men større enn på Furuset. (56%), Det er noe flere enn på filialene som studerer/jobber. (11%) 10% bruker tid uten medier. 17% av de besøkende var sammen med noen under besøket. Gjennomsnittlig oppholdstid var 42 minutter, altså betydelig lenger enn på filialene.

8.2 Sammensetning av bibliotekenes brukergrupper

8.2.1 Språklig bakgrunn

Andelen med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn utgjorde nesten 60% av de besøkende på Furuset filial. Andelen på biblioteket var større enn andelen i bydelen og omtrent som i nærområdene. På Røa filial utgjorde denne gruppa bare 2%, en mindre andel enn den utgjorde i bydelen og i nærområdet. På Hovseter, bare ett T-banestopp unna, er andelen ikke-vestlige innvandrere 14%.

Hva kan være årsaken til denne forskjellen i bibliotekbruk? En forklaringsmodell det er interessant å trekke inn, har med innvandreres bosettingsmønster å gjøre. Innen forskningen om sosial kapital finnes, som nevnt tidligere, undersøkelser som tyder på at når en innvandrergruppe bor tett og har mye båndkapital, gir det medlemmene styrke og en trygghet som gjør det lettere å oppsøke andre miljøer som bidrar til brokapital. I bydel Alna bor innvandrerne samlet i enkelte deler av bydelen mens de er få og bor spredt i Bydel Vestre Aker. Det kan derfor tenkes at det er lettere for innvandrerne i Furuset-området å ta i bruk en samfunnsinstitusjon som biblioteket og oppleve den som "sin" enn det er på Røa. Der er de ikke-vestlige innvandrerne en svært liten minoritet og båndkapitalen innen gruppa er kanskje svakere. Den norske forskeren Jon Rogstad sier at "i byer med mange innvandrere, det vil si mer etnisk mangfoldige samfunn, er minoritetene mye mer aktive enn i resten av landet". Det gjelder f.eks i valg. (Dagbladet 2007) Det er ikke utenkelig at en dette mønsteret kan gjøre seg gjeldende også innenfor ulike deler av en stor by som Oslo.

Når det gjelder den store andelen besøkende med ikke-vestlig bakgrunn på Furuset filial, stemmer dette resultatet godt med det som finnes av undersøkelser om bibliotekbruk i innvandrergrupper. Det kom høsten 2009 en rapport om kultur- og mediebruk blant personer med innvandrerbakgrunn. (Vaage 2009) Den viser at personer med bakgrunn fra Asia, Afrika m.fl. (se note 1) bruker bibliotekene betydelig mer enn befolkningen i Norge som helhet. Det er relativt små forskjeller mellom *andelene* som har brukt biblioteket det siste året, men de med innvandrerbakgrunn oppsøker biblioteket mye oftere. Antall bibliotekbesøk siste år er omtrent dobbelt så høyt blant de som har innvandrerbakgrunn. I tettbygde strøk med over 100 000 innbyggere er antall bibliotekbesøk siste år 4,5 blant personer i den norske befolkningen, mens den er på 10,2 blant de med innvandrerbakgrunn fra Asia, Afrika m.fl. I aldersgruppa 45-59 år er det også en mye større *andel* av de med innvandrerbakgrunn som bruker biblioteket enn i befolkningen som helhet. Bare i aldersgruppa 9-15 år er forskjellene mellom de to gruppene liten. (Tabell 8.1)

I Sverige viser også ulike undersøkelser at biblioteket brukes mye av mennesker med innvandrerbakgrunn. Andelen bibliotekbrukere er større blant dem som ikke har svensk statsborgerskap enn blant de som har det, og personer som har vokst opp utenfor Norden besøker biblioteket oftere enn de som har vokst opp i Sverige. Også annengenerasjons innvandrere besøker bibliotekene oftere enn de som har svenskfødte foreldre. (Almerud 2008). En dansk undersøkelse fra 2001, Frirum til integration, viser at de etniske minoritetenes andel av biblioteksbrukerne i Danmark tilsvarer omtrent deres andel av befolkningen. Men de bruker biblioteket mer intensivt og variert. De kommer til biblioteket for å bruke Internett, lese aviser og studere.

Tabell 8.1 Andel som har brukt biblioteket i løpet av de siste 12 måneder etter landgruppe og alder. Gjennomsnittlig antall bibliotekbesøk etter landbakgrunn og alder

	9-15 år		16-24 år		25-44 år		45-59 år	
	Befolkning i Norge	Innvandrer bakgr. fra Asia, Afrika, Latin-Am., Europa utenom EU/EØS	Befolkn. Norge	Innvandrer bakgr. fra Asia, Afrika, Latin-Am., Europa utenom EU/EØS	Befolkning i Norge	Innvandrer bakgr. fra Asia, Afrika, Latin-Am., Europa utenom EU/EØS	Befolkning i Norge	Innvandrer bakgr. fra Asia, Afrika, Latin-Am., Europa utenom EU/EØS
Andel	68%	71%	55%	56%	52%	53%	39%	57%
Antall besøk	10,9	12	5,6	10,6	3,7	8,5	3,7	8,1

Kilde : Vaage 2009

8.2.2 Alder

Et resultat som brøt med det vi forventet var at andelen besøkende i alderen 5-18 år var større på Furuset enn på Røa, til tross for at andelen barn og unge i befolkningen var den samme. Den mest nærliggende forklaringen på denne forskjellen har å gjøre med at denne aldersgruppa i stor grad består av personer med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn i Bydel Alna, mens den domineres av etnisk norske i Bydel Vestre Aker. 92% av barna på skolen nærmest Furuset bibliotek har minoritetsspråklig bakgrunn, og mer enn 80% av de besøkende på biblioteket i denne aldersgruppa hadde ikke-vestlig bakgrunn.

SSBs undersøkelse om kulturbruk (Vaage 2009) viser riktignok at det på landsbasis er liten forskjell etter etnisk bakgrunn når det gjelder andelen som bruker folkebiblioteket i alderen 9-15 år. Undersøkelsen viser at det i gjennomsnitt er 71 % av de med innvandrerbakgrunn fra Asia, Afrika m.fl i alderen 9-15 år som har brukt biblioteket de siste 12 månedene, mens det er 68% i den norske befolkningen. Antall besøk siste år ligger på 12 pr. person i innvandrergruppa og 11 i den norske. Men i alderen 16-24 år er antall besøk i innvandrergruppa nesten dobbelt så høy som i den norske. I tettbygde strøk med over 100 000 innbyggere er forskjellen i besøkshyppighet større enn i mindre tettbygde områder. Det er ikke usannsynlig at avstanden mellom gruppene kan være enda større i Oslo, der forskjellene mellom øst og vest når det gjelder levekår er svært store.

Det er rimelig å anta at barn og unge med innvandrerbakgrunn er mer avhengig av folkebiblioteket både for fritidslesing, for å finne materiale til skoleoppgaver og som sted å oppholde seg enn tilsvarende aldersgruppe i Røa-området. Lavere utdanningsnivå i foreldregenerasjonen og ikke-norsk språkbakgrunn gjør at det antakelig er færre bøker i hjemmene på Furuset, og mange foreldre vil ha dårligere forutsetninger for å kunne hjelpe barna med skoleoppgaver. Familier er ofte store, slik at det kan være vanskeligere å finne plass til å gjøre lekser hjemme enn det er for barn i Vestre Aker. En NOVA-rapport viser dessuten at innvandrerbarn sjeldnere enn norske tar med venner hjem, - de treffes ofte ute. (Sandbæk 2008) Det er derfor sannsynlig at behovet for biblioteket som sted å være sammen med venner også er større i denne gruppa. Denne antakelsen styrkes av undersøkelser som viser at innvandrerbarn deltar mindre i fritidsaktiviteter enn norske barn. Den samme NOVA-rapporten forteller at i lavinntektsfamilier, som det er en god del av på Furuset, er det eksempelvis 68% av jentene mellom 13 og 15 år som ikke deltar i fritidsaktiviteter. Blant jenter generelt i denne alderen er det bare 7% som ikke deltar. Blant norske barn i høyinntektsområder som Bydel Vestre Aker, er fritida ofte svært strukturert og barna kjøres av foreldre til ulike fritidsaktiviteter

En annen viktig faktor av betydning for barnas bibliotekbruk er beliggenhet. Furuset filial ligger i et tett befolket boligområde med mange gangveier. Det er gangvei mellom grunnskole og bibliotek. Dette gjør biblioteket mer tilgjengelig for barn, og mange barn kommer alene. Røa filial ligger ikke i et så tett befolket område, og er omgitt av gater med noe biltrafikk. Det kan derfor være vanskeligere for yngre barn å gå dit på egen hånd. I hvilken grad filialent har aktiviteter rettet mot barn vil også kunne spille inn på barnas bibliotekbruk. Dette er ikke studert systematisk i denne undersøkelsen.

På Røa filial var andelen besøkende på 60 år og eldre atskillig større enn på Furuset, til tross for at det er små forskjeller på andelen eldre i befolkningen. Hva kan årsaken være? Det ligger Seniorsenter like i nærheten av begge filialer, så forskjellene i bruk skulle ikke være påvirket av dette. En mulig forklaring er at utdanningsnivået er høyere blant pensjonistene på Røa enn på Furuset. Blant de over 70 år har 41% i Vestre Aker høyere utdanning, mens det gjelder 11% i Bydel Alna. Riktignok er forskjellen i utdanningsnivå enda større blant de under 70 år. Det er likevel rimelig å tenke seg at kombinasjonen av høy utdanning, det å være bibliotek-vant fra før og ha mye fritid, kan utløse mye bruk av biblioteket.

8.3 Forskjeller i bruk

8.3.1 Forskjeller i bruk etter alder og språklig bakgrunn

Når en ser på variasjoner etter alder, går det fram at det var personer i aldersgruppa 31-60 år som i størst grad lånte eller leverte, mens de i alderen 19-30 år gjorde det minst. Hvis en finindeler aldersgruppene, ser en at det er de mellom 46 og 60 år som var de aller ivrigste lånerne. Gruppa 19 til 30 år var de som i størst grad leste og studerte på biblioteket. Dette var denne aldersgruppa som hadde den største andelen databrukere. Det var også mange i alderen 5-18 år som brukte datamaskiner. De under 19 år brukte i størst grad noe av tida på biblioteket uten medier, alene eller sammen med andre. De over 60 år var de flittigste avis- og tidskriftleserne.

Når en ser på forskjeller i bruk etter språkbakgrunn og kjønn, må en sammenligne innenfor samme aldersgruppe, siden bibliotekbruk generelt varierer med alder. Som tidligere nevnt er det et problem at antall enheter i hver gruppe blir relativt små når utvalget deles opp, slik at feilmarginene blir store.

Jeg ser først på aldersgruppa 5-18 år. Her er det en del tydelige forskjeller mellom de som hadde norsk bakgrunn og ikke-vestlig innvandrerbakgrunn. Barn og unge med innvandrerbakgrunn brukte i større grad enn de norske biblioteket som sted for å gjøre skolearbeid. 14% i alderen 5-18 år i denne gruppa satt og leste, skrev og arbeidet, alene eller sammen med andre, i 31 minutter eller mer. Bare 5% av de norske gjorde det. En stor andel av de som gjorde lekser så også etter bøker i hyllene. Det tyder på at bibliotekets materiell i stor grad brukes i forbindelse med jobbing i biblioteket.

Det var likevel omtrent samme andel i begge språkgrupper som oppga at de besøkte biblioteket i forbindelse med skole. Spørsmålet gjaldt da alle gjøremål på biblioteket, også utlån og innlevering .

50% av de med innvandrerbakgrunn i denne aldersgruppa lånte eller leverte mens det gjaldt 55% av de med norsk bakgrunn. Når forskjellen er så liten, har det nok sammenheng med at de fleste har blitt fortrolige med institusjonen gjennom skolebesøk og oppmuntres til å bruke biblioteket. Mange trenger dessuten biblioteket i forbindelse med skolearbeid. De som har ikke-vestlig bakgrunn i denne aldersgruppa behersker stort sett norsk, og har dermed et større tilbud av litteratur enn de som er svakere i norsk språk. Mange i aldersgruppa leser. Ifølge SSB-rapporten er andelen som leste bøker en gjennomsnittsdag på 36 % blant innvandrere i alderen 9-15 år mens den er på 29% i den norske befolkningen

17% av barn og unge med innvandrerbakgrunn brukte datamaskiner mens 11% av de med norsk bakgrunn gjorde det. Ifølge SSB-rapporten (Vaage 2009) var andelen fra Asia, Afrika m.fl. med tilgang til hjemme-pc og internett nesten like stor som i befolkningen som helhet. Om andelen er mindre på Furuset, og om det er årsaken til at flere bruker datamaskiner, vet vi ikke. Men også i de danske og svenske undersøkelsene er innvandrere særlig flittige brukere av internett på biblioteket (Almerud 2008)

En større andel blant de med ikke-vestlig bakgrunn brukte biblioteket som et sted å være uten at det hadde direkte tilknytning til bruk av medier. Dette gjaldt som regel bare en del av et opphold som ellers var knytta til direkte bruk av biblioteks tilbud. Blant de som var 18 år og yngre gjaldt det 23% av de med ikke-vestlig bakgrunn, og bare 13% blant de med norsk bakgrunn. Det tyder på at biblioteket i større grad fungerer som en "dagligstue" for denne gruppa.

Personer i alderen 5-18 år med innvandrerbakgrunn besøkte dessuten biblioteket oftere enn de som hadde norsk bakgrunn. 76% av de med innvandrerbakgrunn hadde hatt sitt forrige besøk i løpet av siste uke, mens det gjaldt 52% av de med norsk bakgrunn. Gjennomsnittlig oppholdstid var også lengre for den første gruppa..

Undersøkelsen gir samlet sett et inntrykk av at biblioteket spiller en større rolle i hverdagslivet til barn og unge med innvandrerbakgrunn enn det gjør blant de norske i denne undersøkelsen. Det er dessuten flere indikasjoner på at biblioteket i utdanningssammenheng betyr mer for barn og unge med innvandrerbakgrunn enn for de etnisk norske.

Hva slags forskjeller fant vi i bruk mellom besøkende med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn og de med norsk bakgrunn i andre aldersgrupper? Det var først blant de over 30 år at det var en betydelig forskjell når det gjaldt låneaktivitet. I aldersgruppa 31-60 år var det 70% av de med norsk bakgrunn som lånte/leverte mens det var 41% i innvandrergruppa. Blant de norske når utlånsaktiviteten et toppunkt i denne aldersgruppa. Biblioteket kan ha en utfordring i å tilrettelegge for økt låneaktivitet blant de som er over 30 år. Er tilbudet på innvandrerspråkene godt nok kjent? Er samlingene på disse språkene tilfredsstillende? Er materiellet relevant? Er biblioteket gode til å presentere bøker på lett-norsk?

Biblioteket betyr mye for innvandrergruppas tilgang på bøker. Undersøkelsen om mediebruk (Vaage 2009) viste at 29% av de med innvandrerbakgrunn fra Asia, Afrika m. fl. hadde skaffet seg boka de leste en gjennomsnittsdag på biblioteket, mens det gjaldt 15% av befolkningen i Norge samla.

Når det gjaldt avislesing var det liten forskjell mellom de med innvandrerbakgrunn og de med norsk bakgrunn. (Undersøkelsen registrerte bare i lesing i papiraviser og –tidsskrift. Lesing av aviser på nettet ble ikke registrert.) I aldersgruppa 30 år og yngre brukte de med innvandrerbakgrunn datamaskiner i større grad enn de norske. Blant de som var eldre var det motsatt, størst andel blant de norske brukte datamaskiner. I alle aldersgrupper var andelen som brukte tid på biblioteket "uten medier" større blant de minoritetsspråklige.

Besøkshyppigheten var størst blant de med innvandrerbakgrunn. Det gjaldt i alle aldersgrupper. Dette gikk som nevnt også fram av SSB-rapporten om kultur- og mediebruk blant personer med innvandrerbakgrunn. (Vaage 2009) Det innebærer at biblioteket betyr mye i dagliglivet til brukerne med denne bakgrunnen.

8.3.2 Forskjeller mellom kvinner og menn

Når det gjaldt låneaktivitet var det til sammen 59% av kvinnene som lånte eller leverte mens det var 44% av mennene, men forskjellene varierte med alder. Det er kjent kunnskap at jenter og kvinner er de ivrigste bokleserne. (Vaage 2008) Det er verdt å legge merke til at i aldersgruppa 10 år og yngre var det ingen forskjell på

gutter og jenter når det gjaldt lån. Nesten halvparten av både guttene og jentene lånte. Ett bidrag til at det er liten eller ingen forskjell mellom kjønnene i yngre årsklasser, er sannsynligvis at biblioteket i samarbeid med skolen er svært aktivt når det gjelder å få de yngste barna til å lese. En formidler litteratur til elevene på ulike måter, bl.a. gjennom Go'bok, et lesestimulerings tiltak som retter seg til alle 3.klasser i Oslo. I den uka undersøkelsen pågikk var det få av barna i denne alderen som kom til biblioteket sammen med klassen sin. Når gutter og jenter i denne alderen likevel lånte i like stor grad, tyder det på at innsatsen har effekt og virker inn på leselysten også i fritida.

I andre aldersgrupper var det jentene som gjorde seg mest gjeldende som lånere. Men blant menn i alderen 31 til 60 år var det igjen en betydelig andel som lånte, mer enn halvparten. Blant de eldste, på 60 år og mer, var kjønnsforskjellen i bibliotekbruk størst. Kvinnene lånte i omtrent samme grad som de yngre, mens mennene lånte betydelig mindre og leste isteden aviser og tidsskrift. 44% av mennene i denne aldersgruppa leste aviser og tidsskrift mens bare 16% av kvinnene gjorde det.

I befolkningen som helhet er det liten forskjell på menn og kvinner når det gjelder andel som leser aviser daglig, selv om menn i snitt bruker et par minutter mer til avislesingen enn kvinner. (Vaage 2008) Det er mulig at forskjellen gjør seg noe sterkere gjeldende blant de som er eldre. Uansett foretrekker tydeligvis eldre menn å bruke biblioteket til avislesing i mye større grad enn kvinner.

Når det gjaldt datamaskiner var det en større andel gutter/ menn enn jenter /kvinner som brukte disse. Forskjellen i bruk er størst blant de som er 18 år og yngre. Her var det 23% av guttene som brukte datamaskiner og bare 7% av jentene. Blant de som er mer enn 60 år var det få som brukte datamaskiner, og det var ikke forskjell mellom kjønnene.

Det var en større andel kvinner enn menn som bruker biblioteket til oppgaver og studier. 14% av jentene under 19 år arbeidet på biblioteket, mens det gjaldt 4% av guttene. I gruppa 19-30 år var det 20% av jentene som brukte biblioteket på denne måten, mens 11% av guttene gjorde det.. Blant de eldste, de over 60 år, var det en større andel menn enn kvinner som satt og arbeidet på biblioteket.

Det er interessant å merke seg at en større andel menn enn kvinner oppga å ha vært på biblioteket i løpet av de siste 7 dagene. Det har sammenheng med at menn er avislesere. En større andel kvinner som menn hadde besøkt biblioteket i løpet av de siste 8 til 30 dagene. Dette har å gjøre med at flere kvinner er lånere, og utlånstida er vanligvis 4 uker. Gjennomsnittlig oppholdstid er ganske lik for kvinner og menn, men en større andel menn er på biblioteket lenger enn en halv time.

I aldersgruppa 18 år og yngre var det 23% av jentene som bruker noe av tida på biblioteket uten medier, som et sted "å være". Bare 12% av guttene brukte biblioteket på denne måten. Forskjellen kan ha sammenheng med at guttene i denne alderen, som nevnt, bruker datamaskiner mer enn jentene. Ofte er flere sammen ved maskinene, slik at dette samtidig er en sosial aktivitet. Denne typen kjønnsforskjeller kjenner en igjen fra andre sammenhenger. Jenter har ofte et fellesskap omkring samtaler, mens guttene i større grad er sammen i tilknytning til aktiviteter.

Kjønnsforskjellen i bibliotekbruk ser altså ut til å være liten blant de yngste barna, men fra 10 år og oppover brukte mange gutter og menn biblioteket på en annen måte enn kvinner. De brukte biblioteket på en måte som i mindre grad fanges opp av bibliotekstatistikken, der utlån fortsatt er en dominerende kategori.

8.3.3 Biblioteket brukes på variert måte

En god del brukte biblioteket til flere formål i løpet av samme besøk. I tilleggundersøkelsen jeg gjennomførte oppga et stort flertall at de ofte eller av og til gjorde noe annet på biblioteket enn de gjorde akkurat denne dagen. Dette er verdt å merke seg fordi det viser at det er behov for en bred vifte av tilbud i biblioteket. Enkle utlånsstasjoner, som har vært framme i bibliotekdebatten som et rimelig alternativ til filialer, ville ikke dekke behovet for bibliotek tjenester. I denne sammenhengen er det også viktig å vite at de som ikke lånte noe faktisk var de som oftest var på biblioteket.

8.4 Biblioteket som møteplass og sosialt rom?

Den sosiale siden ved biblioteket er nært knyttet til bruken av tjenestene. Det sosiale samværet mellom brukerne er som regel en bieffekt av at de kommer til biblioteket for å låne, jobbe med noe, bruke datamaskiner osv. Dette er nok grunnen til at biblioteket av mange ikke oppfattes som en typisk møteplass. I en undersøkelse Audunson gjorde der han ba politikere, bibliotekarer og brukere rangere ulike bibliotekfunksjoner ble møteplassfunksjonen rangert lavest. (Audunson 2001) Ljødals undersøkelse blant bibliotekbrukere på Torshov og Majorstuen filialer viste også at det var tvetydelige holdninger til biblioteket som møteplass. En grunn til det kan være er at folk stort sett ikke går til biblioteket med det hovedformål å møte andre for sosialt samvær. Bibliotekbruken er knytta til et behov for informasjon, et stille sted å jobbe, lån osv, og det sosiale livet er i bibliotekhverdagen knytta opp mot denne bruken.

PLACE-surveyen viste at mange har opplevd å komme i kontakt med ukjente på biblioteket. Men i løpet av en ukes observasjoner, er andelen som gjør dette lav. Det er som båndkapital, aktiviteter mellom kjente, det sosiale livet på biblioteket, i alle hovedsak utspiller seg. Dette er hovedinntrykket når en måler sosiale møter i form av direkte kommunikasjon mellom mennesker. Hvis en utvider perspektivet og ser på konteksten for møtene, blir bildet mer nyansert. Samværet foregår på en arena der mennesker fra alle grupper og sosiale lag oppholder seg, og inngår slik sett i en type fellesskap. Flertallet oppholder seg alene på biblioteket, men opplevelsen av å være "alene sammen med andre" kan slik det beskrives av Lofland (Lofland 1998) kan gi en følelse av fellesskap. Dette beskrives tydelig av bibliotekbrukere som intervjues av Ljødal på Majorstuen og Torshov filialer. (Ljødal 2006)

Det som ble observert av direkte samvær mellom mennesker i løpet av observasjonsundersøkelsen var dette: 33% på Furuset og 22% på Røa var sammen med andre under hele eller deler av oppholdet. De fleste kom sammen med noen. Ca.5% hadde avtalt å møte noen på biblioteket og 2-3% møtte kjente tilfeldig. Enda færre kom i kontakt med ukjente i løpet av besøket. På Hovedbiblioteket i Oslo var 17% sammen med andre under besøket, og under 1% kom i kontakt med ukjente. Gjennomsnittstallet for storbyene var 26%.

Det var, ikke overraskende, de yngste som i størst grad var sammen med andre på biblioteket. Til sammen var det nesten to tredjedeler som var sammen med andre på biblioteket i alderen 5-14 år. Andelen var større på Røa enn på Furuset. Forskjellen har sammenheng med at barn på 10 år og yngre stort sett kom i følge med voksne på Røa, mens en større andel barn kom alene på Furuset. Dette har nok mest å gjøre med bibliotekenes beliggenhet, men kulturforskjeller kan også spille inn. Det er vanligere at foreldre i middelklassestrøk som Røa følger opp barnas aktiviteter på denne måten. Helt opp til 14-årsalder er andelen som kom i følge med voksne på over 50% på Røa, mens den bare var på 16% på Furuset. På Furuset kommer barn og ungdom oftere sammen med jevnaldrende venner eller søsken. Furuset filial bar mer enn Røa preg av å være en dagligstue der barna oppholdt seg med ulike gjøremål, alene eller sammen.

I alderen 15-18 år var det nærmere 40% som var sammen med andre, og andelen var den samme på begge filialer. I Storbyundersøkelsen var det 43% som var sammen i denne aldersgruppa. Dette viser at biblioteket har betydning som sosialt sted for de besøkende i denne alderen.

Forskjellene som finnes mellom Røa og Furuset blant de yngre faller i stor grad sammen med forskjellene mellom gruppa med norsk og ikke-vestlig bakgrunn. Det var 81% ikke-vestlige på Furuset i alderen 5-18 år og omtrent bare norske på Røa. 28% av de minoritetsspråklige kom sammen med jevnaldrende og 17% møtte eller kom i kontakt med andre på biblioteket. Blant de med norsk bakgrunn, er det 19% som kommer sammen med jevnaldrende og 10% som møtte andre på biblioteket. Det tyder på at biblioteket i større grad spiller en rolle som sosialt møtested for de med ikke-vestlig bakgrunn. Dette gikk også fram i Storbyundersøkelsen. Den viste at nær en tredjedel av de med ikke-vestlig bakgrunn i denne aldersgruppa møtte andre på biblioteket.

I alle aldersgrupper over 18 år var det en større andel som var sammen med andre blant ikke-vestlige enn blant de norske. Det er få ikke-vestlige i de eldste alderskategoriene, så tallene er usikre, men tendensen er klar. Inntrykket er det samme i Storbyundersøkelsen, der andelen som var sammen med andre var også her størst i den ikke-vestlige gruppa. De med ikke-vestlig bakgrunn brukte også i noe større grad biblioteket som oppholdssted uten at det var direkte koplet til bruk av medier. Det kunne være å streife litt rundt i lokalet alene, sitte med en mobiltelefon eller ipod, eller sitte sammen og snakke. Denne forskjellen mellom språkgruppene finner en i alle alderskategorier utenom blant dem mellom 19 og 30 år. PLACE-surveyen fant også at yngre mennesker under utdanning og innvandrere i større grad enn andre bruker biblioteket til sosiale formål.

Andelen som var i kontakt med andre varierte mellom aldersgrupper. Samla sett, er det liten forskjell mellom kjønnene, men i enkelte aldersgrupper er forskjellene store. I aldersgruppa 19-30 år er det 24% av kvinnene som er sammen, mens det er bare 13% av guttene. Blant de som var mellom 31 og 45 år var det hele 32% kvinner mot bare 16% menn som var sammen med noen. Dette har bl.a. sammenheng med at kvinnene i denne aldersgruppa i større grad enn menn kom til biblioteket sammen med barn. Dette mønsteret gjorde seg i sterkest grad gjeldende på Furuset. I Storbyundersøkelsen var det også en noe større andel kvinner enn menn som var sammen.

Det var noen interessante forskjeller i måten gutter og jenter var sammen på. Når en ser på aldersgruppa 5-18 år, var det 15% av jentene som var sammen ”uten medier”, mens det gjaldt bare 4% av guttene. Det var også en mye større andel jenter som drev med gruppearbeid på biblioteket, 25%, mot 11% blant guttene. Derimot var guttene i mye større grad sammen ved datamaskinene. Det gjaldt 11% mot 1% blant jentene i denne aldersgruppa.

Hva slags møter fant sted?

Til sammen var det 8% på filialene som brukte biblioteket til høyintensive møter. Ddvs at en var sammen med andre og leste, skrev eller snakka, som f.eks ved gruppearbeid, eller en hadde sosialt samvær ”uten medier”, eller en var sammen ved datamaskinene.

Det var aldersgruppa 5-18 år som i høyest grad brukte biblioteket på denne måten. Det gjaldt flere på Furuset enn på Røa. Forskjellen mellom filialene var særlig stor når det gjaldt å gjøre skolearbeid sammen. 16% i denne aldersgruppa gjorde det på Furuset, mens det gjaldt 6% på Røa.

Andelen som brukte biblioteket som ”torg”, på den måten at de tilfeldigvis støtte på kjente eller kom i kontakt med ukjente var liten i denne undersøkelsen. Men for mange oppleves biblioteket som et sted der det er *mulig* å ta kontakt med andre. Det kan se ut som om det er åpenhet ved selve situasjonen som gjør det lettere å ta kontakt med hverandre enn det er f.eks i butikken. (jfr Lofland 1998) Selv om der er mennesker med ulik bakgrunn på biblioteket, har de et felles utgangspunkt i det at de er interessert i det biblioteket har å tilby.

”Biblioteket som møteplass åpner for en ”legitim perifer deltakelse”. Du kan sitte og lese avisen i aviskroken år ut og år inn, eller du kan åpne for en samtale med andre avislesere [...] Det å vite at alle brukere av biblioteket har den samme muligheten til en slik ”legitim perifer deltakelse”, er et veldig viktig aspekt ved biblioteket som offentlig møteplass” (Ljørdal 2006)

9 Konklusjon

Besøksgrupper og bruk

Undersøkelsen har for det første vist at to bibliotek i ulike lokalmiljøer på en del områder fungerer ganske ulikt.

- Furuset har en stor andel barn og unge som brukere mens Røa i større grad brukes av voksne og eldre, til tross for at alderssammensetningen i befolkningen er den samme. Forskjellene mellom filialene kan knyttes til at befolkningen i Furuset-området har en stor andel ikke-vestlige innvandrere mens Røa-området stort sett har etnisk norske beboere. Forskjellene har sannsynligvis også med bibliotekenes plassering å gjøre. Furuset filial er plassert i et boligområde med blokker og gangveier, mens Røa filial ligger i en annen type boområde der boligene ikke ligger så tett.

Furuset filial benyttes i sterkere grad som oppholdssted og til skolearbeid, mens en større andel på Røa låner bøker og annet materiell

- Personer med ikke-vestlig bakgrunn er godt representert på Furuset filial. Det er i tråd med undersøkelser (Vaage 2009) som viser at innvandrere bruker biblioteket mer intensivt enn befolkningen i Norge samla. Forskjellen i bruk mellom barn og unge med ikke-vestlig og norsk bakgrunn ser ut til å være større i denne studien enn den er i den landsdekkende SSB-undersøkelsen.

Det gikk fram både i denne undersøkelsen og i Storbyundersøkelsen at barn og unge med innvandrerbakgrunn i større grad enn andre bruker biblioteket som sosial møteplass. I filialundersøkelsen går det også fram at disse i større grad enn de norske brukte bibliotekets lokaler til skolearbeid.

- Et annet viktig trekk er at biblioteket brukes på en variert måte. En del bruker biblioteket til ulike formål i løpet av det samme besøket, mens mange bruker biblioteket på ulike måter ved ulike besøk. Dette er viktig kunnskap i forbindelse med diskusjonen om hva slags lokale bibliotektenester som trengs i tida framover. Et bibliotektilbud som dreier seg om utlevering av bøker fra ”kiosk”, vil på langt nær dekke det behovet filialer dekker i dag.
- De som ikke låner er dessuten de som oppsøker biblioteket hyppigst. Dette gjelder en større andel menn enn kvinner.

Sosial kapital på biblioteket?

Siden personer med innvandrerbakgrunn generelt har et lavere nivå av sosial kapital enn de med norsk bakgrunn, er det særlig interessant at biblioteket i så stor grad brukes av denne gruppa. (St.meld. nr. 39 (2006-2007)) .

Resultatene fra undersøkelsen tyder på at biblioteket i noe større grad enn for de norske hadde betydning som et sted der en er sammen med andre, og som et sted for studier og skolearbeid. På Furuset var dessuten biblioteket en felles arena der de med norsk bakgrunn og med innvandrerbakgrunn ble synlige for hverandre. Dette er indikasjoner på at biblioteket spiller en rolle for utvikling av sosial kapital.

Hvis disse funnene sees i en noe bredere sammenheng, styrkes antakelsen om at biblioteket har en betydning for fellesskap og tillit i samfunnet: Som universell tjeneste bidrar biblioteket til å utjevne forskjeller, og dette er svært viktig fordi ulikhet er en av de viktigste årsakene til lite sosial kapital i et samfunn. Når biblioteket gir barn og

unge tilgang på bøker, og rom for å jobbe med lekser og oppgaver, er dette bidrag til utjevning av ulikhet. Dette er særlig viktig for barn i innvandrergupper som i mindre grad enn norske barn har denne tilgangen hjemme. Forskning viser at utdanningsnivå er viktig for utvikling av tillit. Når biblioteket bidrar til utdanning er dette et element i byggingen av sosial kapital. (Togeby 2007)

Biblioteket gir tilgang til eget språk og egen kultur. Dette kan styrke egen kulturell identitet og gi en følelse av å være akseptert i storsamfunnet, og dermed innebære en styrking av brokapitelen. (Putnam 2007). Biblioteket gir samtidig tilgang til *norsk* språk og kultur, og bidrar til norskopplæring, et sentralt element for å lykkes og integreres (Togeby 2007). Biblioteket gir muligheter for ”legitim perifer deltakelse” som gir en gradvis innføring i storsamfunnet. Biblioteket er for nye innvandrere godt egna som en inngangsport til resten av samfunnet. Kontaktn med personalet er viktig. Bibliotekpersonalet kan være blant de første norske en er i kontakt med som innvandrere. God og likeverdig behandling bidrar til økt tillit.

Dessuten er biblioteket en lavintensiv arena der mennesker med norsk bakgrunn og innvandrerbakgrunn ser hverandre og omgås ved hjelp av ”høflig uoppmerksomhet”. Dette er like viktig for begge grupper. Det er et poeng at samvær mellom kjente foregår på denne felles arenaen. Undersøkelser viser at biblioteket også har et potensiale for å bringe ukjente i kontakt med hverandre.

Det finnes altså gode grunner til å anta at bruken av en universell samfunnsinstitusjon som biblioteket kan øke sosial integrasjon og følelsen av fellesskap.

Det er på denne bakgrunnen viktig at bibliotekene har gode tilbud i områder der det bor mange med innvandrerbakgrunn, selv om disse langt fra utgjør *en* ensartet gruppe og kan ha mange ulike behov. Samtidig er det vesentlig at biblioteket gir gode og relevante tilbud til *hele* befolkningen, både til innbyggere i velstående deler av byen og til de som bor i bydeler med flere levekårsproblemer. Når alle opplever at de får noe igjen for satsingen på bibliotek, øker alle motivasjon for at det skal brukes skattepenger til dette formålet. Dersom en målretter innsatsen for sterkt, er det en fare for at biblioteket svekkes som et universelt tilbud.

Denne og andre undersøkelser viser at møter og sosialt samvær i biblioteket er knytta til bruken av bibliotekets tjenester. Skal biblioteket fungere som møteplass, er det derfor avgjørende å utvikle tilbud som folk opplever at de har behov for. Lokaler og interiør bør legges til rette for aktivitet, trivsel og muligheter for kontakt, men også til å være ”alene sammen med andre” på en god måte. Det er dessuten en utfordring for bibliotekene å legge opp til aktiviteter som kan bringe ulike mennesker i kontakt med hverandre på en mer direkte måte. Det er gode erfaringer med tiltak, om litteraturgrupper, datakurs og lignende som bringer ukjente mennesker sammen.

Til slutt vil jeg bare nevne den politiske utfordringen det er å unngå at bydelene i Oslo blir så homogene når det gjelder etnisitet, at de med norsk bakgrunn og innvandrerbakgrunn ikke lenger møter hverandre i hverdagen på et lokalbibliotek..

Det er nødvendig å styrke de tillitsskapende elementene i samfunnet. Videre forskning på biblioteket som mulig bidragsyter til sosial kapital er derfor viktig. PLACE-prosjektet har allerede lagt opp til videre undersøkelser der en gjennom kvalitative tilnærminger som observasjoner og intervju, kan få mer kunnskap om hva biblioteket betyr for utvikling av generalisert tillit. Det ville dessuten være interessant å få gjennomført en kvantitativ undersøkelse av bibliotekbrukere og ikkebrukere der spørsmålet om generalisert tillit inngår. Resultatet ville ikke i seg sjøl kunne gi noe svar på om biblioteket bidrar til sosial kapital, men sammen med kunnskap fra kvalitative undersøkelser vil det kunne gi indikasjoner.

En kvantitativ undersøkelse av bibliotekbruk i ulike bydeler i Oslo ville også være interessant. Min undersøkelse tyder på at forskjellen i bibliotekbruk mellom barn med innvandrerbakgrunn og norsk bakgrunn er større enn landsgjennomsnittet. Mer kunnskap om dette ville være nyttig.

NOTER

1. I denne undersøkelsen (Vaage 2009) skilles mellom 3 grupper. De som er aktuelle i denne sammenhengen er ”personer med innvandrerbakgrunn fra Asi, Afrika, Latin-Amerika, Europa utenom EU/EØS. Dette er et tilleggsutvalg som er gjort av SSB, og disse sammenlignes med hele befolkningen i Norge. I hele ”befolkningen i Norge” er også innvandrere inkludert. I teksten omtales denne innvandrergruppa som innvandrere med bakgrunn fra Asia, Afrika m.fl.

Litteraturliste

Almerud, Peter (2008). *Framgangsrikt, men förbisett – om bibliotekets betydelse för intergration*. Stockholm: Svensk biblioteksforening

ABM-utvikling (2008). *Hvem er de og hvor går de? Brukeratferd i norske storbybibliotek*, ABM-skrift 46. Oslo

Audunson, R. (2006). *Det komplekse biblioteket. Brukeres og ikke-brukeres ønsker til nytt hovedbibliotek i Oslo*. Oslo: Høgskolen i Oslo

Audunson, R (2005). The Public library as a meeting-place in a multicultural and digital context: The necessity of low intensive meeting-places. *Journal of Documentation*, 61 (3), 429-441

Audunson, R ([2009]). Møter, møteplasser, lokalsamfunn og sosial kapital. Upublisert manuskript.

PLACE: Public Libraries – Arenas for Citizenship. (2007). Lokalisert 15.september 2009 på Verdensveven: http://www.hio.no/enheter/avdeling_for_journalistikk_bibliotek_og_informasjonsfag/plac

Blom, S.(2008). *Holdninger til innvandrere og innvandring* SSB rapport 2008/57. Oslo: Statistisk Sentralbyrå.

Buskoven, Nina Kristin (2006). *Undersøkelse om bibliotekbruk*, SSB rapport 14/2006. Oslo:Statistisk Sentralbyrå.

Caidi, N & Allard, D. (2005). Social inclusion of newcomers to Canada: An information problem? *Library & Information Science Research*, 27 (3), 302-324

Dagbladet (2007). *Etnisk mangfold gir mindre samhold*. Dagbladet nettutgave Lokalisert 23.november 2009 på Verdensveven: <http://www.dagbladet.no/magasinet/2007/08/10/508443.html>

- Eikeland, Marie Chetwynd (2007). *Fjerdestedet: folkebiblioteket som møteplass i lokalsamfunnet*. Oslo: Høgskolen i Oslo. Masteroppgave.
- Elbeshausen, H. & Skov, P.(2004). Public libraries in a multicultural space: A case study of integration processes in local communities. *New Library World*, 105(3/4), 131-141.
- Esping-Andersen, G. (1990). *The three worlds of welfare capitalism*. Cambridge : Polity Press
- Fisher, K. E., Saxton, M. L., Edwards, P. M. & Mai J.(2007). Seattle Public Library as Place: Reconceptualizing Space, Community, and Information at the Central Library. I: *The Library as Place: history, community and culture*. Westport, Conn.: Libraries Unlimited
- Frirum til integration : en undersøgelse av de etniske minoriteters bruk af bibliotekerne*. (2001). Århus: Statsbiblioteket, Odense Centralbibliotek og Århus kommunes Biblioteker. Lokalisert 13.november 2001 på Verdensveven: <http://www.aakb.dk/graphics/om/Publikationer/frirum-til-integration/frirumhovedrapport.pdf>
- Given, L.M & Leckie, G.L (2003). Sweeping the library: Mapping the social activity space of the public library. *Library & Information Science Research* , 25, 365-385
- Halpern, D. (2005). *Sosial Capital*. Cambridge: Polity Press
- Hellevik, T., Bay, A.& Hellevik, O. (2007, 20.september) Er innvandring en trussel mot velferdsstaten? *Aftenposten*. Lokalisert 2.mai 2009 på Verdensveven: <http://www.reassess.no/index.gan?id=15282&subid=0>
- Hillenbrand, C. (2005). A place for all: social capital at the Mount Barker Community library, South Australia. *Australasian Public Libraries and Information Services*, 18 (2), 41-58.
- Hongiam G, Japzon A.C. & Chen, C. (2008) Public libraries and social capital in three new york city neighbourhoods. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie* 99 (1), 65-83
- Hvinden, B. (2005). *Sosial kapital: klargjøring av ulike perspektiver på sosial kapital, kunnskapsstatus, funn og forskningsbehov, forslag til en videre satsing på forskning om sosial kapital i Norge*. Oslo: Norges forskningsråd
- Høivik, T. (2008). Rapport fra en undersøkelse ved det nye Drammensbiblioteket. Hva gjør folk når de besøker biblioteket? *ABM-utvikling Hvem er de og hvor går de? Brukeratferd i norske storbybibliotek*, ABM-skrift 46. Oslo
- Jochumsen, H. & Hvenegaard Rasmussen, C. (2000). *Gjør biblioteket en forskel?*. København: DBF
- Kjeldstadli, K. (2008, 17.november). Kanadiske hverdager. *Klassekampen*, s. 3
- Kommunernes Landsforening (2004) *.Brugernes adfærd på folkebibliotekerne. KL's trafiktælling 2004*
- Ljødal, H.K. (2004). *Folkebiblioteket som offentlig møteplass i en digital tid : en kvalitativ undersøkelse*. Oslo: Høgskolen i Oslo. Diplomoppgave
- Lofland, L.H. (1998). *The Public Realm: Exploring the City's Quintessential Social Territory*. New York: Aldine de Gruyter

- Møller, M.R. (2005). *Trafikanalyse. Brukerne på Hovedbiblioteket i Århus*. Århus: Århus Kommunes Biblioteker
- Oldenburg, R. (1999). *The great good place: cafés, coffee shops, bookstores, bars, hair salons, and other hangouts at the heart of a community*. New York: Marlowe
- Oslo kommune Utviklings- og kompetanseetaten.(2008a) Notatserien. Nr.3/2008. Statistikkgrunnlag for Groruddalssatsningen og handlingsprogrammet for Oslo Sør
- Oslo kommune, Utviklings- og kompetanseetaten (2008b) *Statistisk årbok for Oslo 2008*
- Oslo kommune, Utviklings- og kompetanseetaten (2008c) *Innvandrere etter kjønn, bydel og aldersgrupper(31) pr. 1.1.2005-2008 (351N)* Lokalisert 1.desember 2009 på Verdensveven http://www.utviklings-og-kompetanseetaten.oslo.kommune.no/oslostatistikken/emnevis_statistikk/befolkningen_etter_opprinnelse/
- Oslo kommune, Utviklings- og kompetanseetaten (2009) Statistikk pr. 1.1.2009, tilsendt på epost 15. november 2009.
- Pettigrew, T. (1998). Intergroup contact theory. *Annual Review of Psychology*, 49, 65-85.
- Picco, N.A. Paola (2008). Multicultural libraries' services and social integration: The case of public libraries in Montreal Canada. *Public Library Quarterly*, 27(1)
- Putnam, R. D., Leonardi, R. & Nanetti, R. (1993). *Making Democracy Work: Civic traditions in Modern Italy*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- Putnam, R.D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. New York: Simon & Schuster.
- Putnam, R.D., Putnam, R. D., Feldstein, L. M., & Cohen, D. (2003). *Better together: Restoring the American community*. New York: Simon & Schuster
- Putnam, R. D. (2007). E Pluribus Unum: Diversity and Community in the twenty-first century. The 2006 Johan Skytte Prize lecture. *Scandinavian Political Studies*, 30(2), 137-174.
- Ringdal, K. (2001). *Enhet og mangfold: samfunnsvitenskapelig forskning og kvantitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget
- Sandbæk, M. (Red.). (2008). *Barns levekår: Familiens inntekt og barns levekår over tid* Rapport 2008: 7. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- St.meld. nr. 39 (2006-2007), dvs.: Kulturdepartementet. (2007). *Frivillighet for alle*. [Oslo]: Departementet. (St.meld.; nr. 39 (2006-2007). Lokalisert 10.november 2009 på Verdensveven: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kud/dok/regpubl/stmeld/2006-2007/Stmeld-nr-39-2007-/3/5/4.html?id=478261>
- Svendsen, G.T., Svendsen, G.& Haase, K. (2006). *Social kapital. En introduktion*. København: Hans Reitzels Forlag
- Togeby, L (2007) Integration og social kapital. I: Hegedahl, P. & Rosenmeier, S.L. (Red.) (2007) *Social kapital som teori og praksis (s.141-166)*. Fredriksberg: Forlaget Samfundslitteratur.

Uslaner, E (2006) Does diversity drive down trust? *FEEM Working Paper No.69*. Lokalisert 12.mai 2009 på Verdensveven: url

Vaage, O.F. (2009) *Kultur- og mediebruk blant personer med Innvandrerbakgrunn: Resultater fra Kultur- og mediebruksundersøkelsen 2008 og tilleggsutvalg blant innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre*. Oslo: Statistisk sentralbyrå

Vårheim, A., Audunson, R. & Aabø, S. (2008) Folkebibliotekets bidrag til sosial integrasjon *Nordisk kulturpolitisk tidsskrift 1*, 8-26

Vårheim, A. (2007a). Social Capital and Public Libraries: The need for research. *Library & Information Science Research*, 29 (3), 416-428

Vårheim, A. (2007b) Social capital and the multiethnic challenge: The role of the public library. I Rashmi Sharma (Ed.), *Social Capital: An Introduction* (pp.100-110). Hyderabad: ICFAI University Press.

Vårheim, A., Steinmo, S. & Ide, E. (2008). Do libraries matter? Public libraries and the creation of social capital. *Journal of Documentation 64* (6) 877-892

Vedlegg 1 Tabeller

Tabell 1a Oversikts-tabell Gjøremål etter ulike bakgrunnsvariabler. Prosent

En strek (-) indikerer at andelen ikke er regnet ut . For noen variabler er ikke antall enheter skrevet inn.

		Låner	Leser	Arbeider Studenter	Avis Tidsskrift	Data	Uten medier	Andel på bibl. sist uke	N=
Bibliotek	Furuset	45	15	8	11	12	14	61	364
	Røa	62	11	3	14	9	7	53	348
	Hovedb	56	-	11	12	21	10	-	661
	Storby	46	-	11	10	21	-	-	3337
Aldersgrupper	5-18	51	22	10	1	14	19	-	-
	19-30	40	22	17	4	21	8	-	-
	31-60	61	8	3	12	8	9	-	-
	61+	52	10	2	28	5	3	-	-
Norsk Bakgrunn	Alle	-	-	-	-	-	-	53	-
	5-18	55	19	5	3	11	13	52	62
	19-30	45	28	23	3	15	8	40	40
	31-60	70	6	2	12	7	9	50	185
	61+	54		1	28	6	1	61	138
Ikke-vestlig bakgrunn	Alle	-	-	-	-	-	-	69	
	5-18	50	26	14	0	17	23	76	84
	19-30	41	24	18	6	21	9	67	34
	31-60	41	13	4	11	4	17	59	46
	61+	(22)	(11)	(11)	(22)	(0)	(23)	(40)	9

Tabell 1b Oversikts-tabell Gjøremål etter ulike bakgrunnsvariabler. Prosent

		Låner	Leser	Arbeider/ studerer	Avis Tidsskrift	Data	Uten medier	N=
Kvinner	Alle	59	13	6	8	7	11	444
	5-18	53	-	14	1	7	23	96
	19-30	47	-	20	3	16	8	62
	31-60	66	-	2	8	4	9	181
	61+	64	-	0	16	5	2	86
Menn	Alle	44	13	5	19	13	10	261
	5-18	47	-	4	2	23	12	28
	19-30	25	-	11	7	14	7	97
	31-60	54	-	4	19	11	10	64
	61+	34	-	5	44	6	5	?
Sammen eller alene	Sammen	47	-	8	5	11	21	199
	Alene	55	-	5	15	8	6	513
	Furuset sammen	45	22	10	2	12	23	121
	Røa sammen	51	17	5	10	9	16	78

Tabell 2a Oversikts-tabell. Være sammen, oppleve tilfeldig eller avtalt møte, - etter ulike bakgrunnsvariabler. Prosent.

		Er sammen	Avtalt møte	Tilfeldig møte	N=
Bibliotek	Furuset	33	6	3	
	Røa	22	4	2	
	Hovedb	17			
	Storby	26			
Norsk Bakgrunn	5-18	63	3	5	62
	19-30	20	10	3	40
	31-60	15	3	0	185
	61+	11	4	3	138
Ikke-vestlig bakgrunn	5-18	62	7	10	84
	19-30	29	15	0	34
	31-60	34	13	2	46
	61+	(33)	(17)	(5)	9

Tabell 2b Oversiktstabell. Være sammen, etter kjønn. Prosent.

		Er sammen	N=
Kvinner	Alle	29	N=444
	5-18	62	96
	19-30	24	62
	31-60	23	181
	61+	11	86
Menn	Alle	26	N=261
	5-18	67	57
	19-30	11	28
	31-60	13	97
	61+	16	64

Tabell 3 Demografiske og sosioøkonomiske data på bydelsnivå pr. 1.januar 2008. Prosent

%	Andel ikke-vestlige innvandrere*	Andel befolkning på 16 år og over med utdanning på Universitets-	Under utdanning på un. eller høyskole***	Andel av befolkn. berørt Av sosialstøtte****	Andel med grunn-, hjelpe eller uførestønad*****

		/høyskole nivå**			
Bydel Vestre Aker	8	56	36	2	9
Bydel Alna	40	23	22	6	16

*omfatter innvandrere og norskfødte med to utenlandsfødte foreldre. Ikke-vestlige innvandrere inkluderer nye EU-land i Øst-Europa. Oslo Kommune UKE 2009.

**Omfatter all høyere utdanning av mer enn ett års varighet. Gjelder befolkningen 16 år og over. Oslostatistikken 2008 Tabell 8.27

***Gjelder ungdom 19-24 år. Oslostatistikken 2008 Tabell 8.25

**** Oslostatistikken 2008 Tabell 9.12

***** Oslostatistikken 2008 Tabell 9.6

Tabell 4 Befolkningen 30 år og over pr. 1.januar 2008 med høyere utdanning etter alder. Prosent

%	30-49 år	50-59 år	70 år og over
Vestre Aker	71	62	41
Alna	32	22	11

Oslostatistikken 2008, tabell 8.29

Tabell 5 Befolkningen på 16 år og over pr. 1.januar 2008 med høyere utdanning. Prosent

%	Norske	Ikke-vestlige
Vestre Aker	55	23
Alna	24	13

Oslostatistikken 2008, tabell 8.30

Tabell 6 Befolkning med ikke-vestlig bakgrunn. Bydel Vestre Aker

Pr.1.1.09

	Befolkning totalt antall	Ikke vestlig, antall	Ikke vestlig %
Røa	8880	637	7%
Holmenkollen	7885	608	8%
Hovseter	6579	898	14%
Holmen	4931	296	6%
Slemdal	6153	405	7%
Grimelund	4008	321	8%
Vinderen	4320	328	8%
Total	42756	3493	8%

Oslo kommune, Utdannings- og kompetanseetaten 2009

Tabell 7 Befolkning med ikke-vestlig bakgrunn. Bydel Alna**Pr. 1.1. 09**

	Befolkning totalt antall	Ikke vestlig, antall	Ikke vestlig %
Furuset	9335	5276	57%
Ellingsrud	6989	2232	32%
Lindeberg	7661	3495	46%
Trosterud	8309	3972	48%
Haugerudtoppen	3236	376	10%
Tveita	5044	1420	28%
Teisen	5455	1768	32%
Total	46029	18539	40%

Oslo kommune, Utdannings- og kompetanseetaten 2009

Tabell 8 Befolkning i bydelene pr. 1.januar 2008

Alders- grupper	Bydel Alna	Bydel Vestre Aker	Bydel St. Hanshaugen
0-9 år	13,5	13,7	8,2
10-14 år	5,5	6,1	2
15-19 år	5,7	6,2	2,2
20-29 år	14,4	11	30
30-39 år	16,6	14	26,3
40-44 år	7,5	7,2	6,6
45-59 år	18,5	20,6	12,9
60 år og eldre	18,1	21,2	11,8
Til sammen	100	100	100

Oslo kommune Oslostatistikken 2008

Tabell 9 Andel besøkende innenfor mer findelte aldersgrupper på de tre bibliotekene. Prosent

%	Furuset filial N=330	Røa filial N=347	Hoved- biblioteket
0-10	12 %	7 %	3 %
11-14	11 %	4 %	2 %
15-18	9 %	3 %	5 %
19-30	17 %	10 %	38 %
31-45	22 %	27 %	28 %
46-60	14 %	20 %	16 %
61+	15 %	30 %	8 %
Total	100 %	100 %	100 %

Tallene hentet fra filialundersøkelsen min og Storbyundersøkelsen. Jeg mangler antall enheter fra Hovedbiblioteket.

Tabell 10 Aldersfordeling innen hver språkgruppe

%	Furuset filialNorsk N=116	Furuset filial ikke-vestlig N=166	Total Furuset filial (inkludert vestlige) N=330	Total Røa filial (Inkludert vestlige) N=337
18 år og yngre	15	50	32	15
19-30 år	12	19	17	9
31-45 år	22	16	22	25
46-60 år	20	10	14	20
61 år og eldre	32	5	15	32
Totalt	100	100	100	100

Tabell 11 Komme sammen til biblioteket . Kvinner. Menn i parentes. Prosent

	alene	Flere sammen	Voksen og barn sammen	Gruppe	Total
0-10 år	23(9)	18(22)	38(48)	23 (22)	100
11-14 år	58 (52)	31 (20)	8 (12)	4 (16)	100
15-18 år	63 (78)	33 (22)	3 (0)	0 (0)	100
19-30 år	84 (90)	5 (7)	11 (4)	0 (0)	100
31-45 år	72 (85)	9 (7)	19 (8)	0 (0)	100
46-60 år	94 92	5(8)	1 (0)	0 (0)	100
61 år og over	90	8(6)	0 (0)	2(0)	100

Vedlegg 2 Observasjonsskjema med veiledning

Observasjonsskjema Nr.

Filial: **Furuset**

Dato:

--	--	--	--

 Kom kl:

--	--	--	--

 Gikk: kl:

--	--	--	--

 Var på biblioteket i antall minutter: _____

Kjønn

Var her i :

0-5 min.	6-15 min	16-30 min	31-45 min	46 minutter og lenger
<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

kvinne

mann

Ukedag :

mandag	tirsdag	onsdag	torsdag	fredag	lørdag
<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Når en kommer:

*** Møter andre i løpet av besøket. (se også intervju)**

Kommer .. Alene Møter kjente, møtet er avtalt - bruk skjønn
Flere sammen Møter kjente tilfeldig – bruk skjønn
Voksen og barn sammen Kommer i snakk med ukjente – bruk skjønn
Gruppe

Sammendrag av opplysningene over:

Er alene under hele besøket	<input type="checkbox"/>
Er sammen med andre under hele/deler av besøket	<input type="checkbox"/>

Hvilke soner oppholder en seg i og hvor lenge er en der:

- Inngangs/utgangs/Skrankeområde min
- Voksensone min
- Barneavdeling min
- Ungdomssone min
- Avis- og tidsskriftsone min
- Lesesal min
- Kinotek, se film min
- Kinotekrom, annen bruk min

Aktiviteter og hvor lenge de varer:

- Låner/leverer materiale min
- Henvender seg til personalet (utenom inn/ut) min
- Står i kø ved veiledn. Eller utlån/innlev. min
- Kopierer/fakser min

Aktiviteter fortsatt

- Kikker langs hyllene/på utstilt materiale *alene* min
- Sitter/står/går omkring uten å benytte tjenester *alene* min
- Sitter og leser/skriver *alene* (utenom aviser/tidsskrift) min
- Leser aviser/tidsskrift *alene* min
- Bruker bibliotekets datamaskiner *alene* min
- Bruker datamaskin, for søk i mediebasen, *alene* min
- Bruker egen pc, *alene* min
- Bruker spillmaskin i Røas barneavdeling *alene* min
- Leker/tegner/spiller (ikke dataspill), *alene* min

- Kikker langs hyllene/på utstilt materiale *sammen* min
- Sitter/står/går omkring uten å benytte tjenester *sammen*. min
- Sitter og leser/skriver *sammen* (utenom aviser/tidsskrift) min
- Leser aviser/tidsskrift *sammen* min
- Bruker bibliotekets datamaskiner *sammen* min
- Bruker datamaskin, for søk i mediebasen, *sammen* min
- Bruker egen pc, *sammen* min
- Bruker spillmaskin i Røas barneavdeling *sammen* min
- Leker/tegner/spiller (ikke dataspill), *sammen* min

Spørsmål 3 og 4 kan prioriteres hvis folk ikke har tid til å bli intervjuet.

Spiser/drikker, *alene*

min

Spiser/drikker, *sammen*

Ser på utstilling (større, eksternt materiale), *alene*

min

Ser på utstilling (større, eksternt materiale), *sammen*

Deltar på undervisning/omvisning

min

Deltar på arrangement

Voksne leser for barn

min

Barn blir lest for av voksne

Kort intervju:

Vi gjennomfører for tida en undersøkelse for å finne ut mer om hvordan folk bruker biblioteket.

Kan vi få stille deg noen spørsmål: Tar 2-3 minutter å svare.

1. Spørsmål som stilles til alle:

I hvilken forbindelse var du på biblioteket i dag? Innleder spørsmålet slik en føler naturlig. Viser eventuelt kort med alternativene. Om du lånte noe, brukte bøker eller internett er ikke så viktig, vi er interessert i formålet med besøket.

(Eventuelt : Fint om du også kan si om du var alene eller sammen med andre.) **Også ved raskt besøk, forsøk å fange opp om det er fritid, jobb eller skole.**

Alene

Sammen

For å finne ut noe om en bestemt fritidsinteresse , alene

For å finne ut noe om en bestemt fritidsinteresse , sammen

I forbindelse med fritid ellers, alene , f.eks fritidslesing

I forbindelse med fritid ellers, for eksempel fritidslesing, sammen

Skolearbeid/studier, alene

Skolearbeid/studier, sammen

I forbindelse med jobb, alene

I forbindelse med jobb, sammen

Lese aviser eller tidsskrift, alene

Lese aviser eller tidsskrift, sammen

Sjekke/sende epost og lignende, alene

Sjekke/sende epost og lignende, sammen

Ville bare være på biblioteket, uten spesielt ærend

For å være sammen med andre, uten spesielt ærend

Annet, alene

Annet, sammen

Fikk ikke svar

2. Spørsmål stilles til de som *møtte* andre på biblioteket:

(uansett om de *kom* alene eller sammen med noen. Spørsmålet er om de møtte andre i biblioteket)

Møtte du andre på biblioteket i dag?.

Hadde avtalt å møte kjente i biblioteket i dag?

Møtte kjente tilfeldig på biblioteket i dag?

Kom i kontakt med ukjente på biblioteket i dag?

Til observatøren:

Er det samsvar mellom skjønnsvurdering av * møte, s.1, og respondentens svar om hva slags møte:

Ja	<input type="checkbox"/>
Nei	<input type="checkbox"/>

3. Spørsmål til alle:

Hvilket språk snakker du hjemme? _____ Fikk ikke svar- Språk vurdert ut fra skjønn (har hørt/sett)-----

NB Fylles bare ut hvis en er rimelig

sikker

4. Spørsmål til alle:

Hva er alderen din? _____ Fikk ikke svar Anslått alder, trenger ikke være nøyaktig
□

5. Spørsmål til alle

Deltar du i aktiviteter eller organisasjoner i lokalmiljøet på fritida?

Ja Fikk ikke svar

Nei

6. Spørsmål til alle:

Hvor lenge er det siden du var på biblioteket sist?

Fikk ikke svar

7. Spørsmål til alle:

Hva din hovedaktivitet til daglig:

Yrkesaktiv

Arbeidssøkende

Hjemmearbeidende/værende

Pensjonist

Student/skoleelev

Annet

Fikk ikke svar

Veiledning til observasjonsskjemaet

Antall minutter som skrives inn i skjemaet, også under ulike soner og aktiviteter, er fra 1 minutt og oppover.

Du kan skrive notater på observasjonsskjemaet.

Skjemaene skal samles sammen og oppbevares etter undersøkelsen.

Hvilken avdeling, dato, antall minutter besøket varer. (Du kan vente med å regne ut til skjemaet skal legges inn i QuestBack).

Fyll i tillegg ut boksene med hvor lenge personen var her. (De er med for å gjøre analysen enklere etterpå)

Kjønn noteres

Når en kommer

Hvis barn og voksne kommer sammen, velger en å følge barnet hvis de går sammen på barneavdelingen, den voksne hvis de sammen går til voksenavdeling.

Gruppe er organiserte grupper, som skoleklasser, barnehager og lignende

Hvis det kommer en gruppe på over 14-15, for eksempel klasser eller barnehagegrupper, følger vi to av barna.

Flere sammen, er flere enn en, men ikke i organisert gruppe.

Om en møter andre i løpet av besøket

Her gjør vi en skjønnsvurdering av type møte.

Vi spør om det samme i intervjuet etterpå. Dersom en tok feil på type møte, rett det opp når det legges inn i QuestBack. Skriv kommentar.

Soner: Vi noterer hvilken soner en er i og hvor lenge en er der.

På Røa er barne- og ungdomssone delt. På Furuset går det mer i ett og kan registereres under barneavdeling.

Ofte forteller ikke soneinndelingen så mye om bruken, fordi folk slår deg ned der det er plass, uansett hvilken avdeling det gjelder. Det som har større betydning er hva de faktisk gjør, noe som kommer under aktiviteter.

Inngangs/utgangsområde/skrankeområde: noteres bare hvis en oppholder seg der en viss tid, ikke hvis en bare passerer gjennom.

Voksenavdeling

Barneavdeling Gjelder Røa. På Furuset går barn/ungdomssone i ett, og registreres under barneavdeling.

Ungdomssone Gjelder Røa

Avis- og tidsskriftsone

Lesesal : Bare på Furuset

Kinotek: for bruk av kinoteket

Annen bruk av kinotekrommet, lesing, undervisning, grupper osv.

Aktiviteter

Mange gjør mye forskjellig i løpet av bibliotekbesøket, vi prøver å kartlegge det som gjøres.

De fleste aktivitetene er delt opp på "alene" og "sammen".

Røa har en egen skranke for utlån/innlevering og en annen for veiledningsspørsmål.

Furuset har felles skranke for begge typer henvendelser.

Henvender seg til personalet: Her skal vi ikke ta med rutineprega kontakt knytta til utlån/innlevering eller utskrivning av lånekort. Det går innunder leverer inn/låner med seg materiale.

All annen kontakt med personalet ønsker vi å fange opp, enten de svarer på spørsmål/snakker med brukeren i skranken, går omkring, eller viser noe. For eksempel å spørre om å få reservert ei bok, er en henvendelse til personalet. Snakk om været i utlånsskranken regnes også som henvendelse til personalet.

Hvis det er vanskelig å fange opp om det er ren utlån/innlevering eller annen henvendelse i tillegg, kan en spørre den ansatte som ekspederte etterpå.

Kikker langs hyllene/ på utstilt materiale

Omfatter at en kikker langs hyller eller på andre utstillingsplasser, uansett om det er bøker filmer, musikk, aviser, tidsskrift m.m.

Sitter/står/går omkring uten å bruke tjenester

Omfatter det å være i biblioteket uten å forholde seg til medier eller personale.

Personer som for eksempel sitter og snakker sammen uten at det har tilknytning til medier, skal registreres her.

Sitter og leser/skriver (utenom aviser/tidsskrift)

Omfatter all lesing eller skriving, både at en setter seg ned for å kikke på ei bok, eller at en sitter og jobber og skriver over en lengre periode.

Leser aviser og tidsskrift

Bruke bibliotekets datamaskiner for bruk av internett eller skriveprogram.

Bruker egen pc

Bruker øremerka datamaskin for søk i basen (mediebasen)

En maskin er satt opp bare for søking i bibliotekets base.

Bruker spillmaskin på Røas barneavdeling

Står på barneavdeling på Røa

Leker, tegner eller spiller spill (ikke dataspill)

Voksne leser høyt for barn

Barn blir lest høyt for

Deltar på undervisning/omvisning:

- omfatter orientering om biblioteket for grupper, klassebesøk, leksehjelp, dataopplæring og lignende

Deltar på arrangement

- gjelder arrangement som barneforestilling, forfatterbesøk, høytlesing for grupper og lignende

Intervju:

Tar 2-3 minutter.

Hvis personen ikke ønsker å svare, anslå alder i skjemaet etterpå.

Hvis personen har bare litt tid, prøv å få spurt om "hvilket språk snakker du hjemme".

Barn

Hvis det er barn sammen med voksne, spør den voksne om vi kan få stille barnet noen spørsmål. Hvis det er et lite barn, dropper vi selvsagt intervjuet, men anslår alder. Spør eventuelt om det. For barn i skolealder, kan vi stille spørsmålene, dropp det med aktiviteter i lokalmiljøet. **Bruk skjønn!**

Her vil vi bl.a finne ut i hvilken sammenheng folk brukte biblioteket, alene og sammen med andre. Det siste er hovedfokus.

Spørsmål 1 - til alle

Her kan vi vise respondenten "kortet" med alternativ, så kan personen eventuelt peke.

Dersom vi vet omtrent hva personen gjorde, kan vi spørre litt mer direkte.

Det er om å gjøre å få svaret på enklest mulig måte.

Spørsmål 2 - til de vi så at møtte andre

Nå det gjelder de som møtte andre under besøket, vil vi gjerne vite om de hadde avtalt å møte andre eller om det var tilfeldige møter. (I hvilken grad biblioteket fungerer som et sted for tilfeldige møter mellom folk)

På dette tidspunktet har vi allerede gjort en skjønnsmessig vurdering av om møtet var avtalt, tilfeldig eller mellom ukjente.

Kryss også av for om den skjønnsmessige vurderingen stemte. Endre den skjønnsmessige vurderingen lenger oppe i skjemaet hvis den var feil.

Spørsmål 3 – til alle

Språk, her ønsker vi å kartlegge morsmål. Ikke nødvendig å stille spørsmålet hvis det er åpenbart at personen har norsk som morsmål.

Spørsmål 4-til alle

Alder

Spørsmål 5 – til alle, ikke til barn. Vurder!

Stilles fordi det ser ut til å være en sammenheng i å ha sosiale aktiviteter på biblioteket og det å være aktiv på fritida ellers.

Spørsmål 6 –til alle

Hvor lenge er det siden du var på biblioteket sist, i den grad en husker det, cirka.

Spørsmål 7 –

Hva er din hovedaktivitet til daglig.

Her kan vi vise ”kortet” med alternativ.

Tusen takk for at du brukte tid på å svare på spørsmålene!

KORT SOM BLE VIST TIL PERSONENE VI INTERVJUET FOR Å GJØRE DET LETTERE Å SVARE

**1. I hvilken forbindelse var du på biblioteket i dag?
Om du lånte noe, brukte bøker eller internett er ikke så viktig, men
formålet med besøket.**

Fint om du også kan si om du var alene eller sammen med andre.

For å finne ut noe om en bestemt interesse, alene sammen

I forbindelse med fritid ellers, for eksempel
fritidslesing alene sammen

Skolearbeid/studier alene sammen

I forbindelse med jobb alene sammen

Lese aviser eller tidsskrift alene sammen

Sjekke/Sende epost og lignende alene sammen

Ville bare være på biblioteket, uten spesielt
ærend alene sammen

Annet

alene sammen

2. Møtte du andre på biblioteket i dag?.

Hadde avtalt å møte kjente i
biblioteket i dag?

Møtte kjente tilfeldig på
biblioteket i dag?

Kom i kontakt med ukjente på
biblioteket i dag?

7. Hva din hovedaktivitet til daglig:

Yrkesaktiv

Arbeidssøkende

Hjemmearbeidende/værende

Pensjonist

Student/skoleelev

